

Міністерство освіти і науки України

**Луцький національний технічний університет
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра соціогуманітарних технологій**

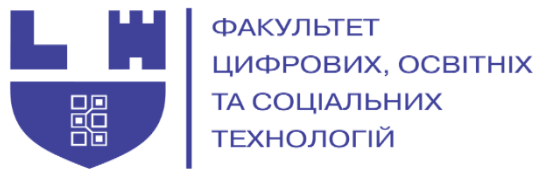
**Департамент соціального захисту населення
Волинської обласної державної адміністрації**

Департамент соціальної політики Луцької міської ради

Волинський обласний центр зайнятості

Волинське обласне відділення Фонду соціального захисту інвалідів

Головне управління Пенсійного фонду України у Волинській області

МАТЕРІАЛИ

II ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА І СОЦІАЛЬНА РОБОТА:

ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ»

20-21 ТРАВНЯ 2021 РОКУ

ЛУЦЬК – 2021

УДК 364(477)(082)
М 34

Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності». Луцьк, Луцький НТУ, 2021. 149 с.

У збірнику подані матеріали доповідей II Всеукраїнської науково-практичної «Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності». Матеріали конференції присвячені питанням організації надання соціальних допомог в умовах сучасних глобальних викликів, аналізу процесів формування та функціонування системи соціального захисту населення в Україні, удосконаленню соціальної роботи у територіальних громадах, питанням соціальної інклюзії.

**Рекомендовано до опублікування науково-технічною радою
Луцького НТУ, протокол № 12 від 25 червня 2021 р.**

Редакційна колегія:

Жук О. М., к.іст.н., доцент, зав. кафедри соціогуманітарних технологій Луцького національного технічного університету;

Малиновський В. Я., д.політ.н., професор кафедри соціогуманітарних технологій Луцького національного технічного університету;

Ситник О. І., к.політ.н., доцент кафедри соціогуманітарних технологій Луцького національного технічного університету;

Сільвестрова О. Ю., к.філос.н., доцент кафедри соціогуманітарних технологій Луцького національного технічного університету.

© Луцький НТУ, 2021

Зміст

Пріоритетні напрями розвитку соціальної сфери в Україні

Жук О. М.

Сучасні підходи до організації контролю в соціальному забезпеченні.....7

Загоровська Ю. С.

Важливість соціального захисту в Україні. Переваги та недоліки її функціонування.....13

Корецька Т. К.

Правові та організаційні засади верифікації та моніторингу державних виплат в Україні.....16

Луцюк А. Л.

Перспективи удосконалення системи пенсійного забезпечення наукових і науково-педагогічних працівників.....21

Савчук Ю. Н.

Забезпечення реалізації конституційних прав громадян на соціальний захист шляхом встановлення додаткових соціальних та економічних гарантій на період дії карантину.....25

Сидоренко Р. В.

Соціальна відповідальність бізнесу як фактор підвищення ефективності діяльності сучасного підприємства.....32

Сидорчук О. Г., Панькова О. В.

Концептуальні засади та напрями забезпечення соціальної безпеки України.....35

Удосконалення соціальної роботи у територіальних громадах

Малиновський В. Я.

Соціальний паспорт – дієвий інструмент публічного управління місцевим розвитком.....42

Малиновський В. Я., Купрійчик М. В.

Особливості організації соціальної роботи у територіальних громадах в умовах децентралізації.....47

Мартинюк Я. М.

Впровадження інтегрованої системи соціального захисту на рівні громади
.....52

Плісік І. В.

Особливості сільської і волосної форм суспільної опіки в Російській імперії у пореформений період (друга половина ХІХ – початок ХХ століття)
.....60

Сірбіненко Л. В.

Адміністративні послуги соціального характеру в громаді.....64

Ринок праці, зайнятість населення, соціальне партнерство

Левчук А. О.

Вплив громадянського суспільства на розвиток соціально-відповідального підприємництва та соціальної сфери в Україні.....68

Ткачук І. М.

Дослідження ринку праці у сфері «Бухгалтерія/фінанси підприємства»..72

Цифрова трансформація соціальної сфери

Голячук Н. В.

Інформаційно-комунікаційні технології соціальної роботи.....76

Державна соціальна політика в контексті євроінтеграції України

Ситник О. І., Семенченко Ф. Г.

Соціальна політика і соціальна безпека: діалектика взаємозалежності....80

Соціальна робота і громадянське суспільство: проблеми та пошуки нових можливостей для співпраці

Артисюк І. В.

Особливості системи соціальної допомоги в розвинених країнах Європи
.....84

Дацик З. С.

Індекс благополуччя молоді: чи добре живеться у Луцьку молоді?.....89

Доротюк В. О.

Благодійність у сучасному суспільстві: зарубіжний та вітчизняний досвід..
.....93

Жук О. М., Сільвестрова О. Ю.

Інноваційні форми співпраці з роботодавцями у процесі реалізації освітньо-професійних програм кафедри соціогуманітарних технологій.....98

Карпінчук Л. П.

Значення жіночого руху для розвитку соціальної роботи як професійної діяльності.....103

Майборода О. Л.

Сімейна медіація як спосіб вирішення сімейних спорів
.....108

Най Б. В.

Основні пріоритети та напрями державної соціальної політики в Україні
.....113

Сільвестрова О. Ю.

Ідея соціального громадянства в теорії і практиці соціальної роботи.....117

Сушик І. В., Козловська Х. О.

Гендерна структура менеджменту в Україні: зміна стилів управління...121

Шевчук А. С.

Переосмислення змісту соціального піклування за часів Середньовіччя та Реформації.....127

Реалізація прав і можливостей людей з особливими потребами у сучасному суспільстві

Власюк О.

Проекти для молоді з інвалідністю, які втілює ГО «Молодіжна організація інвалідів «Перехрестя» – як один з шляхів реалізації можливостей осіб з інвалідністю.....133

Гринюк І. Г.

Реалізація гуманістичного принципу виховання через викладання предмета «Основи християнської етики» в сучасній школі.....137

Полухтович Т. Г.	
Прийняття суспільством дітей з особливими потребами.....	140
Полухтович Т. Г., Гордовський Б. С.	
Академічна інклюзія і соціальна адаптація.....	143
Приступа А. С.	
Доступність міського простору: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку.....	146

Пріоритетні напрями розвитку соціальної сфери в Україні

Жук О. М., к. іст. н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Сучасні підходи до організації контролю в соціальному забезпеченні

Реформування системи соціального захисту та соціального забезпечення передбачає нових підходів щодо здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки, ефективністю використання бюджетних коштів та за дотриманням прав дітей. Головною метою функціонування системи соціального забезпечення – адресність у наданні соціальних допомог та соціальних виплат.

Досвід зарубіжних країн засвідчує, що створення справедливої та ефективної системи соціальної підтримки можливе за умови залучення до контролю її надання усього суспільства.

Сучасними інструментами забезпечення належного функціонування системи соціального обслуговування є моніторинг, контроль (нагляд), верифікація, аудит та інспектування, оцінювання якості та ефективності надання соціальних послуг. Вони забезпечують безболісний перехід від традиційного соціального обслуговування до сучасної системи надання послуг, спрямованої на соціалізацію та підтримку особи під час свідомого, мотивованого подолання складних життєвих обставин.

Держава забезпечує систему заходів, спрямованих на здійснення нагляду, аналізу, експертизи, контролю за реалізацією соціальних програм, проєктів, умовами життєдіяльності, моральним, психічним та фізичним станом дітей та молоді, забезпечення захисту їхніх прав, свобод та законних інтересів. Соціальне інспектування у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю

здійснюється з метою контролю за додержанням вимог законодавства щодо захисту прав і свобод дітей та молоді у сфері соціальної роботи з ними.

Постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 427 «Деякі питання здійснення контролю за додержанням вимог Закону України «Про соціальні послуги» до Положення про Міністерство соціальної політики додається функція здійснення контролю за додержанням вимог Закону України «Про соціальні послуги» [1].

Головним органом державного контролю виступатиме Національна соціальна сервісна служба (далі – Нацсоцслужба). Початок функціонування у липні 2021 році сприятиме в масштабах держави розвитку якісних соціальних послуг – передусім, на рівні місцевих громад, де у них відчувається найгостріша потреба. А також дозволить за допомогою сучасних механізмів ефективно контролювати, щоб в усіх куточках України люди, які потребують соціальної підтримки, одержували її у повному обсязі, належної якості, відповідно до затверджених стандартів і вимог [2].

Суб'єктами моніторингу і контролю процесу планування та надання соціальних послуг можуть виступати як державні/муніципальні установи, так і громадські організації, які працюють у сфері забезпечення соціального захисту в країні. Систематичність проведення таких заходів дозволить накопичувати необхідні дані, відстежувати динаміку змін, розробляти корисну внутрішню статистику, яка відобразить дійсний стан функціонування як конкретної соціальної установи, так і системи надання соціальних послуг на певній території.

У січні 2021 року Кабінетом Міністрів затверджено порядок формування, ведення та доступу до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг (до 1 червня 2022 р. повинно бути забезпечено наповнення Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг інформацією з використанням даних, наявних в інших інформаційних системах, що використовуються обласними, Київською міською, районними, районними у м. Києві державними адміністраціями, виконавчими органами сільських, селищних, міських рад під час надання

соціальних послуг) [3]. Це сприятиме посиленню контролю за надавачами послуг (об'єктами контролю).

Одним із головних завдань для здійснення державного контролю у сфері соціального забезпечення стане створення Єдиного соціального реєстру (ЄСР) на базі Реєстру застрахованих осіб (РЗО) Пенсійного фонду України та його формування таким чином, щоб забезпечити максимальну інтеграцію з іншими державними реєстрами та базами даних [4].

Такий підхід забезпечить поступову відмову від паперових довідок та документів, які необхідні для визначення права особи на державні допомоги та пільги відповідно до законодавства. Спроцень набудуть технології централізованого та прямого перерахування пенсій та інших соціальних виплат.

Протягом 2019-2020 років було розроблено цілу низку нормативних документів, які сприятимуть підвищенню адресності державних виплат, а також дадуть змогу створити алгоритм прозорості ринку надавачів послуг та реєстрації відповідних суб'єктів, здійсненням контролю

Зокрема, на підставі затвердженої 27 січня 2021 року Урядом Постанови «Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг», інформація з Реєстру буде використовуватися для здійснення відповідних контрольних заходів.

Державний нагляд і контроль у сфері соціального забезпечення населення України має дуже важливе значення, по-перше, для людини, оскільки він дозволяє попередити порушення її конституційного права на соціальне забезпечення, а також дозволяє повною мірою скористатися цим правом; по-друге, для держави, оскільки ефективне здійснення нагляду й контролю за цією сферою дозволить збільшити рівень довіри населення до держави та її органів, а також підвищити рівень життя її громадян. Щоб нагляд і контроль за зазначеною сферою був ефективним, він повинен здійснюватися в рамках чинного законодавства України, мати систематичний характер, проводитися своєчасно, а головне – бути результативним.

З метою контролю є підвищення адресності державних виплат, забезпечення ефективного використання бюджетних коштів здійснюватиметься верифікація – комплекс заходів щодо збору та перевірки достовірності інформації, що визначена законодавством для призначення, нарахування та/або здійснення державних виплат. В Україні буде створено спеціальний центральний орган виконавчої влади, який здійснюватиме цей комплекс заходів з допомогою інформаційно-аналітичної електронної платформи. Держава перевірятиме інформацію, необхідну для отримання пенсії, допомоги, пільги, субсидії, стипендії, інших виплат, що здійснюються за рахунок держбюджету, фондів соцстрахування та пенсійного страхування.

За результатами опрацювання наданих Мінфіном рекомендацій орган, що здійснює державні виплати, приймає рішення щодо:

- 1) призначення (перерахунку) державної виплати;
- 2) припинення нарахування та/або здійснення державної виплати;
- 3) поновлення нарахування та/або здійснення державної виплати;
- 4) усунення невідповідностей даних у автоматизованих інформаційних системах, реєстрах, базах даних, володільцем, розпорядником та/або адміністратором яких є орган, що здійснює державні виплати.

З 1 січня 2021 року набула чинності стаття 10 Закону України «Про верифікацію та моніторинг державних виплат», якою передбачено здійснення превентивної верифікації під час звернення громадян за призначенням пенсій, допомог, субсидій, інших соціальних виплат [5]. Для цього Міністерством фінансів побудовано інформаційно-аналітичну платформу верифікації державних виплат, яка об'єднує в одному місці інформацію про реципієнта з багатьох джерел.

Міністерство фінансів України верифікувало близько 455 мільярдів гривень державних виплат, здійснених у 2020 році і надало близько 2,5 мільйона рекомендацій щодо додаткової перевірки. Найбільше виявлено невідповідностей під час верифікації субсидій. Вони становили 70 % від

загальної кількості рекомендацій щодо проведення додаткової перевірки правомірності виплат.

За його даними на прикладі грудня 2020 року, найбільш поширені рекомендації стосуються таких виплат: здійснення державної виплати після смерті реципієнта; купівля земельної ділянки, житла, транспортного засобу, будівельних матеріалів, інших товарів довгострокового вжитку або послуг на суму понад 50 тисяч гривень; наявність у сім'ї транспортного засобу, з дати випуску якого минуло менше п'яти років; отримання субсидій одночасно за двома різними адресами [6].

Здійснювана Мінфіном верифікація дозволила органам, що здійснюють державні виплати, припинити неправомірні виплати, а також сприяла упередженню безпідставного нарахування таких виплат у майбутніх періодах.

На сьогодні надзвичайно важливим для нашої країни є питання адресності надання державної допомоги, своєчасного та у повному обсязі забезпечення нею усіх громадян, які дійсно її потребують. На досягнення цієї мети спрямовані значні зусилля держави. В епоху розвитку цифрових технологій держава має самостійно забезпечити органи, що приймають рішення про здійснення державних виплат, достовірною інформацією про громадянина, який звернувся з проханням про допомогу, задля отримання її у зручний і швидкий спосіб без зайвих бюрократичних перепон. Саме тому, одним із нагальних завдань Уряду є встановлення якісної системи взаємодії та обміну інформацією між різними органами влади.

Міністерство соціальної політики напрацьовує нові форми контролю в системі соціального забезпечення, використовуючи зарубіжний досвід. Таким нововведенням став експеримент роботи телефону «Гарячої лінії» Мінсоцполітики 1545. Завдяки «гарячій лінії» вдалося налагодити зворотній зв'язок з громадянами, заохотити їх до безпосередньої участі у контролі надання соціальної підтримки. Переважна більшість повідомлень про порушення з боку посадових осіб стосувалася некоректно нарахованих сум соціальних виплат, періодів, на які їх призначено, термінів розгляду звернень

про надання соціальних допомог. Разом з тим дзвінки на «гарячу лінію» сприяли і виявленню тих, хто неправомірно одержували бюджетні кошти [7].

Забезпечення державного контролю при призначенні різних видів соціальних допомог, субсидій і пільг на житлово-комунальні послуги та при наданні соціальних послуг є вкрай актуальним завданням. Адже у цьому процесі порушення законодавства можуть бути як з боку державних посадовців, так і з боку самих громадян. Проведення моніторингу та оцінювання соціальних послуг, здійснення державного контролю за нарахуваннями та виплатами соціальних допомог є на сьогоднішній день одним з ключових напрямків реформування системи соціального захисту в Україні.

Список використаних джерел

1. Деякі питання здійснення контролю за додержанням вимог Закону України «Про соціальні послуги»: постанова Каб. Міністрів України від 01.06.2020 р. № 427. *Урядовий кур'єр*. 2020. 3 черв. С. 5.

2. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України: постанова Каб. Міністрів України від 26.08.2020 р. № 783. *Урядовий кур'єр*. 2020. 5 верес. С. 10-11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF#n44> (дата звернення 05.05.2021)

3. Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг: постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 2021 р. № 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 05.05.2021)

4. Про запровадження експериментального проекту з реалізації функціоналів першої черги Єдиної інформаційної системи соціальної сфери: постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2020 р. № 1278. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1278-2020-%D0%BF#n30> (дата звернення 05.05.2021)

5. Про верифікацію та моніторинг державних виплат. Закон України від 3 грудня 2019 року № 324-IX. Відомості Верховної Ради України, 2020, № 11,

ст.63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324-20#Text>; Про затвердження Порядку здійснення верифікації та моніторингу державних виплат. Постанова Кабінету міністрів від 18 лютого 2016 р. № 13. Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ [№ 443 від 22.05.2019](#) [№ 205 від 03.03.2020](#). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/136-2016-%D0%BF#n10> (дата звернення 05.05.2021)

6. Мінфін виявив 1,6 мільярда сумнівних державних виплат за 2020 рік. Радіо свобода. 12 березня 2021 р. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-minfin-sumnivni-derzhvyplaty/31148271.html> (дата звернення 05.05.2021)

7. Підвищити адресність соціальної підтримки допоможуть напрацювання «гарячої лінії». *Міністерство соціальної політики України: веб-сайт*. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/18692.html> (дата звернення 05.05.2021)

Загоровська Ю. С., студентка ФГТ,
Науковий керівник: Журба І. О., к.е.н., доц.
Черкаський державний технологічний університет

Важливість соціального захисту в Україні.

Переваги та недоліки її функціонування

Соціальний захист в Україні є одним із найважливіших факторів стратегії боротьби з бідністю та вразливістю при одночасному зміцненні соціальної спільноти, розвитку та рівномірне економічне зростання. Наразі в Україні соціального захисту потребує значна кількість населення і з кожним днем ця цифра збільшується.

Забезпечення установ та закладів соціальної сфери висококваліфікованими спеціалістами передбачає процес вдосконалення кадрової політики, за яким стоїть здійснення низки організаційних, наукових, навчальних, управлінських, законодавчих дій [1].

Варто зазначити, що соціальний захист є необхідним елементом роботи будь-якої розвиненої країни і попит на кваліфікованих фахівців зростає щодня. Кожна з країн намагається із року в рік вдосконалювати та досягти високого рівня соціального захисту для створення умов для суспільства таких, де вони будуть почувати себе повністю захищеними державою.

По всьому світу зростає кількість країн, які сформулювали національні стратегії соціального захисту, котрі включають життєвий цикл програми в комплексні системи. Цей підхід тягне взаємозв'язки всередині соціального захисту сектору та будує мости до інших областей політики – як соціальної, так і економічної – та посилює всебічний вплив шляхом побудови міжгалузевої взаємодії.

Соціальна політика виступає гарантом забезпечення соціального захисту населення. Економічна складова системи соціального захисту має бути чітко врегульована та доступна для кожного громадянина України.

Система соціального захисту, здатна генерувати синергію, вимагає політику та законодавства стратегії розвитку, включаючи бюджетні рамки, разом із набором конкретних програм та їх відповідні системи реалізації. Всебічна стратегія включає інструменти разом у більш всеохоплюючу систему політик та програм, які не лише сприяють подоланню бідності та вразливості, але й зміцнення інклюзивного соціального розвитку та справедливого економічного зростання.

Соціальний захист включає в себе соціальні допомоги, які мають неабияку практична цінність. Цінність полягає в тому, що кожен громадянин нашої країни має право на матеріальне забезпечення на рівні, не нижчому від прожитковий мінімум, у разі, якщо з незалежних від нього причин його середньомісячний дохід не відповідає встановленому законодавством рівню, і якщо такий громадянин в силу різних обставин не застрахований в системі загальнообов'язкового соціального страхування, або якщо тривалість його страхового стажу не дає йому право на отримання соціальних страхових виплат [2].

На нашу думку, управлінці нашої країни дуже ускладнюють систему соціального захисту, встановлюючи такі вимоги потребуючого населення, що дуже важко отримати захист від країни та допомогу з державного або місцевого бюджету, через значну кількість оформлення довідок та документів, котрі будуть підтверджувати статус того, хто звернувся.

Соціальні допомоги є невід'ємною частиною соціального захисту і включають в себе безліч видів для найбільш уразливих верств населення.

Також, можемо сказати, що соціальний захист безпосередньо сприяє інклюзивному та стійкому зростанню через декілька механізмів і включаючи розвиток людського потенціалу, управління соціальними ризиками.

Соціальний ризик – це незалежна обставина, яка може у подальшому впливати на життєдіяльність людини, після чого вона матиме право на соціальний захист та допомогу від держави.

Соціальний захист – необхідний елемент функціонування будь-якої розвиненої держави. Упродовж багатьох років в Україні та інших країнах світу активно обговорюються питання щодо сутності, стандартів і механізмів досягнення високого рівня соціального захисту населення. Окремі аспекти цього питання викликають дискусії у наукових колах, оскільки є надзвичайно актуальними для всіх країн [3].

Список використаних джерел

1. Журба І., Ядвіга О. Підготовка фахівців з соціального забезпечення в Черкаському державному технологічному університеті // Партнерство роботодавця та закладу вищої освіти: підготовка конкурентоспроможного фахівця у галузі соціальної роботи: Збірник тез (28 жовтня 2020 року, Київ) / за ред. О. В. Чуйко. – Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. – 82 с.

2. Система соціального захисту населення як чинник формування соціальної держави [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2009/02/6.pdf>

3. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні
[Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
https://www.irf.ua/files/ukr/programs_law_areas_publ_2028_ua_law.pdf

Корецька Т. К., кандидат наук з державного управління,
перший заступник директора
Департаменту соціальної політики Луцької міської ради

Правові та організаційні засади верифікації та моніторингу державних виплат в Україні

Конституція України гарантує кожному її громадянину право на соціальний захист та забезпечення рівня життя не нижчого за прожитковий мінімум, що встановлений законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій на випадок неможливості громадянина отримувати дохід при втраті роботи або працездатності через хворобу, нещасний випадок, каліцтво, старість чи смерть годувальника. А також - наданням соціальної допомоги за рахунок бюджетних коштів.

Поняття соціальна допомога в Україні виникло на початку 1990 років. Це пояснюється тим, що за радянських часів такого поняття, як бідність не існувало, відтак, здавалося, що і допомагати не було потреби. Існувала система соціального забезпечення, в межах якої держава сплачувала пенсії літнім людям та інвалідам, обслуговувала в стаціонарних закладах тих, хто потребував сторонньої допомоги. Безробіття не існувало, бідності також. Лише потім, із появою вільного ринку, стало очевидним, що значно більше груп населення потребують різних видів та форм соціальної підтримки.

На сьогодні ж однією з найгостріших проблем нашого суспільства є бідність. Соціальна допомога - один з суттєвих механізмів сприяння подоланню бідності, яка покликана підтримати малозабезпечену сім'ю, що опинилась у скрутні та допомогти їй інтегруватись у суспільство.

Можна виділити такі основні напрямки підтримки малозабезпечених верств населення:

- 1) універсальні, або категорійні види соціальної допомоги. Такий вид державної підтримки спрямований на підтримку певних груп населення та, як правило, не залежить від матеріального стану одержувачів;
- 2) адресна допомога, або така, що надається залежно від наявних засобів до існування. Адресна допомога призначена для підтримки найнужденніших верств населення та залежить від майнового стану та середньомісячного сукупного доходу сім'ї. Часто така допомога не має фіксованого розміру, оскільки розмір допомоги залежить від матеріального стану кожної сім'ї.

За даними державної служби статистики України, державні витрати на соціальний захист та соціальне забезпечення населення у 2019 році становили 321786,7 млн. грн. , що у відсотках становило 23,4 до загальних видатків. Разом з тим, щоб забезпечити адресність державних виплат 21 грудня 2019 року набрав чинності Закон України «Про верифікацію та моніторинг державних виплат». Метою цього Закону є підвищення адресності державних виплат, а також забезпечення ефективного використання бюджетних коштів. Законом визначено правові та організаційні засади здійснення верифікації та моніторингу в Україні. До державних виплат, які підлягають верифікації, згідно цього Закону, відносяться пенсії, допомоги, пільги, субсидії, соціальні стипендії, інші виплати, що здійснюються за рахунок коштів державного бюджету.

Під верифікацією слід розуміти комплекс заходів щодо збору та перевірки достовірності інформації, що визначена законодавством для призначення, нарахування та здійснення державних виплат і впливає на визначення права на отримання та розмір таких виплат, а також виявлення

невідповідності даних у автоматизованих інформаційних системах, реєстрах та базах даних.

Верифікація може бути як поточною, так і превентивною. Так, поточна верифікація передбачає систематичну діяльність з аналізу даних щодо реципієнтів (фізичні особи, які звернулися за призначенням державних виплат), встановлення відповідності повідомленої реципієнтами інформації даним, що обробляються стосовно них в інформаційно-аналітичній платформі, з урахуванням змін соціального та фінансово-майнового стану реципієнтів, що можуть впливати на призначення, нарахування та здійснення державних виплат і їх розмір. Під час поточної верифікації проводяться систематичні перевірки інформації про реципієнтів, які отримують державні виплати. Також здійснюються виявлення невідповідностей у джерелах інформації, що надається суб'єктами надання інформації, фактичним даним про реципієнта та вимогам законодавства, що впливають на визначення права на отримання та розмір державних виплат.

Що стосується превентивної верифікації, то орган, що здійснює державні виплати, у разі звернення реципієнта та призначенням державних виплат формує запит в інформаційно-аналітичній платформі на відповідність повідомленої реципієнтом інформації даним, що обробляються стосовно нього в інформаційно-аналітичній платформі, та в режимі реального часу отримує підтвердження відповідності наданої реципієнтом інформації вимогам законодавства, що впливають на визначення його права на отримання та розмір державних виплат, або рекомендацію щодо проведення додаткової перевірки інформації, що містить невідповідності, за наявності, в інформаційно-аналітичній платформі. Орган, що здійснює верифікацію та моніторинг державних виплат, веде облік запитів, сформованих в інформаційно-аналітичній платформі.

Також може проводитися і ретроспективна верифікація, яка передбачає верифікацію інформації про реципієнтів, яким завершено державні виплати за період, що не перевищує трьох років до дня завершення таких виплат.

Для здійснення верифікації та моніторингу державних виплат використовується наступна інформація про реципієнта:

- прізвище, ім'я, по батькові;
- дата народження/смерті;
- місце народження;
- стать;
- серія, номер, дата видачі паспорта громадянина України та найменування уповноваженого суб'єкта, що видав його, а для іноземців та осіб без громадянства - реквізити паспортного документа іноземця або документа, що підтверджує право на постійне або тимчасове проживання в Україні;
- серія, номер, дата видачі свідоцтва про народження дитини реципієнта;
- унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі та дата внесення інформації про особу до цього реєстру;
- відомості про зареєстроване та фактичне місце проживання;
- реєстраційний номер облікової картки платника податків;
- інформація, отримана від суб'єктів надання інформації, що підтверджує або спростовує право на отримання та розмір державних виплат відповідно до законодавства;
- інформація, що подається реципієнтом під час призначення, нарахування або здійснення державних виплат, відповідно до визначених законодавством вимог для отримання таких виплат, необхідна для здійснення верифікації.

Разом з тим, інформація про відкриті в банках реципієнтів рахунків, операції та залишки за ними отримуються відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність».

За результатами верифікації орган, що здійснює верифікацію та моніторинг державних виплат, надає органам, що здійснюють державні виплати, підтвердження відповідності наданої реципієнтом інформації вимогам законодавства, що впливають на визначення його права на отримання та розмір

державних виплат, під час здійснення превентивної верифікації або рекомендації щодо:

- усунення невідповідностей даних у автоматизованих інформаційних системах, реєстрах, базах даних, володільцем, розпорядником або адміністратором яких є орган, що здійснює державні виплати;

- проведення додаткової перевірки інформації, що містить невідповідності.

Орган, що здійснює державні виплати, опрацьовує отримані рекомендації у строк, що не перевищує 15 робочих днів з дня їх отримання. За результатами опрацювання наданих рекомендацій орган, що здійснює державні виплати, приймає рішення щодо:

- призначення (перерахунку) державної виплати;
- припинення нарахування або здійснення державної виплати;
- поновлення нарахування або здійснення державної виплати;
- усунення невідповідностей даних у автоматизованих інформаційних системах, реєстрах, базах даних.

У разі виявлення недостовірної інформації, наданої реципієнтом, на підставі якої було призначено, нараховано або здійснено державні виплати, органи, що здійснюють державні виплати, надсилають таким реципієнтам вимогу щодо повернення неправомірно отриманої державної виплати.

Отже, підсумовуючи зазначене, підходимо до висновку, що верифікація державних виплат спрямована на те, щоб допомогу з державного бюджету отримували саме ті, кому вона потрібна. Верифікація проводиться в інтересах людей, яким дійсно необхідна допомога і які є чесними платниками податків. Разом з тим, якщо існує поняття адресності соціальних виплат, то має існувати і процедура контролю щодо правомірного розподілу та використання бюджетних коштів.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року/Відомості Верховної Ради України 1996, №30.

2. Статистичний щорічник України за 2019 рік/Державна служба статистики України. Київ, 2020.

3. Закон України «Про верифікацію та моніторинг державних виплат» від 03 грудня 2019 року №324-ІХ/Відомості Верховної Ради України 2020, №11.

Луцюк А. Л., ст. гр. СЗ-31

Жук О. М., к. іст. н.,

доцент кафедри соціогуманітарних технологій

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Перспективи удосконалення системи пенсійного забезпечення наукових і науково-педагогічних працівників

Система пенсійного забезпечення наукових та науково-педагогічних працівників зазнала значних змін у 2017 р. Як уже зазначалося, Законом України від 03.10.2017 р. № 2148 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій», який набув чинності 11.10.2017 р., впроваджено єдиний підхід до обчислення пенсій та скасовано норми чинного законодавства в частині призначення пенсій за вислугу років, за винятком тих осіб, які мали таке право на дату набрання чинності цим Законом [1]. У зв'язку з цим до спеціального стажу роботи, що дає право на пенсію за вислугу років, не зараховуються періоди роботи на відповідних посадах після 11.10.2017 р.

Такі зміни розглядаються як інструмент відновлення соціальної справедливості. Так, свого часу спеціальні умови виходу на пенсію для окремих категорій працівників запроваджувалися як своєрідна компенсація за невисокі зарплати, але, за поясненнями уряду, ситуація в системі оплати праці істотно змінилася, тому необхідно внести відповідні корективи і в систему пенсійного забезпечення.

За ініційованими урядом змінами у системі пенсійного забезпечення з 01.01.2018 р. скасовано право на призначення пенсій за вислугу років для працівників освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інших категорій працівників, які мали таку пільгу. Раніше за умов низької зарплати робітникам цих категорій було фінансово вигідніше виходити на пенсію, тож уряд продовжить зростання заробітної плати. Таким чином, урядовці вважають, що такі заходи повинні сприяти зменшенню соціальної напруженості [2].

Ще одним аспектом пропозицій щодо скасування особливих умов виходу на пенсію є спроба уряду зробити перший крок у запровадженні другого рівня пенсійного забезпечення в Україні. У зв'язку з цим пропонується замінити механізм відшкодування пенсій за віком на пільгових умовах на сплату роботодавцем підвищеної ставки єдиного соціального внеску (ЄСВ) за працівників, зайнятих на роботах, передбачених списками № 1 та № 2.

На думку розробників реформи, такий механізм стимулюватиме роботодавців покращувати умови праці для своїх працівників, вкладати гроші у виробництво задля зменшення ЄСВ і запобігатиме подальшому накопиченню боргів підприємств перед Пенсійним фондом [2].

При цьому, такий механізм компенсації втрат у вигляді спеціальних пенсій не передбачений для працівників науки. Оскільки, розмір заробітної плати наукових та науково-педагогічних працівників не може компенсувати потреби таких працівників у відпочинку за рахунок виходу на пенсію, не враховує затрати психологічного характеру при здійсненні діяльності за певними спеціальностями, доцільно було б все таки залишити можливість виходу на пенсію працівниками науки при досягненні певного стажу роботи до досягнення загального пенсійного віку.

До того ж вказаним Законом передбачено запровадження накопичувальної системи пенсійного забезпечення. Тому, вважаємо, що у разі покладення спеціальними пенсіями надмірного тягаря на пенсійну систему України, вихід на пенсію наукових та науково-педагогічних працівників у зв'язку з досягненням певного стажу роботи можна пов'язати із фінансуванням

такої пенсії із джерел не лише солідарної системи, а й обов'язкової накопичувальної. Тобто пенсіонери з числа науковців змогли б отримувати пенсії з настанням відповідного стажу роботи, однак їх частина фінансувалася б з цільового фонду – сформованого, власне, із їхніх особистих накопичень.

Із солідарної системи, таким чином, можна б було встановити сталу (розрахункову) суму виплат, а виплати з накопичувального фонду здійснювались би в розмірах, визначених самим пенсіонером з розрахунку на те, який період ці накопичення можуть покрити.

Крім того, оскільки усі новації стосуються лише на тих пенсіонерів, які виходитимуть на пенсію після набрання чинності відповідного Закону, положення, якими скасовуються спеціальні пенсії здаються дещо дискримінаційними. Тому, на нашу думку, варто встановити триваліший перехідний період зміни системи призначення таких пенсій. Так, не зовсім відповідає принципу рівності між пенсіонерами, які вже отримали пенсію за вислугу років, і тими, які мали виправдані очікування на її отримання в майбутньому, відміна спеціального пенсійного забезпечення без перехідного періоду, який би дорівнював періоду, через який справдилися б виправдані очікування осіб, які влаштувались на наукову роботу за умови, коли їхній стаж на ній був достатньою умовою для отримання спеціальної пенсії.

Так, концепція виправданих очікувань широко застосовується Європейським судом з прав людини, коли визнаються порушенням дії держави щодо змін в законодавстві, які створюють перешкоди в настанні законних очікувань. В загальних рисах цю концепцію можна сформулювати наступним чином: якщо суб'єкт владних повноважень створив для осіб обґрунтовані підстави сподіватись отримання певних прав понад ті, що гарантуються у відповідності до принципів справедливості і природного права, відповідні особи вважаються такими, які мають законні (легітимні) очікування, що підлягають захисту [3, с. 6].

Таким чином, зміни пенсійної системи в аспекті відміни спеціальних пенсій для науковців потребують додаткової модернізації та адаптації,

узгодження з принципами недискримінації, рівності. Так, при відміні спеціалізації в призначені пенсії науковим та науково-педагогічним працівникам потребує удосконалення система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, за якої буде враховано важливість вкладу наукових і науково-педагогічних працівників у сферу науки та освіти та їм буде надана альтернатива виходу на пенсію за загальним правилом. Наприклад, доцільним є надання таким особам можливості виходу на пенсію до досягнення загального пенсійного віку, якщо пенсія буде фінансуватися більшою мірою з накопичувального фонду, і лише частково із солідарної системи пенсійного забезпечення.

Попри останні зміни в законодавстві, якими визначено єдиний підхід до призначення пенсії, вважаємо, що потребує додаткового вивчення і напрацювання законодавчого підґрунтя система спеціального пенсійного забезпечення наукових та науково-педагогічних працівників.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03.10.2017 р. № 2148-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-19#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
2. Прогнози і оцінки експертів концепції пенсійної реформи. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: <http://nbuviap.gov.ua/> (дата звернення: 12.05.2021).
3. Cartwright John. Protecting Legitimate Expectations and Estoppel in English Law. Electronic Journal of Comparative Law. 2006. Vol. 10.3. P. 1–22. URL: <https://www.ejcl.org/103/art103-6.pdf> (Last accessed: 13.05.2021).

**Забезпечення реалізації конституційних прав громадян на
соціальний захист шляхом встановлення додаткових соціальних та
економічних гарантій на період дії карантину**

Відповідно до ст.3 Конституції України утворення і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Згідно з статтею 21 Основного Закону усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Статтею 22 Конституції України передбачено, що конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Відповідно до статті 46 Основного Закону громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Відповідно до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» Кабінетом Міністрів України постановою № 211 від 11.03.2020 року введено карантин з 12 березня до 03 квітня 2020 року.

До вказаної постанови Кабінету Міністрів України внесено зміни постановами КМУ №215 від 16.03.2020, № 242 від 20.03.2020 року, № 239 від 25.03.2020 року, № 241 від 29.03.2020 року, № 255 від 02.04.2020 року, №262 від 08.04.2020 року, №с 284 від 15.04.2020 року, №313 від 29.04.2020 року, № 343 від 04.05.2020 року, №377 від 14.05.2020 року, № 392 від 20.05.2020 року, якими дія карантину неодноразово продовжувалася.

У зв'язку із введенням карантину було прийнято Закон України № 530-ІХ від 17 березня 2020 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)».

Підпунктом 3 пункту 5 Прикінцевих положень цього Закону передбачено обов'язок забезпечення прийняття у дводенний строк з дня набрання чинності цим Законом нормативно-правових актів та подання на розгляд Верховної Ради України законопроектів, необхідних для врегулювання суспільних відносин, пов'язаних із встановленням карантину, у тому числі щодо: недопущення припинення надання житлових субсидій на період встановлення карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19); призначення житлової субсидії на наступний період для всіх без виключення домогосподарств, які отримували житлову субсидію у попередньому періоді, без їх звернення; розширення кола отримувачів житлових субсидій у зв'язку із встановленням карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19); реєстрації безробітного з першого дня після подання особою, яка шукає роботу, заяви про надання статусу безробітного, та призначення допомоги по безробіттю з першого дня після реєстрації безробітного.

Згідно з підпунктом 5 пункту 5 Прикінцевих положень цього Закону було встановлено обов'язок у дводенний строк з дня набрання чинності цим Законом розробити та внести на розгляд Верховної Ради України комплексний законопроект щодо економічного та соціального захисту населення на період

дії карантину, в тому числі з використанням заходів впливу адміністративного та кримінально-правового характеру.

На виконання підпункту 5 пункту 5 «Прикінцевих положень» зазначеного вище Закону Законом України № 540-IX 30 березня 2020 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» було встановлено ряд додаткових соціальних та економічних гарантій на період дії карантину.

Зокрема, вказаним законом внесено зміни до Закону України «Про зайнятість населення», статтю 47 якого викладено у новій редакції та встановлено надання територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, допомоги по частковому безробіттю застрахованим особам у разі втрати ними частини заробітної плати внаслідок вимушеного скорочення передбаченої законодавством тривалості робочого часу у зв'язку із зупиненням (скороченням) виробництва продукції без припинення трудових відносин за наявності певних умов, визначених цією статтею.

Зазначеним вище законом Закон України «Про зайнятість населення» доповнено статтею 47-1, якою встановлено надання територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції допомоги по частковому безробіттю застрахованим особам у разі втрати ними частини заробітної плати внаслідок вимушеного скорочення передбаченої законодавством тривалості робочого часу у зв'язку із зупиненням (скороченням) діяльності через проведення заходів щодо запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), передбачених карантинном, встановленим Кабінетом Міністрів України, за зверненням роботодавця для її виплати працівникам.

Законом № № 540-IX від 30.03.2020 року Розділ VIII «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» доповнено пунктом 3-2, згідно з яким на

період здійснення заходів щодо запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), передбачених карантинном, встановленим Кабінетом Міністрів України: допомога по безробіттю призначається з першого дня надання статусу безробітного; виплата допомоги по безробіттю може здійснюватися без особистого відвідування безробітним територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, за умови підтвердження безробітним наміру перебування у статусі безробітного будь-якими засобами комунікації (телефонний зв'язок, електронні засоби тощо)».

Вказаним законом внесено також зміни до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям». Зокрема зміст статті 15 вказаного Закону доповнено пунктом 1-2, яким передбачено, що визначений частиною першою статті 6 цього Закону строк виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, яким вона була призначена раніше, продовжується без подання необхідних документів на період здійснення заходів щодо запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), передбачених карантинном, встановленим Кабінетом Міністрів України, з подальшим проведенням перерахунку розміру виплаченої державної соціальної допомоги на підставі заяви та необхідних документів, поданих після закінчення терміну дії зазначених заходів».

Цим законом внесено також зміни до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», зокрема, зміст Закону доповнено пунктом 1⁻¹-1, яким встановлено, що що визначені статтею 6 цього Закону строки звернення щодо призначення державної допомоги сім'ям з дітьми продовжуються на період здійснення заходів щодо запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), передбачених карантинном, встановленим Кабінетом Міністрів України, та один місяць після дати його завершення».

Цим законом внесено також зміни до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» шляхом доповнення його змісту доповнити розділом IX «Прикінцеві та

перехідні положення», зокрема, зобов'язано Кабінет Міністрів України вжити заходи щодо недопущення зменшення розміру виплат пенсій, а також щодо проведення індексації пенсій, після завершення здійснення заходів щодо запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), передбачених карантинном, встановленим Кабінетом Міністрів України».

Законом № 540-IX від 30.03.2020 року внесено зміни до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» зміст статті 18 Закону доповнено пунктом 3-1, яким встановлено, що визначені частиною першою статті 5 цього Закону строки звернення за допомогою продовжуються на період здійснення заходів щодо запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), передбачених карантинном, встановленим Кабінетом Міністрів України, та один місяць після дати його завершення.

У разі пропуску в період здійснення заходів щодо запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), передбачених карантинном, встановленим Кабінетом Міністрів України, строку переогляду особою з інвалідністю виплата державної соціальної допомоги не зупиняється до закінчення терміну дії зазначених заходів з подальшим проведенням перерахунку розміру виплаченої державної соціальної допомоги на підставі заяви та результатів переогляду особи з інвалідністю».

Згідно з ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (у тому числі, у зв'язку з інвалідністю).

Статтею 1 Закону України від 21.03.1991 № 875–XII «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» передбачено, що особи з інвалідністю в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України

законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

На виконання вказаних положень чинного законодавства Законом №540-IX від 30.03.2020 року Розділ XV «Прикінцеві положення» Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» забезпечено захист прав осіб з інвалідністю шляхом доповнення змісту закону пунктом 14-6, відповідно до якого у разі пропуску в період здійснення заходів щодо запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), передбачених карантинном, встановленим Кабінетом Міністрів України, строку повторного огляду медико-соціальної експертизи особою з інвалідністю виплата пенсії по інвалідності не зупиняється до закінчення терміну дії зазначених заходів з подальшим проведенням перерахунку розміру виплаченої пенсії на підставі заяви та результатів переогляду особи з інвалідністю».

Законом 540-IX від 30.03.2020 року встановлено також додаткові соціальні та економічні гарантії особам з інвалідністю шляхом внесення змін до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», доповнивши зміст статті 18 цього Закону пунктом 2-1, відповідно до яких у разі пропуску в період здійснення заходів щодо запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), передбачених карантинном, встановленим Кабінетом Міністрів України, строку переогляду особою з інвалідністю з дитинства або дитиною з інвалідністю виплата державної соціальної допомоги не зупиняється до закінчення терміну дії зазначених заходів з подальшим проведенням перерахунку розміру виплаченої державної соціальної допомоги на підставі заяви та результатів переогляду особи з інвалідністю з дитинства або дитини з інвалідністю та пунктом 2-2, згідно з яким зобов'язано вжити заходи щодо недопущення зменшення розміру виплат державної соціальної допомоги, а також проведення індексації виплат, після завершення здійснення заходів щодо запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), передбачених карантинном, встановленим Кабінетом Міністрів України».

Пунктом 4 Прикінцевих та Перехідних положень Закону також встановлено, що на період дії карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), та протягом 30 днів з дня його відміни: забороняється здійснення перевірок фактичного місця проживання/перебування внутрішньо переміщених осіб при призначенні (відновленні) соціальних виплат; комісії з питань призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам приймають рішення про призначення (відновлення) або відмову в призначенні (відновленні) соціальних виплат без акта обстеження матеріально-побутових умов сім'ї; продовжується виплата внутрішньо переміщеним особам соціальних виплат (пенсій (щомісячного довічного грошового утримання), довічних державних стипендій, усіх видів соціальної допомоги та компенсацій, матеріального забезпечення, надання соціальних послуг, субсидій та пільг за рахунок коштів державного бюджету та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування), призначених до періоду встановлення карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19).

Таким чином, Законом № 540-IX від 30.03.2020 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» забезпечено реалізацію конституційних прав громадян на соціальний захист, які визначені статтями 24, 46 Основного Закону шляхом встановлення додаткових соціальних та економічних гарантій на період дії карантину.

Сидоренко Р.В., к.е.н.,
доцент кафедри обліку і аудиту
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Соціальна відповідальність бізнесу як фактор підвищення ефективності діяльності сучасного підприємства

Сучасні ринкові умови вимагають від суб'єктів господарювання пошуку нових підходів для підвищення ефективності та прибутковості своєї діяльності. Раніше діючі методи росту конкурентоспроможності починають застарівати і вже не дають того ефекту якого від них очікують, або взагалі стають неможливими. Все частіше пошук нових факторів та чинників росту відбувається вже не у фінансовій площині, а у соціальній. Застосування такого підходу дозволяє вітчизняним підприємствам вирішувати одночасно як питання підвищення ефективності власної діяльності, так і проблеми соціального спрямування.

Все більшого поширення у світовій, а з часом, і у національній практиці господарювання набирає концепція соціальної відповідальності бізнесу, тобто відповідальність тих хто приймає рішення, перед тими на кого ці рішення матимуть безпосередній вплив.

Існуюча теорія соціальної відповідальності бізнесу виділяє такі його основні напрями:

1) соціальна відповідальність бізнесу перед навколишнім середовищем (зменшення кількості шкідливих викидів та залишків виробництва, використання «зелених» технологій у своїй діяльності, прагнення до створення безвідходного або маловідходного виробництва);

2) соціальна відповідальність бізнесу перед державою (вчасна сплата податкових зобов'язань, відсутність випадків зумисного зменшення сум податкових зобов'язань, відсутність випадків ухилення від сплати податкових зобов'язань);

3) соціальна відповідальність бізнесу перед найманими працівниками (дотримання чинних вимог щодо оплати праці працівників, стимулювання працівників до розвитку шляхом безкоштовного навчання та підвищення кваліфікації, надання додаткових бонусів та пільг за якісну працю та за раціональні пропозиції по вдосконаленню діяльності суб'єкта господарювання, впровадження «соціального пакету» для працівників, підтримка працівників у складних життєвих ситуаціях);

4) соціальна відповідальність бізнесу перед споживачами та контрагентами (здійснення вчасних розрахунків по зобов'язаннях, виготовлення якісної продукції, не використання у виробничому процесі шкідливих речовин і домішок, надання вірної інформації про характеристики своєї продукції покупцям);

5) соціальна відповідальність бізнесу перед громадою на території якої воно функціонує (благодійна діяльність на території діяльності суб'єкта господарювання, допомога місцевим громадам у вирішенні їхніх нагальних проблем, стимулювання місцевих жителів до працевлаштування на даному підприємстві, відновлення історичних та культурних пам'яток).

Процес застосування соціальної відповідальності бізнесу можна розділити на кілька наступних етапів:

1) аналіз основних проблем, що стоять перед суб'єктом господарювання по кожному з напрямів соціальної відповідальності;

2) визначення проблем, що потребують першочергового вирішення та вирішення яких може дати найбільші позитивні результати;

3) оцінка наявних фінансових ресурсів, що підприємство може дозволити використати на власну соціальну діяльність;

4) визначення показників соціальної діяльності підприємства по яких буде проводитись оцінювання ефективності його соціальної роботи;

5) розробка методики розрахунку значень показників соціальної діяльності підприємства та встановлення їх планових значень, у якості оптимальних значень планових показників можуть братись до уваги аналогічні

показники кращих підприємств галузі, регіону або ж і кращі показники самого підприємства за попередні періоди;

б) здійснення витрат на соціальні напрями та поточний контроль за динамікою планових значень встановлених показників, у разі необхідності – втручання у процес здійснення соціальної діяльності з метою коригування її щодо досягнення більшої результативності та ефективності;

7) після завершення періоду порівняння фактичних значень показників соціальної діяльності з плановими, виявлення відхилень та аналіз їх причин;

8) оцінка отриманих результатів та розробка і визначення нових показників та їх значень на наступний період діяльності.

Одним із суттєвих недоліків існуючої вітчизняної системи соціальної відповідальності бізнесу є відсутність державного стимулювання та заохочення такої діяльності. Побудова даної системи є повністю добровільним бажанням власників (керівників) суб'єкта господарювання. Надаючи підприємствам, що впроваджують в практику ведення соціально відповідальної діяльності, певних податкових, фінансових чи інших преференцій уряд отримуватиме набагато більший ефект від їхньої діяльності ніж якби самостійно вирішував дані соціальні проблеми. Тому, такі ініціативи суб'єктів господарювання обов'язково повинні знайти підтримку в чинному законодавстві задля розвитку даного напрямку діяльності підприємств.

Слід також відмітити і те, що значна частина соціальної діяльності суб'єкта господарювання є одним з видів його реклами. Тому, заходи, що плануються здійснюватись чи вже реалізуються повинні бути широко освітлені в медіа-середовищі, соціальних мережах, серед населення та бізнес-середовищі. Це дає змогу не лише вести бізнес соціально відповідально, а й отримувати користь від понесених витрат за соціальним спрямуванням.

Сидорчук О. Г., д.е.н., професор кафедри державного управління
Львівського регіонального інституту державного управління
НАДУ при Президентіві України, м. Львів

Панькова О.В., к.соціол.н., доцент, зав. сектором економічної соціології
ІЕП НАН України, м. Київ

Концептуальні засади та напрями забезпечення соціальної безпеки України

Цілісне бачення концепції соціальної безпеки України дозволяє надавати гідні відповіді на виклики часу і посилювати рівень безпекового простору на особистісному та суспільному рівнях.

Концептуальні положення щодо соціальної безпеки визначають її як підсистему, органічно вбудовану в систему державного управління, національної безпеки та соціальної політики. В умовах системної кризи та збройного конфлікту вона може відігравати самостійну роль – бути сполученням вирішення проблем соціальної сфери національної безпеки та соціальної політики, частково компенсувати відсутність правового документа із соціальної держави та соціальної політики України. Концептуальні положення зорієнтовані на захист та соціальних інтересів держави, суспільства, людини, що створює умови для успішних перспектив розвитку України з позицій забезпечення безпеки. Підґрунтям забезпечення соціальної безпеки країни є ефективна соціальна політика, що дозволяє тримати рівень соціального захисту населення, окремих соціальних груп громадян (особливо малозабезпечених) на достатньо високому рівні, що забезпечує високий рівень соціальної захищеності людини.

Соціальна безпека – це стан та можливості захищеності соціальних інтересів людини, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз соціальній та національній безпеці.

Соціальний захист – це діяльність із попередження, пом'якшення та мінімізації соціальних ризиків.

Соціальна захищеність – це стан безпеки, який свідчить про ступінь реалізації інтересів, прав, гарантій і свобод людини та можливостей їх зростання.

Метою забезпечення соціальної безпеки є досягнення спроможності держави, суспільства та людини своєчасно й ефективно захищати соціальні інтереси від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Критерії досягнення соціальної безпеки розподіляються за вагомістю таким чином:

- забезпечення реалізації основних прав, гарантій і свобод людини;
- відсутність (мінімізація) загроз життю і здоров'ю людей; гідний рівень життя громадян, гідна праця;
- висока якість життя населення, зростання його доходів за рахунок високопродуктивної праці, трудової, підприємницької та інноваційної активності;
- наявність розвинутого та численного середнього класу; низький рівень соціальної та майнової диференціації населення;
- рівність доступу до якісних освітніх і медичних послуг для всіх верств населення;
- ефективна й активна економічна та соціальна політика держави;
- дотримання вимог економічної, соціальної, інформаційної, екологічної, соціокультурної безпеки країни;
- високі державні соціальні стандарти та соціальні гарантії та забезпечення їх реалізації;
- розвинена система соціального діалогу та державно-приватного партнерства в системі соціально-трудова відносин, економічного та соціального управління;
- достатньо високий рівень культури безпеки людини, працюючих, управлінців;

- низький рівень конфліктної та соціальної напруженості; зниження протестного потенціалу суспільства;
- соціальна стабільність, зниження рівня протестного потенціалу в суспільстві;
- розвинена система соціальної відповідальності суб'єктів суспільних відносин і державного управління; якісне соціальне управління;
- наявність і зростання довіри в суспільстві, соціального оптимізму громадян країни, їх впевненість у майбутньому;
- забезпечення прийняттого для суспільства рівня справедливості;

Основними стратегічними напрямками регуляторної політики України щодо забезпечення соціальної безпеки в контексті є [1, С.361-362]:

1. Реалізація прав, гарантій і свобод людини, удосконалення правової системи, підвищення ефективності діяльності органів влади для додержання прав і гарантій громадян.

2. Формування умов та можливостей для гідного життя громадян, підвищення рівня доходів населення підтримка та нагромадження середнього класу, зниження рівня бідності.

3. Реалізація права на безпеку людини, безпечне існування та розвиток, усунення причин формування загроз життю та здоров'ю

4. Укріплення здоров'я населення, підвищення ефективності системи охорони здоров'я, надання якісних медичних послуг для всіх верств населення, культивування здорового способу життя; посилення виробничої безпеки.

5. Забезпечення культури безпеки та безпеки життєдіяльності.

Реалізація права на безпеку людини, безпечне існування та розвиток, усунення причин формування загроз життю і здоров'ю потребують здійснення таких заходів:

- сприяння створенню державою і суспільством умов, необхідних для повної та безперешкодної реалізації прав і свобод людини на безпеку життя;
- запобігання, попередження та виключення порушень прав і свобод людини на всіх етапах життєвого циклу;

- запобігання порушенню прав людини на безпеку через застосування правових норм щодо охорони, захисту її прав;
- реалізації права людини на безпеку, виконання державою та правовими інститутами обов'язків, запровадження механізмів, які забезпечують захист людини від небезпек;
- подолання протистояння між сторонами збройного конфлікту на сході України мирним шляхом, без застосування сили, втрати життя і здоров'я людей; надання переваг конструктивним переговорним процесам;
- відстеження та визначення регіонів, у яких виникають загрози життю, здоров'ю людини внаслідок наявності незаконних воєнізованих формувань, зростання злочинності, посилення проявів сепаратизму, вживання термінових заходів щодо попередження та прояву загроз;
- відновлення та розвиток відповідно до сучасних вимог громадянської оборони, цілеспрямованого підвищення системної грамотності громадян України з особистої безпеки та вміння надати допомогу іншим у разі загроз їх життю і здоров'ю;
- визначення всіх видів відповідальності, встановлених законодавством України, за неправові дії або бездіяльність, які спричиняють загрозу та втрату життя і здоров'я людини та проведення широких кампаній із висвітленням цієї інформації у ЗМІ та мережі Інтернет тощо;
- надання всебічної допомоги тим, хто її потребує, при фізичному та психологічному ушкодженні здоров'я; готовність державних, приватних та громадянських інституцій до цього;
- здійснення системної скоординованої підготовки (навчання) працівників різних правозахисних органів і структур (внутрішніх справ, надзвичайних ситуацій, РНБОУ, СБУ та ін.) щодо забезпечення захисту та надання допомоги громадянам для збереження життя та здоров'я в небезпечних умовах, а також постійного навчання населення самозахисту та самозбереження;

Укріплення здоров'я населення, підвищення ефективності системи охорони здоров'я, надання якісних медичних послуг для всіх верств населення, культивування здорового способу життя, посилення виробничої безпеки здійснення таких заходів:

- спрямування зусиль держави на укріплення здоров'я нації, модернізацію сфери охорони здоров'я, запровадження медичного страхування;
- спрямування стратегічних пріоритетів сфери охорони здоров'я на якість та доступність медичних послуг усім верствам населення; забезпечення реального поліпшення здоров'я населення,
- становлення фінансової та інституційної стійкості системи охорони здоров'я, орієнтованої на людину;
- вироблення чіткого бачення та суспільного консенсусу щодо моделі системи охорони здоров'я в Україні, яку буде запроваджено в результаті реформи;
- вироблення цілісного підходу до програми реформування сфери охорони здоров'я для забезпечення здоров'я нації при розробці механізму функціонування медичної галузі, надання пріоритетності суспільним, а не корпоративним інтересам;
- розробка та ухвалення Закону України «Про громадське здоров'я»;
- зміцнення потенціалу медичної галузі, підвищення її профілактичної, лікувальної, соціальної та економічної ефективності;
- трансформація системи державного управління щодо охорони здоров'я, подолання корупції, викорінення незаконних платних послуг, койко-місць, ліків тощо;
- розробка та запровадження сучасних інноваційних медичних послуг, визнаних у медичній галузі; й соціальних вимог: доступності, повноти та якості медичних послуг для населення;
- розробка та залучення інновацій у систему охорони здоров'я, які забезпечують соціальну доступність та інклюзії, безоплатність та справедливість;

- посилення профілактичної спрямованості медицини при започаткуванні ранньої діагностики і системних обов'язкових медичних оглядів, відновлюванні санаторіїв-профілакторіїв;
- запровадження страхової медицини та солідарної участі держави, роботодавців, територіальних громад і фізичних осіб у фінансуванні послуг медичної допомоги;
- вирішення гострих демографічних проблем шляхом активних дій щодо поліпшення здоров'я населення України, створення в державі сприятливих умов для підвищення народжуваності та всебічного зміцнення інституту сім'ї;
- використання сучасних технологій надання медичної допомоги у сільській місцевості;
- підвищення продовольчої безпеки, посилення державного контролю за якістю продуктів харчування на вміст шкідливих добавок, захисту внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту продуктів харчування;
- запровадження державних, галузевих стандартів підприємств з безпеки праці, науково обґрунтованих норм виробітку на підприємстві, удосконалення режиму роботи працівників;
- модернізації матеріально-технічної бази підприємств, автоматизації та електрифікації виробничих процесів, дистанційного управління технологічними роботами;
- розробка та запровадження системи стимулювання молодих медичних кадрів до роботи у сільській місцевості та малих містах;
- поліпшення несприятливих умов й охорони праці, зниження виробничих ризиків щодо втрати життя і здоров'я, запобігання виробничому травматизму та професійній захворюваності.

Забезпеченню реалізації визначених напрямів сприятиме цифровізація соціальної сфери, системи надання соціальних послуг населенню, запровадження нових цифрових сервісів, які спрощують отримання необхідних державних послуг для населення країни, особливо для людей з особливими

потребами. Регуляторна політика України щодо забезпечення соціальної безпеки має узгоджуватися з Національною стратегією зі створення безбар'єрного простору в Україні, яка була розроблена в межах ініціативи «Без бар'єрів» [2]. Стратегія передбачає низку заходів з підвищення доступності інформації у сфері публічних послуг для громадян з порушеннями зору, слуху, інтелектуального розвитку та усіх інших, з урахуванням їхніх комунікаційних потреб та можливостей.

Список використаних джерел

1. Сидорчук О.Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.
2. Марина Лазебна: Проект «Почуй мене» – це про права людини та створення дружнього середовища. Травень 2021. URL : <https://www.msp.gov.ua/news/20047.html>

Удосконалення соціальної роботи у територіальних громадах

Малиновський В. Я., д. політ. н.,
професор кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Соціальний паспорт – дієвий інструмент публічного управління місцевим розвитком

Одним з важливих завдань реформи децентралізації влади в Україні є суттєве зростання ролі місцевого самоврядування у соціальній сфері. Зокрема, Закон України «Про соціальні послуги» констатує, що соціальні послуги – це власні повноваження територіальних громад. Орган місцевого самоврядування зобов'язаний забезпечити на своєму рівні надання громадянам базових соціальних послуг. Задоволення потреб у соціальних послугах людей, які опинилися в складних життєвих обставинах, є одним із ключових завдань діяльності системи надання соціальних послуг. Основними цілями, на досягнення яких повинно бути спрямоване функціонування такої системи, має бути профілактика негативних соціально-економічних явищ, запобігання виникненню складних життєвих обставин, формами реалізації яких є, зокрема, соціальна реабілітація, інтеграція, реінтеграція тощо.

Забезпечення найкращих інтересів отримувачів соціальних послуг – дії та рішення, спрямовані на задоволення індивідуальних потреб отримувачів соціальних послуг відповідно до віку, статі, стану здоров'я, особливостей інтелектуального та фізичного розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної, етнічної та іншої належності, потреб та інтересів дітей, осіб з інвалідністю, осіб, визнаних недієздатними, осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, осіб похилого віку, а також з урахуванням думки отримувачів соціальних послуг, якщо вони за віком, рівнем розвитку та станом здоров'я можуть її висловити.

До повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, зокрема, належать такі:

- визначення потреб населення територіальної громади у соціальних послугах, у тому числі із залученням надавачів соціальних послуг недержавного сектору, оприлюднення відповідних результатів;
- інформування населення про перелік соціальних послуг, їх зміст і порядок надання у формі, доступній для сприйняття особами з будь-яким видом порушення здоров'я;
- здійснення заходів для виявлення вразливих груп населення та осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- забезпечення за результатами оцінювання потреб особи/сім'ї надання базових соціальних послуг особам/сім'ям відповідно до їхніх потреб, вжиття заходів з надання інших соціальних послуг таким особам/сім'ям шляхом створення мережі надавачів соціальних послуг державного/комунального сектору та/або залучення надавачів соціальних послуг недержавного сектору (шляхом соціального замовлення, державно-приватного партнерства, конкурсу соціальних проєктів, соціальних програм тощо), та/або на умовах договору з уповноваженими органами;
- затвердження, забезпечення фінансування та виконання регіональних програм в частині забезпечення потреб осіб/сімей у соціальних послугах, розроблених за результатами визначення потреб населення територіальної громади у соціальних послугах;
- координація діяльності суб'єктів системи надання соціальних послуг на місцевому рівні;
- забезпечення ведення Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг на місцевому рівні;
- здійснення моніторингу надання соціальних послуг, оцінки їх якості, оприлюднення відповідних результатів [1, с. 7].

Однак, для новостворених територіальних громад соціальна сфера є новим видом діяльності, відповідно, їхня ресурсна спроможність і кадровий

потенціал є недостатніми для виконання власних і делегованих повноважень у цій сфері. Це пов'язано з тим, що раніше відповідні функції здійснювали структурні підрозділи з питань соціального захисту населення та служби у справах дітей місцевих органів виконавчої влади на договірних засадах районні (міські) центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Однак ця система виявилася неспроможною забезпечити адресний підхід до надання послуг та максимальне задоволення потреб жителів територіальних громад у комплексній соціальній підтримці та соціальних послугах. З метою кардинальної зміни ситуації, переважну більшість соціальних функцій передано на базовий рівень. Однак, в окремих територіальних громадах процес утворення комунальних надавачів соціальних послуг та соціальна робота лише розпочався. Така ситуація не сприяє заінтересованості у визначенні потреб жителів територіальних громад і забезпеченні їх доступними адміністративними та базовими соціальними послугами за місцем проживання, що є неприйнятним в умовах реформування територіальної організації влади.

Нова модель публічного управління у соціальній сфері повинна забезпечувати поєднання централізації та децентралізації повноважень щодо соціального захисту населення і захисту прав дітей з метою створення та розвитку повноцінного життєвого середовища для громадян і задоволення їх потреб у соціальному захисті [2]. Децентралізація соціальної сфери потребує запровадження нового інструментарію та відповідних механізмів публічного управління. Відповідно до визначених чинним законодавством повноважень у сфері надання соціальних послуг та проведення соціальної роботи визначення потреб населення територіальної громади у соціальних та реабілітаційних послугах, на основі яких планується надання послуг, покладено на відповідні виконавчі органи сільських, селищних, міських рад [3]. Визначення потреб населення територіальної громади у соціальних послугах – збір, узагальнення та аналіз інформації про наявність на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці вразливих груп населення, осіб/сімей, які перебувають

у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно їх подолати, про їхні потреби у соціальних послугах, на основі результатів яких приймаються управлінські рішення щодо організації надання таких послуг [1, с. 7].

Основними завданнями визначення потреб населення територіальної громади у соціальних послугах є:

- виявлення та аналіз потреби осіб, сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, або соціальної групи у соціальних послугах;
- визначення пріоритетів щодо організації надання соціальних послуг;
- розробка програм розвитку системи надання соціальних послуг на адміністративно-територіальній одиниці [4].

Визначення потреб населення у соціальних послугах здійснюється *шляхом*:

- визначення потенційних отримувачів соціальних послуг;
- визначення індивідуальних потреб осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, або соціальної групи у соціальних послугах;
- визначення суб'єктів, що надають соціальні послуги.

Потреба у соціальних послугах визначається з урахуванням:

- чисельності отримувачів послуг у плановому періоді;
- чисельності отримувачів послуг у звітному періоді;
- приросту чисельності отримувачів послуги у плановому періоді у порівнянні зі звітним періодом.

На основі такого аналізу визначаються *пріоритети* розвитку системи надання соціальних послуг [4].

Механізмом визначення ресурсів і соціальних можливостей територіальної громади є відповідне дослідження, що проводиться у формі *опитування*. На основі результатів дослідження з оцінки потреб створюється *соціальний паспорт територіальної громади* – дієвий інструмент публічного управління місцевим розвитком, що дає змогу оцінити потенціал територіальної громади, визначити перевагу в розширенні асортименту та покращенні якості надаваних послуг, створити належні умови для докладання

праці населення, підвищення рівня життя громадян, спроможності територіальної громади та представницьких органів вирішувати проблеми власними силами [5, с. 42].

Структура соціального паспорта містить всі необхідні базові конструкти:

1. *Географічний*: площа, природні особливості.
2. *Демографічний*: чисельність населення, його гендерний склад.
3. *Соціальний*: соціальні групи, їхні ознаки і спрямування.
4. *Економічний*: зайнятість населення, наявність підприємств.
5. *Політичний*, управлінська структура, недержавні організації.
6. *Освітньо-культурний*: загальноосвітні заклади, позанавчальні, організація дозвілдової сфери [5, с. 43].

Таким чином, соціальний паспорт територіальної громади є своєрідним аудитом соціального стану в територіальній громаді, що дає можливість організувати ефективну діяльність у соціальній сфері з метою задоволення потреб жителів у соціальних послугах.

Список використаних джерел

1. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671. *Урядовий кур'єр*. 15 трав. 2019 р. С. 7-10.
2. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей: затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 26.08.2020 р. № 1057-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. 1 верес. С. 8.
3. Методичні рекомендації щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення: затв. Наказом Міністерства соціальної політики України від 19.01.2016 № 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0026739-16#Text>.
4. Порядок визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугах: затв. Наказом Міністерства

5. Посібник із визначення потреб населення об'єднаної територіальної громади у соціальних послугах. Практичні рекомендації. Київ, 2019. 70 с.

Малиновський В. Я., д. політ. н.,
професор кафедри соціогуманітарних технологій,
Купрійчик М. В., студентка групи СЗ-21
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Особливості організації соціальної роботи у територіальних громадах в умовах децентралізації

Україна перебуває на етапі реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації, яка має за мету створення нової моделі публічної влади. Реформа децентралізації влади в Україні розпочалась у 2015 р. і спрямована на розвиток місцевого самоврядування шляхом передачі значної частини владних повноважень та ресурсів на базовий рівень. Основним завданням функціонування територіальних громад (далі – ТГ) є створення простору добробуту, безпеки, збереження здоров'я, психологічного комфорту; сприяння самореалізації кожного члена громади; забезпечення доступу до якісної освіти; розвиток талантів; захист довкілля тощо.

В умовах децентралізації на ТГ покладається вирішення значної частки соціальних питань, котрі раніше реалізовувалися на субрегіональному рівні, а саме питання освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення тощо. Для цього ТГ має бути наділена відповідними повноваженнями та ресурсами у сферах життєдіяльності громади, в тому числі і соціальній сфері. Відповідно, публічне управління розвитком системи соціальної роботи на рівні ТГ – це виконавчо-розпорядча діяльність органів місцевого самоврядування (далі –

ОМС) з організації, надання, координації та контролю якісних соціальних послуг різним категоріям населення за місцем їх проживання, а також соціальна робота з конкретними групами клієнтів з урахуванням специфіки кожної групи: діти; обдаровані діти; підлітки; обдарована молодь; сироти; багатодітні сім'ї; неповні сім'ї; неблагополучні сім'ї; інваліди; люди похилого віку; жінки тощо.

Для виконання власних повноважень у сфері соціального захисту населення, в тому числі захисту прав дітей, у структурі виконавчого органу ТГ створюються відповідні структурні підрозділи. *Основними завданнями* відповідальних підрозділів визначаються такі:

1) забезпечення реалізації державної політики у сфері зайнятості населення;

2) організацію надання соціальних і реабілітаційних послуг, проведення соціальної роботи з особами, сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах;

3) розроблення та організацію виконання комплексних програм і заходів щодо поліпшення становища соціально вразливих верств населення, осіб, сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, та всебічне сприяння в отриманні ними соціальних виплат і послуг за місцем проживання, перебування;

4) забезпечення реалізації державної політики з питань підтримки сім'ї; забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків; соціальної інтеграції інвалідів; у сфері захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб;

5) забезпечення реалізації державної політики у сфері оздоровлення та відпочинку дітей, розроблення та виконання відповідних регіональних і місцевих програм;

6) забезпечення реалізації державної політики у сфері захисту прав дітей [1].

Однак, як зазначається у Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей, «на базовому рівні

залишаються недостатніми ресурсна спроможність і кадровий потенціал щодо виконання ОМС власних і делегованих повноважень у сфері соціального захисту і забезпечення прав дітей відповідно до потреб жителів ТГ. Близько 20 відсотків ТГ, яким надавалася технічна підтримка для організації соціального захисту і забезпечення прав дітей, не забезпечені фахівцями з питань соціального захисту, 40 відсотків – фахівцями із соціальної роботи, у 60 відсотків ТГ не створено служб у справах дітей.

Відповідні функції на сьогодні виконуються структурними підрозділами з питань соціального захисту населення та службами у справах дітей місцевих органів виконавчої влади на договірних засадах районними (міськими) центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, територіальними центрами соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Однак такий механізм виявився неспроможним забезпечити адресний підхід до надання послуг та максимальне задоволення потреб жителів ТГ. При цьому в деяких регіонах такої співпраці не налагоджено. Мережа закладів соціального захисту, підпорядкованих місцевим органам виконавчої влади, є високозатратною і не задовольняє потреб жителів ТГ у комплексній соціальній підтримці.

Разом з тим у переважній більшості ТГ не створено комунальних надавачів соціальних послуг, не проводиться соціальна робота, не налагоджено співпрацю із структурними підрозділами соціального захисту, службами у справах дітей місцевих органів виконавчої влади, громадськими організаціями і відповідно жителі таких територіальних громад не отримують належної їм соціальної підтримки.

Така ситуація не сприяє заінтересованості у визначенні потреб жителів ТГ і забезпеченні їх доступними адміністративними та базовими соціальними послугами за місцем проживання, що є неприйнятним в умовах реформування територіальної організації влади.

Нова модель управління у зазначеній сфері повинна забезпечувати поєднання централізації та децентралізації повноважень щодо соціального

захисту населення і захисту прав дітей з метою створення та розвитку повноцінного життєвого середовища для громадян і задоволення їх потреб у соціальному захисті» [2].

Зважаючи на сказане вище, організація соціальної роботи та надання соціальних послуг мешканцям ТГ є актуальним завданням реформи децентралізації влади. Призначення соціальної роботи полягає в тому, щоб за допомогою законодавчих, економічних, фінансових, соціально-психологічних, організаційно-технічних засобів і важелів здійснювати підтримку соціально вразливих груп населення або надавати допомогу окремим громадянам на основі конкретних заходів соціальної політики. Зокрема до грудня 2022 р. ОМС базового рівня повинні *забезпечувати*:

- прийом громадян з питань соціального захисту, захист прав дітей, оформлення опіки/піклування;
- надання адміністративних послуг соціального характеру, приймання документів для призначення державної соціальної допомоги та передання їх органу, який призначає допомогу;
- організацію проведення соціальної роботи та надання соціальних послуг;
- сприяння в наданні спеціалізованих соціальних послуг, профілактики бездомності, соціального патронажу осіб, звільнених від відбування покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк;
- сприяння розвитку ринку соціальних послуг, у тому числі соціального замовлення;
- визначення потреб жителів ТГ у соціальних послугах на основі аналізу статистичних даних із розподілом за статтю, віком, місцем проживання, інвалідністю та іншими ознаками;
- здійснення моніторингу надання соціальних послуг та оцінювання їх якості;
- проведення інформаційно-роз'яснювальної та просвітницької роботи;
- безпеку дітей;

- виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які залишились без батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та організації їх соціального захисту;
- сприяння розвитку та функціонуванню сімейних форм виховання дітей, підбору кандидатів у прийомні батьки, батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу, усиновителі та патронатні вихователі;
- діяльність органів опіки та піклування;
- приймання заяв та оформлення документів щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми;
- здійснення заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, протидії торгівлі людьми та жорсткому поводженню з дітьми;
- організацію надання особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю реабілітаційних послуг, технічних та інших засобів реабілітації;
- ведення в межах повноважень централізованого банку даних з проблем інвалідності;
- сприяння здоровому та активному довголіттю [2].

Як видно з цього переліку, соціальна робота в ТГ стає однією з головних функцій ОМС базового рівня. Особливістю соціальної роботи в ТГ є те, що вона спрямована на задоволення потреб та вирішення як індивідуальних проблем окремих жителів ТГ, груп, так і самої громади як об'єкта. Однак, у багатьох ТГ спроможність надавати якісні та своєчасні соціальні послуги, у т.ч. вразливим групам населення є низькою. Основними причинами такого стану є:

- недостатність фінансових ресурсів для ефективного функціонування та підтримки закладів соціальної інфраструктури;
- недостатній рівень кадрового забезпечення – та брак кваліфікованого персоналу, що надає соціальні послуги.

Відповідно, у процесі децентралізації передача повноважень у соціальній сфері ОМС має супроводжуватися відповідним фінансовим забезпеченням і

кадровим наповненням, зокрема соціальними працівниками та соціальними службами.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення: затв. Міністерством соціальної політики України від 19.01.2016 № 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0026739-16#Text> (дата звернення 05.05.2021).

2. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей: затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 26.08.2020 р. № 1057-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. 1 верес. С. 8.

Мартинюк Я.М., к. іст. н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Впровадження інтегрованої системи соціального захисту на рівні громади

Метою впровадження інтегрованої системи соціального захисту є створення належних умов для забезпечення соціального благополуччя мешканців територіальної громади, доступності соціальної підтримки, у тому числі і соціальних послуг.

Інтегрована модель системи соціального захисту населення може бути сформована шляхом об'єднання кадрових, матеріальних, фінансових, технологічних ресурсів громади для забезпечення доступності вразливих груп населення до соціальної підтримки, у тому числі соціальних послуг.

Шляхи здійснення інтеграції:

- встановлення оптимальних зв'язків між самостійними, відносно ізольованими соціальними об'єктами;
- подальше їх об'єднання у єдиній, цілісній системі.

Впровадження інтегрованої моделі системи соціального захисту на рівні територіальної громади забезпечується у таких напрямках:

1. Створення структурних підрозділів у виконавчих комітетах територіальних громад, що мають повноваження на реалізацію функцій з управління системою надання соціальних послуг.
2. Запровадження планування та програмно-цільового бюджетування, узгодження місцевих програм соціального захисту в т.ч. з надання соціальних послуг.
3. Визначення і запровадження певних процесів, принципів, технологій, прийняття правил і процедур для організації надання соціальної підтримки, в т.ч. соц. послуг, з метою забезпечення їх доступності та ефективності [2].

Закон України «Про місцеве самоврядування України» (ст. 34) визначає повноваження органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту населення. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

- Власні повноваження (встановлення за рахунок власних та благодійних коштів додаткових гарантій для соціального захисту населення, організація будинків-інтернатів, побутового обслуговування, продаж товарів у спец магазинах чи відділах за соціально доступними цінами, а також організація безоплатного харчування.
- Делеговані повноваження (зокрема, забезпечення соціальними послугами осіб та сімей з дітьми, які перебувають у СЖО) [1].

Водночас із метою максимально ефективного виконання зазначених вище повноважень територіальним громадам рекомендується самостійно організовувати соціальну роботу шляхом об'єднання зусиль і ресурсів усіх суб'єктів господарювання, які діють на території громади.

Для цього рекомендується виконувати такі завдання:

- управління закладами чи установами системи соціального захисту комунальної власності;
- організація надання соціальних і реабілітаційних послуг;
- організація та проведення соціальної роботи;
- тимчасове влаштування дітей у сім'ї родичів, патронатні сім'ї, заклади соціального захисту дітей;
- організація оздоровлення та відпочинку дітей;
- організація заходів із профілактики бездомності та соціального захисту бездомних осіб, соціального патронажу осіб, звільнених з місць позбавлення волі;
- робота щодо запобігання насильству в сім'ї, протидія торгівлі людьми;
- розв'язанні питань стосовно встановлення опіки та піклування над повнолітніми недієздатними особами, або дієздатність яких обмежена;
- надання внутрішньо переміщеним особам житлових приміщень у тимчасове користування;
- організація роботи щодо соціального захисту дітей;
- забезпечення утримання та виховання дітей сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування у патронатних сім'ях;
- надання адміністративних послуг соціального характеру відповідно до законодавства;
- здійснення контролю за дотриманням законодавства про працю;
- повернення майна чи відшкодування його вартості депортованим особам [2].

Голова територіальної громади має вирішальну роль у формуванні політики територіальної громади у сфері соціального захисту. Також рекомендується визначити заступника голови територіальної громади з питань соціального розвитку громади, та покласти на нього персональну відповідальність за відсутність організації чи неналежну організацію соціальних послуг мешканцям громади.

Старості як посадовій особі місцевого самоврядування рекомендується здійснювати комунікацію між владою та мешканцями старостинського округу, для ґрунтовного вивчення соціальних проблем мешканців територіальної громади, оперативного реагування на їх проблеми, координувати забезпечення потреб мешканців при розробці місцевих програм в т.ч. із надання соціальних послуг

У сфері соціального захисту населення рекомендується створити такі основні структурні підрозділи виконавчого комітету територіальної громади:

1. Служба у справах дітей.
2. Відділ соціального захисту [2].

Для міжгалузевої інтеграції та міжвідомчої взаємодії рекомендовано введення керівників цих структурних підрозділів до складу виконавчого комітету територіальної громади.

У невеликих громадах один підрозділ може відповідати за кілька напрямів діяльності (наприклад, відділ освіти, культури, молоді та спорту, відділ соціального захисту та охорони здоров'я тощо). Не рекомендується приєднувати до будь-якого підрозділу службу у справах дітей. Завдання та функції зазначених підрозділів викладено у Методичних рекомендаціях щодо організації та забезпечення діяльності об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей [3].

Центр надання адміністративних послуг створюється з метою надання адміністративних послуг, в тому числі з питань соціального захисту населення, згідно з Переліком адміністративних послуг органів виконавчої влади, які надаються через ЦНАП. У діяльності ЦНАП рекомендується застосовувати принцип «єдиного вікна», в т.ч. щодо надання адміністративних послуг соціального характеру, зокрема прийняття рішення про надання соціальних послуг.

У разі відсутності ЦНАП в громаді, надання адміністративних послуг соціального характеру запроваджується через відділ соціального захисту, або інший структурний підрозділ виконавчого комітету територіальної громади.

Рекомендації щодо організації розгляду звернень мешканців громади з питань соціального захисту, прийняття документів викладено у Методичних рекомендаціях №890 [3].

Для безпосереднього надання соціальних послуг в територіальній громаді рекомендується створити:

1. Соціальну службу фахівців із соціальної роботи.
2. Центр надання соціальних послуг для різних груп/сімей, які перебувають у СЖО, або створити надавачів соціальних послуг для визначеної групи осіб [2].

Не рекомендується, щоб зазначені суб'єкти були структурними підрозділами виконавчого комітету територіальної громади. Наприклад, службу фахівців можна створити як бюджетну установу, яка буде підпорядковуватись відділу соціального захисту та виконувати соціальну роботу в територіальній громаді.

Рекомендована чисельність працівників Служби фахівців

- 1 соціальний менеджер для міського населення чисельністю до 30 тис. осіб, або сільського населення чисельністю до 3 тис. осіб;
- 1 фахівець із соціальної роботи на 1 тис. жителів у громадах із чисельністю населення до 5 тис. осіб;
- 1 фахівець із соціальної роботи на 1,5 тис. жителів у громадах із чисельністю населення до 10 тис. осіб;
- 1 фахівець із соціальної роботи на 2,5 тис. жителів у громадах із чисельністю населення понад 10 тис. осіб [4].

При визначені необхідної кількості фахівців із соціальної роботи рекомендується також враховувати кількість старостинських округів в громаді.

У разі наявності на території територіальної громади Центру служб для сім'ї, дітей та молоді Службу фахівців можна створити на його базі шляхом реорганізації такого центру та перегляду його штатного розпису і функцій.

Якщо територіальна громада є малочисельною, або у неї немає умов для створення служби фахівців, рекомендується ввести посаду соціального

менеджера, фахівця із соціальної роботи в штат виконкому, а також залучити до виконання завдань, передбачених для служби фахівців, надавачів соціальних послуг недержавного сектору.

Центр соціальних послуг рекомендується створити як комунальний заклад, діяльність якого спрямовується та контролюється відділом соціального захисту. Центр соціальних послуг за своїм організаційно-правовим статусом може бути бюджетною установою або комунальним підприємством. Але рекомендується створювати центр як комунальне підприємство.

У центрі соціальних послуг можуть створюватись такі підрозділи, як відділення соціального обслуговування, відділення підтримки сім'ї та дитини, відділення реабілітації для дітей, людей з інвалідністю тощо [2].

Центр соціальних послуг може бути створено на базі діючих комунальних закладів, які надають соціальні послуги.

Штатний розпис центру соціальних послуг залежатиме від переліку соціальних послуг, що надаються та навантаження на працівників, які ці послуги надають.

Також територіальна громада може створювати інші заклади, які надаватимуть спеціалізовані соціальні послуги: малі групові будинки, центри соціальної підтримки сімей та дітей, центри раннього втручання, реабілітаційні центри, центри реінтеграції бездомних, центри паліативного догляду, центри соціально-психологічної реабілітації. У разі відсутності можливості створити заклади, які надаватимуть спеціалізовані послуги, надання таких послуг можна організувати в межах співпраці територіальних громад або через залучення надавачів недержавного сектору відповідно до законодавства.

Посади соціальних менеджерів, фахівців із соціальної роботи рекомендується передбачити в службі фахівців або відділі соціального захисту.

Завдання соціального менеджера:

- Підготовка та подання пропозицій стосовно удосконалення місцевих програм надання соціальних послуг, покращення їх якості та ефективності.

- Взаємодія з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, службою у справах дітей, підприємствами, установами, організаціями, профспілковими, громадськими, благодійними, релігійними організаціями.

- Координація суб'єктів соціальної роботи та ведення випадків.
- Виявлення осіб, сімей, які перебувають у СЖО.
- Моніторинг надання соціальних послуг в громаді.
- Проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо соціальної роботи та послуг.

- Надання таких соціальних послуг як представництво та медіація.
- Проведення супервізії.
- Виконання інших повноважень відповідно до законодавства [2].

Рекомендації соціального менеджера в межах його компетенції мають бути обов'язковими для розгляду керівництвом територіальної громади.

Завдання фахівця із соціальної роботи:

- Виявлення осіб, сімей, які перебувають у СЖО.
- Оцінювання потреб сім'ї/особи.
- Планування надання соціальної послуги або послуг, визначення методів соціальної роботи, інформування про можливість отримання інших видів соціальної підтримки та державної допомоги.

- Надання соціальних послуг соціального супроводу, консультування, соціальної профілактики тощо.

- Виконання інших повноважень у сфері соціальної роботи відповідно до законодавства [2].

Соціальний менеджер та фахівець із соціальної роботи закріплюються за певною територіальною одиницею. При цьому вони можуть мати віддалене робоче місце. Вони взаємодіють з іншими соціальними менеджерами та фахівцями із соціальної роботи як на своїй ділянці, так і на рівні громади.

З метою проведення заходів із захисту прав дітей, які потрапили в СЖО рекомендується визначати працівника служби у справах дітей громади.

Основне завдання системи соціального захисту – запобігання виникненню складних життєвих обставин особи, сім'ї, їх своєчасне виявлення. Соціальний менеджер, фахівець із соціальної роботи відповідальні за виявлення дітей, осіб, сімей на початкових етапах їхньої вразливості та організувати надання соціальних послуг.

До виявлення СЖО можна залучати працівників закладів, установ, організацій інших галузей (працівники закладів освіти, охорони здоров'я, поштових відділень, дільничі поліцейські, працівники комунальних господарств). У разі створення міждисциплінарної команди та запровадження технології «ведення випадку» рекомендується, щоб соціальний менеджер або фахівець із соціальної роботи виконували обов'язки керівника цієї команди.

Список використаних джерел

1. Закон України про місцеве самоврядування в Україні № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. С.170.

2. Наказ Міністерства соціальної політики України від 25.02.2019 р. № 282 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження інтегрованої системи соціального захисту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/files/deinst/metod/282.pdf> (дата звернення 15.04.2021)

3. НАКАЗ Міністерства соціально політики України від 14 червня 2018 року N 890 «Про деякі питання діяльності об'єднаної територіальної громади щодо соціальної підтримки населення та захисту прав дітей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/FN044461> (дата звернення 15.04.2021)

4. Наказ Міністерства соціальної політики України від 30.12.2020 р. № 868 «Деякі питання адміністрування надання місцевими державними адміністраціями і територіальними громадами соціальної підтримки у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей» [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/documents/5908.html> (дата звернення 15.04.2021)

Плісік І. В., ст. гр. СЗ–21

Науковий керівник: Мартинюк Я.М., к. істор. н.,

доцент кафедри соціогуманітарних технологій

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Особливості сільської і волосної форм суспільної опіки в Російській імперії у пореформений період (друга половина XIX – початок XX століття)

Для Російської імперії, як і для Європи взагалі, період кінця XIX – початку XX ст. характеризується новими ідеями, політичними переворотами та суспільними реформами в найважливіших сферах суспільства. Саме в цей час починається розпад феодального суспільства і народження нової політичної та економічної системи, поширюються ідеї про права особи.

У другій половині XIX ст. значна частина українських земель входили до складу Російської імперії, знаходилась на стадії глибокої соціальної кризи, суть якої полягала у невідповідності чинних укладів до основних світових спрямувань розвитку, що формували нове буржуазне суспільство. Визначальними особливостями та проявами кризи в цей час були: очевидне зниження рівня розвитку поміщицьких маєтків; посилення гноблення сільського населення; помітне сповільнення розвитку капіталістичних процесів; зменшення темпу розвитку підприємництва; посилення соціального напруження у суспільстві; відставання Російської імперії від передових європейських держав.

Найголовнішою причиною гальмування політичного і соціально-економічного розвитку у Російській імперії простежувалось панування феодально-кріпосницької системи. Ринкові виробничі відносини, які уже розпочали своє формування у промисловості та сільському господарстві

потребували найму робочої сили. Але кріпосне право стримувало розвиток ринку у всіх галузях економіки, що стало причиною широкої політичної боротьби за скасування кріпосництва.

Поразка Російської імперії у Кримській війні (1853–1856 рр.), та могутнє піднесення селянського руху (насамперед на українських землях) примусили царський уряд замислитись над необхідністю проведення соціальних реформ. Зрозумівши невідворотність процесу прогресивних змін у суспільстві, російське самодержавство в 1857 р. розпочало підготовку до проведення селянської реформи. 19 лютого 1861 р. за дорученням Олександра II було затверджено законодавчі акти, які передбачали відміну кріпосного права та проведення аграрної реформи.

Реформа проводилася за рахунок селян, які мусили сплатити поміщикам викуп. Формально цей викуп призначався за землю, а по суті, він був компенсацією за скасування феодальних повинностей. Оскільки селяни не могли одразу сплатити всю суму, яка становила 11 річних податків з селянського двору, то посередником між селянами та поміщиками виступала держава. Вона сплатила поміщикам викупні платежі, а селянам надала позику на 49 років. Внаслідок цього царська казна на кожний виданий селянам карбованець отримала 63 копійки чистого прибутку [5]. Селяни здобули громадянські права, проте уряд зробив усе, щоб ускладнити селянам користування «дарованими» правами, обмежити їхню свободу. За одержані земельні наділи, що, як правило, розміром були менші, ніж попередні, а за родючістю – найгірші, селяни мусили заплатити поміщикові викуп. Однак виникали умови для перетворення робочої сили в товар, що свідчило про утвердження капіталістичного товарного виробництва [4, с. 66].

Таке визначальне реформування аграрного сектору не могло не відзначитись на буденному житті простого населення, в першу чергу це стосувалося селян. Саме ця верства населення була найменш захищена перед такими рушійними змінами, тому потребувала соціальної опіки та допомоги з боку держави.

Тогочасна Російська імперія, включаючи територію України, – країна переважно селянська, тому сільська та волосна опіка відігравали суттєву роль у справі суспільної опіки. Проте законодавство закріпило за ними сутнісно архаїчні способи останньої. Престарілі, каліки, ті, хто не міг собі здобувати засоби для існування власною працею, опікувалися родичами, а якщо їх не було, то селянською громадою. Сільському начальству – старостам і волосним старшинам – згідно зі ст. 698 і 699 Статуту суспільної опіки належало здійснювати нагляд за закладами опіки, якщо вони були, а також за тим, щоб члени сільських громад не займалися жебрацтвом через своє ледарство чи недобросовісність [6].

З огляду на це, сільська та волосна форми опіки по-особливому активізували свою роботу у напрямку піклування над населенням, яке цього потребувало та намагалися зробити для цього усе необхідне.

Волость, як відомо, – адміністративно-територіальна одиниця Росії, що з 1861 р. є низовою ланкою станового селянського управління, що чи не найефективніше здійснювала громадянську опіку над нужденними [7, с. 58]. На волості були поділені повіти по всій імперії при проведенні реформи 1861 р. Вони визначались як адміністративні одиниці селянського самоврядування, до складу яких входили села, розташовані в одному повіті.

У практиці селянської опіки переважали наступні види суспільної допомоги. Найпоширеніший – почергове годування нужденних по хатах. Сільські сходи (збори) приймали рішення про надання неімущим хлібної допомоги із сільських складів (магазинів). Існувала і грошова допомога. Вона була порівняно невеликою (2-5 крб/місяць) [1, с. 87].

Широко розповсюдженою у той час залишалася також і така архаїчна форма народної опіки, як милостиня. Поширеною проблемою у сільській місцевості була незначна кількість або зовсім відсутність спеціальних закладів соціальної допомоги. Це було викликано, насамперед, недостатністю наявних коштів. Крім того старі та убогі більшою мірою були схильні до жебрацтва, ніж

позбавлятися свободи, мешкаючи у закритих закладах чи підкоряючись чийсь волі.

Стосовно опікування дітьми справа була організована ліпше: створювалися ясла-притулки, щоб діти не відвертали увагу батьків у напружені періоди року. Таким закладам надавалася допомога і окремими доброчинцями, і громадою у вигляді харчів, дров, транспортних послуг, інколи виділялися певні грошові суми [3, с. 90]. Розташовувалися ясла переважно в приміщеннях народних чи церковнопарафіяльних шкіл або в приватних сільських будинках. Діти перебували під наглядом дільничних лікарів або фельдшерів. Управління яслами здійснювали завідувачі та наглядачки. Обслуговували заклади няньки, кухарки та прачки. Ясла працювали в червні-серпні, тобто під час літніх польових робіт [2, с. 10]. Часто на прохання батьків у цих закладах діти могли перебувати не лише вдень, але й цілодобово. У періоди активізації літніх польових робіт завдяки таким яслам-притулкам діти не залишалися наодинці без турботи, їжі та виховання, тому селяни охоче відводили до них дітей.

Досить широкого поширення також набули такі форми соціальної підтримки населення як допомога нужденним у вигляді звільнення їх від різних платежів, при цьому необхідну суму розподіляли між членами цієї громади та організація заходів щодо допомоги на польових роботах для тих, хто не міг самостійно впоратися з тяжкою працею.

Сільська та волосна форми опіки, здійснювана відповідними громадами, досить активно проявила себе в цей складний для сільського населення період. Звісно, що ці маленькі адміністративні одиниці селянського самоврядування не могли вирішити усіх проблем тодішнього населення через брак фінансування та повноважень, але вони намагалися подолати жебрацтво та всіляко надати підтримку й захист усім нужденним.

Список використаних джерел

1. Горілий А. Г. Історія соціальної роботи: навч. посіб. Тернопіль: Астон, 2004. 173 с.

2. Гужва О., Кравченко О. Ясла-притулки як форма опіки над дітьми в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.). *Волинські історичні записки*. 2010. Том 5. С. 6–12.

3. Замашкіна О. Д. Історія соціальної роботи: навчально-методичні рекомендації на допомогу бакалаврам і магістрам вищих навчальних закладів освіти (за спеціальністю 231 Соціальна робота). Ізмаїл, 2018. 181 с.

4. Історія соціальної роботи: навч. посіб. / уклад. Кравченко О. О., Матрос О. О. Умань: РВЦ «Візаві», 2017. 116 с.

5. Селянська реформа в Наддніпрянській Україні. *Отримання знань*. URL: <https://disted.edu.vn.ua> (дата звернення 22.11.2020).

6. Сільська і волосна опіка. *Студопедія*. URL: <https://studopedia.com.ua> (дата звернення: 22.11.2020).

7. Фурман А.В., Підгурська М.В. Історія соціальної роботи: навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 174 с. 8.

Сірбіненко Л. В., заступник директора
Департаменту соціального захисту населення
Волинської обласної державної адміністрації,
начальник відділу соціальних гарантій

Адміністративні послуги соціального характеру в громаді

Завершення децентралізації, укрупнення територіальних громад та районів визначає послідовну державну політику щодо проведення реформ. Мета реформування системи управління у сфері соціального захисту – покращення доступність та якість послуг, збільшення обсягу послуг, що надаються вразливим верствам населення. Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено власні та делеговані повноваження органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту населення.

У рамках частини з цих повноважень, поряд з іншими завданнями, також передбачено надання адміністративних послуг. Адміністративні послуги соціального характеру є найбільш затребуваними у громадян та надаються на безкоштовній основі.

Незважаючи на безоплатність послуги соціального характеру ці послуги пов'язані з багатьма життєвими ситуаціями, з якими більшість громадян звертається протягом життя. Також їх потребують багато вразливих груп населення. До них належать в тому числі надання субсидій, призначення державних допомог, пільг, грошових компенсацій, встановлення різного роду соціальних статусів тощо.

Абсолютна більшість адміністративних послуг соціального характеру віднесена до делегованих повноважень територіальних громад. Надання цих послуг регулюється багатьма законами та постановами Кабінету Міністрів України.

У контексті децентралізації особливої гостроти набуло питання – яка ж модель надання адмінпослуг соціального характеру буде та найбільше відповідатиме потребам громадян?

Основне завдання при проведенні територіальної реформи – це наближення послуг до місця проживання людини, адже територіальна громада мотивована надавати якісні послуги в кожній громаді, в старостинських округах та навіть окремих населених пунктах. Щодо функції по реалізації політики у сфері соціального захисту, то для їх здійснення в громади передаються функції прийом та опрацювання документів. Створюються «фронт-офіси» які забезпечують безпосередньо за місцем проживання заявників прийом документів на різного виду компенсації, соціальні виплати та гарантії. Територіальна доступність дозволить людині зекономити свій час і кошти, й заощадити на логістиці органам влади.

Із структури органів соціального захисту населення зникають підрозділи, які здійснюють прийом громадян на надання соціальних гарантій. При цьому функції по призначенню (винесенню рішень) усіх соціальних гарантій

(допомог, субсидій, пільг) залишаються за управліннями соціального захисту населення райдержадміністрацій. Відповідальною за винесенням рішення є держава. Це певна гарантія сталого надання послуг В громадах для реалізації функцій з прийому організовано роботу через введення в штат виконавчого комітету відповідальної посадової особи чи створення структурного підрозділу з питань соціального захисту населення, основним завданням яких є забезпечення:

- взаємодії із структурними підрозділами з питань соціального захисту населення;
- організацію передачі документів для прийняття рішення органам соціального захисту населення (в електронному та паперовому вигляді);
- видача громадянам повідомлень про призначення чи відмову в призначенні соціальних гарантій;
- проведення інформаційно-просвітницької діяльності серед населення, спрямованої на підвищення обізнаності у сфері соціального захисту населення.

Щодо організації прийому громадян в громадах, то законодавством визначено право організовувати цю роботу за різними моделями:

- безпосередньо в сільській селищній раді спеціалістами структурного підрозділу чи уповноваженими особам;
- на відділених робочих місцях в старостатах;
- в центрах надання адміністративних послуг, створених в громадах.

Найефективнішою моделлю надання адмінпослуг соціального характеру звичайно є їх надання в ЦНАПах.

Організація роботи в ЦНАПах також можлива за декількома варіантами.

Перший, надання соціальних послуг через адміністраторів ЦНАПу із застосуванням Інтегрованої інформаційної системи «Соціальна громада».

Використання ІС «Соціальна громада» дозволяє об'єднати в єдиному інформаційному середовищі ЦНАП, у т.ч. його територіальні підрозділи, віддалені робочі місця адміністраторів, та органи соціального захисту населення райдержадміністрації чи міської ради територіальної громади.

Другий, розміщення у ЦНАП робочих місць структурних підрозділів територіальних громад чи органів соціального захисту населення міських рад колишніх міст обласного значення. Особливістю організації роботи міських ЦНАПів є можливість переміщення у ЦНАП працівників, які працюють на прийомі громадян в органах соцзахисту населення міських рад.

Щодо впровадження ІС «Соціальна громада», то слід зазначити, що не лише ЦНАПи використовують в своїй діяльності даний програмний комплекс. Спеціалісти структурних підрозділів територіальних громадах, на віддалених робочих місцях також активно запроваджується програмний комплекс для більш ефективного винесення рішення органом соцзахисту населення. В області 99 відсотків громад використовують ІС «Соціальна громада» в роботі. Взаємодія із структурними підрозділами з питань соціального захисту населення забезпечується шляхом передачі, у визначені законодавством терміни, паперові пакети документів та електронні сформовані документи через ІС «Соціальна громада» для подальшого опрацювання. Відповідно після опрацювання та винесення рішення спеціалісти органів соціального захисту населення надають повідомлення про результат опрацювання назад в громаду для інформування заявників.

Інструменти і моделі надання таких послуг залежать від особливостей територіальних громад, бачення най оптимального способу їх надання. Пріоритетом при цьому є забезпечення максимальної зручності і доступності для громадян.

Ринок праці, зайнятість населення, соціальне партнерство

Левчук А. О., аспірант,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: Полінкевич О. М., д.е.н., професор,

Луцький національний технічний університет

Вплив громадянського суспільства на розвиток соціально-відповідального підприємництва та соціальної сфери в Україні

Твердження в Конституції України, про те що, Україна є демократичною, соціальною та правовою державою (стаття 1) [1], підтверджує той факт, що соціальна функція проголошена однією з пріоритетних функцій держави. У Державній Стратегії регіонального розвитку України на 2021–2027 роки однією із трьох стратегічних цілей, на основі яких досягається стратегічна мета державної регіональної політики до 2027 року, є ціль: І. Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах [2]. Окрім цього, проаналізувавши структуру видатків місцевих бюджетів територіальних громад Волинської області [3], можна зробити висновки, що значна частина коштів з місцевих бюджетів спрямовується саме на соціальну сферу.

Проблемами громадянського суспільства та соціально-відповідального підприємництва займалися дослідники, серед яких: Кононенко В. В. [4], Лапшин С. А. [4], Супрун Н. А. [8], Полінкевич О.М. [5–7], Лещук В.П. [5–6] тощо.

Під соціальною сферою в Україні ми розуміємо сукупність напрямів та видів діяльності всіх інституцій, що функціонують відповідно до чинного законодавства України, задовольняють потреби населення у матеріальних благах, послугах, відтворенні роду та створюють умови для співжиття і

співпраці людей у суспільстві відповідно до чинного законодавства, суспільних норм та правил.

Діяльність підприємницьких інституцій в сучасних умовах розвитку також є такою, яка створює соціальний ефект і має вплив на розвиток соціальної сфери в Україні. Зважаючи на те, що вимірюваним показником та на пошук шляхів максимізації якого, переважно, направлена підготовка майбутніх підприємців у вітчизняних закладах освіти є економічні результати діяльності підприємства, зокрема прибуток, дещо на другий план, на нашу думку, відходить визначення поняття соціальних результатів підприємницької діяльності. Хоча підприємства не можуть уникнути впливу на соціум, яке може бути як позитивним так і негативним, що призводить до змін у суспільстві.

Однак, ми переконані, що одним із найбільш недосліджених та науково необґрунтованих питань з точки зору забезпечення соціальної сфери є питання впливу громадянського суспільства на розвиток соціальної сфери в Україні. Нині потребують ґрунтовної розробки такі наукові проблеми, як підвищення ефективності соціальної функції держави, вибір пріоритетів та оптимальних варіантів програмних дій, оцінка соціально-економічної ефективності соціальних програм всіх рівнів та ролі громадянського суспільства у цих процесах.

Під громадянським суспільством ми розуміємо сукупність недержавних організацій, які представляють волю та інтереси громадян. Воно містить у собі сім'ю і приватну сферу, тобто «третій сектор» суспільства паралельно з державою та бізнесом. Елементами громадянського суспільства є різні об'єднання (професійні, творчі, спортивні, конфесійні тощо), що охоплюють всі сфери суспільного життя [4].

Останні роки як ніколи гостро показали, наскільки ефективним і дієвим може бути громадянське суспільство, передусім у вирішенні соціальних проблем у суспільстві. Низка волонтерських громадських об'єднань, потужних громадських рухів, громадських організацій, лідерів громадської думки, волонтерів та активістів в Україні сприяють підвищенню якості надання

соціальних послуг на місцях, розвитку інклюзивності, застосування гендерного підходу в управлінні місцевим розвитком тощо. Можливими формами такого сприяння є реалізація соціальних ініціатив, відкриття соціальних підприємств, співпраця з соціально-відповідальним бізнесом.

Соціальну відповідальність бізнесу ми передусім розглядаємо, як дотримання вимог чинного законодавства, забезпечення високої якості товарів та послуг, гідних і безпечних умов праці на підприємстві, інформаційну відкритість та екологічну відповідальність [8, с. 165].

Існує певна кількість громадсько-активних людей, зокрема підприємців, які зацікавлені у повному вирішенні суспільних проблем. Деякі з них навіть здатні відмовитися від прибутку заради вирішення цих проблем. Місією таких підприємств буде досягнення соціальних результатів – створення суспільної цінності, де отримання прибутку буде виступати як інструмент досягнення мети. Це не типовий підхід, де підприємство розглядається не лише як спосіб отримання прибутку, а й досягнення соціальних результатів, що призводять до розвитку соціальної сфери.

Таким чином, сьогодні вкрай важливим є проведення аналізу сучасного стану соціальної сфери України з виділенням основних проблем її розвитку, і відповідно, розробки можливих шляхів їх вирішення з урахуванням впливу громадянського суспільства. Важливо детальніше дослідити вплив громадянського суспільства і на розвиток соціально-відповідального підприємництва в Україні, яке у свою чергу має вплив на розвиток соціальної сфери.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція. Редакція від 01.01.2020, стаття 1.

2. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695, документ 695-200-п, чинний.

3. Портал Міністерства фінансів України Open Budget. Адміністратор – Державна установа «Відкриті публічні фінанси». URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 14.04.2021).

4. Кононенко В. В., Лапшин С. А. Громадянське суспільство та держава: співвідношення в публічному управлінні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1713>. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.8.1.

5. Полінкевич О.М., Лещук В.П. Процесне управління підприємствами на засадах корпоративної соціальної відповідальності бізнесу. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. № 3. С. 24–28.

6. Полінкевич О.М., Лещук В.П. Формування стратегії корпоративного управління підприємницьких структур у регіонах України на засадах соціального партнерства. *Економічні науки. Серія «Регіональна економіка»: зб. наук. праць*. Луцьк. нац. техн. ун-ту. Луцьк, 2017. Вип. 14 (55). С. 121–129.

7. Полінкевич О.М. Інклюзивний розвиток підприємств як вимір економічного зростання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Економіка»*. 2019. № 15(43). С. 48–53. DOI: 10.25264/2311-5149-2019-15(43)-48-52.

8. Супрун Н. А. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник соціального залучення (в контексті цілей стратегії «EUROPE-2020»). *Український соціум*. 2013. № 2 (45). С. 163–176.

9. Вдосконалення соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах: посібник. Київ, 2019. 57 с. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/508/> (дата звернення: 14.04.2021).

Ткачук І. М., к.е.н.,
доцент кафедри обліку і аудиту,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Дослідження ринку праці у сфері «Бухгалтерія/фінанси підприємства»

Протягом багатьох століть професія бухгалтера займає провідне місце в сфері зайнятості. Необмежені можливості різних сфер бухгалтерського обліку, особливо в умовах розвитку інноваційних технологій, забезпечують значну кількість вакансій для бухгалтерів на ринку праці. Навіть під час пандемії облікові фахівці, які розвивають свої знання в напрямку поєднання обліку та технічних інновацій, виявилися особливо затребуваними.

Відповідно до даних Державної служби зайнятості у Волинській області [2], професія «головний бухгалтер» та «бухгалтер» належить до найбільш популярних професій на ринку праці Волинської області.

Цікавою є ситуація на ринку праці у сфері «бухгалтерія/фінанси підприємства» в Україні. Так, за даними Державної служби зайнятості [1] щодо попиту та пропозицій на зареєстрованому ринку праці свідчить, що професія «головний бухгалтер» та «бухгалтер» за професійними групами увійшла до ТОП-10 та за кількістю вакансій входить до числа найбільших, станом на 1 травня 2021 року. З іншої сторони, станом на 1 травня 2021 року професія «бухгалтер» входить і до числа тих за якими спостерігався найбільший дефіцит вакансій серед усіх професій.

Неоднозначність попиту та пропозиції на бухгалтерів зумовлена вимогами відповідності професійним даним та рівнем заробітної плати. Як свідчать вакантні оголошення, вимоги до професійних навиків бухгалтерів щороку зростають, проте задовільнити відповідність належного рівня заробітної плати до навиків не завжди є можливим у роботодавця.

До прикладу, дослідження проведене SELECT свідчить, що «наявність сертифікації IFRS або досвід роботи з МСФО корелюють із рівнем оплати. Так,

серед тих, хто мав досвід або проходив сертифікацію, 40% отримують понад 21 тис. грн/міс. З-поміж тих, хто не має досвіду та не проходив сертифікацію, зарплату понад 21 тис. грн мають всього 11,3% бухгалтерів» [3].

За даними Лі Оуен, директора кадрової компанії Naus, у найближчі роки зі світом фінансів об'єднуються аналіз даних та наука, а це в сою чергу свідчить, що «бухгалтери з хорошими ІТ-навичками, які можуть інтерпретувати дані, щоб виділити можливості в рамках бізнесу, або нові ринки, до яких вони можуть отримати доступ, або навіть зробити бізнес більш економічним, – будуть затребувані» [4].

Оцінюючи топові пропозиції ринку праці у сфері «бухгалтерія/фінанси підприємства» за даними порталу rabota.ua, відмічено, що для отримання заробітної плати понад 30000 грн. необхідно відповідати таким вимогам:

1. На посаді «фінансовий директор»: вища економічна освіта; досвід роботи на аналогічній посаді; практичні знання бухгалтерського, управлінського та податкового обліку; досвід організації управлінського та фінансового обліку, розробки облікової політики; практика успішної взаємодії з податковими органами; досвід роботи з бухгалтерськими програмами; вміння автономно приймати важливі рішення; перевага – знання іноземної мови (зазвичай англійської); комунікативність, активність та ініціативність, орієнтація на результат.

2. На посаді «головний бухгалтер»: вища економічна освіта; досвід роботи на аналогічній посаді; знання П(С)БО та МСФЗ, податкового законодавства; знання та досвід формування фінансової, управлінської та податкової звітності; досвідчений користувач 1С; перевага – знання іноземної мови (зазвичай англійської); вміння оперативно працювати з великим обсягом інформації; аналітичне та логічне мислення, бажання навчатись; здатність працювати в режимі багатозадачності; уважність, висока працездатність, організованість та відповідальність.

Дослідження проведені Крістіаном Кох свідчать, що у першій половині 2020-х років орієнтація бізнесу на цифрові перетворення задля підвищення

власної ефективності, потребуватиме технічно підкованих бухгалтерів. «Зростання блокчейна і цифрових валют в поєднанні з новими правилами / податками, що розробляються для нових технологій, таких як дрони і безпілотні автомобілі, також може привести до створення нових бухгалтерських напрямів» [4].

Відповідно до даних професійного органу CPA Ireland, в Ірландії має місце нестача кваліфікованих бухгалтерів. При цьому, в умовах пандемії дана негативна тенденція зростає. Лаура Слеттері звертає увагу на те, що «бухгалтери необхідні фактично в кожному бізнес-середовищі, щоб надавати стратегічні поради і допомагати у відновленні у всіх секторах економіки. Відповідно, нестача бухгалтерів може серйозно підірвати майбутнє економічне зростання» [5].

У дослідженні Метта Уестона розкриваються причини зростання попиту, в умовах пандемії, на фахівців які орієнтовані на аналітику даних та визначення пріоритетів для стратегічного планування. Метт Уестон зауважує, що «у міру того, як компанії змінюють свої стратегії щодо відновлення, фахівці з бухгалтерського обліку, які орієнтовані на дані і аналітику, будуть відігравати важливу роль в цьому процесі. Цілком ймовірно, що в цій сфері ринку праці буде значний попит. Майже третина керівників вищої ланки недавно виділили посилення аналітики даних в якості пріоритетного області для своєї компанії в 2021 році» [6].

Представлені дані свідчать, що в умовах пандемії актуальним залишається попит на фахівців у сфері «бухгалтерія/фінанси підприємства», однак змінюються вимоги до них. Бізнес-процеси зазнають змін та потребують коригування, і саме аналітичні навички бухгалтерів дозволяють визначити ефективні напрямки відновлення бізнесу.

Професія «бухгалтер» користується попитом в кожній країні та необхідна для будь-якого суб'єкта господарювання, і лише професійне зростання дає можливість відкрити двері в кар'єрному зростанні та зайнятості.

Список використаних джерел

1. Аналітична та статистична інформація. Попит та пропозиція на зареєстрованому ринку праці у січні-квітні 2021 року. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/67> (дата звернення 14.05.2021 р.)
2. Аналітична та статистична інформація. Ситуація на ринку праці та діяльність Волинської обласної служби зайнятості у січні-березні 2021 року. URL: <https://vol.dcz.gov.ua/analitics/66> (дата звернення 08.05.2021 р.)
3. SELECT* провів незалежне дослідження ринку праці бухгалтерів Західної України. URL: <https://firtka.if.ua/blog/view/select-proviv-nezalezhne-doslidzhennia-rinku-pratsi-bukhgalteriv-zakhidnoyi-ukrayini> (дата звернення 08.05.2021 р.)
4. Christian Koch. Does accountancy still offer a safe career after the mayhem of Covid-19? URL: <https://www.aatcomment.org.uk/career/does-accountancy-offer-a-safe-career-after-the-mayhem-of-covid-19/> (дата звернення 05.05.2021 р.)
5. Laura Slattery. Covid-19 will worsen shortage of accountants, says CPA Ireland. URL: <https://www.irishtimes.com/business/work/covid-19-will-worsen-shortage-of-accountants-says-cpa-ireland-1.4390959> (дата звернення 04.05.2021 р.)
6. Matt Weston. Accountancy jobs in 2021: Covid catalyst. URL: <https://www.accountancydaily.co/accountancy-jobs-2021-covid-catalyst> (дата звернення 04.05.2021 р.)

Цифрова трансформація соціальної сфери

Голячук Н. В., к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Інформаційно-комунікаційні технології соціальної роботи

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) можна визначити як комплекс дій, пов'язаних з обробкою, зберіганням та інтерпретацією інформації, внаслідок якого вона видозмінюється відповідно до потреб конкретного суб'єкта. У такому вигляді дані потрапляють у суспільний інформаційний потік, провокуючи певну (частіше за все передбачену та сплановану) реакцію аудиторії впливу. ІКТ – це сукупність методів, засобів і прийомів, що використовуються для добору, опрацювання, зберігання, поширення інформації в інтересах її користувачів [1, с.47]

ІКТ дають людям можливість будь-де у світі одержувати доступ до інформації і знань практично миттєво. Кожна людина повинна мати навички, необхідні для користування повною мірою перевагами інформаційного суспільства [2]. З цими питаннями тісно пов'язана проблематика узагальнення досвіду обробки, аналізу інформації, що циркулює в соціальних інформаційних комунікаціях і відображає життєдіяльність різних суб'єктів українського суспільства [3].

Потреба в випереджаючому характері соціально-економічних змін в країні напряду залежить від розвитку інформаційного суспільства, та власне, пошуку нових організаційних форм і методик роботи, які відповідають за адаптацію та перехід до цифрової епохи [4].

Найбільш комплексним вимірником конкурентоспроможності країн на сьогодні є Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index), за яким Україна посідає 85 місце із 141 країни (2018 рік – 83 місце із 140 країн; 2017 рік – 81 місце із 137 країн). Однією з складових

зазначеного індексу є провадження ІКТ, за яким Україна у 2019 році на 78 місці. За Індексом розвитку електронного уряду ООН (The UN Global E-Government Development Index), який оцінює готовність і можливості національних державних структур у використанні ІКТ для надання громадянам державних послуг, у 2020 Україна посіла 69 місце у світі серед 193 країн-членів ООН (у 2018 р. Україна посіла 82 із 193 країн-членів ООН) [2].

Хоча Україна досі відстає від країн ЄС щодо розвитку інформаційного суспільства, де нормою життя та побуту стали найрізноманітніші електронні сервіси та технології, проте очевидної «прірви» не спостерігається. Наразі на порядку денному стоїть питання забезпечення усього без винятку населення повноцінним доступом до мережі Інтернет. Першочерговим завданням для держави є більш швидкий розвиток електронного урядування, особливо в частині надання онлайн послуг та збільшення рівня доступу та використання ІКТ всіма верствами населення в усіх регіонах країни [4].

Важливим завданням Міністерства цифрової трансформації до 2024 року є оцифрування 100% послуг, які надає держава. Для цього створений портал «Дія» [5]. На порталі розміщені проекти, які призначені для оцифрування державних послуг, які надаватимуться або вже надаються громадянам України.

Щодо надання послуг, пов'язаних із соціальним забезпеченням населення, розроблений проект цифрової трансформації «Соціальна політика», який називається Цифрова трансформація соціальної політики (е-Соціальний захист) [6]. Впровадження цього проекту очікується з грудня 2021 року.

Проект передбачає впровадження єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС), зокрема, комплексну автоматизацію соціальної сфери за єдиними стандартами, спрощення ділових процесів та усунення дублювання, запровадження електронних послуг у сфері соціальної політики, у т. ч. призначення/надання адресної допомоги, пільг, пенсій, соціальних послуг тощо.

Проект складається з двох підсистем: 1) Підсистема загального призначення: Створення єдиної інформаційної системи соціальної сфери

(ЄІССС) та пенсійної накопичувальної системи, зокрема, шляхом взаємодії інформаційних ресурсів інституцій соціального захисту, суб'єктів обов'язкової пенсійної накопичувальної системи та їх інтеграції з іншими державними інформаційними ресурсами, в тому числі державними реєстрами. До них належать: Єдиний соціальний реєстр, Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг, Соціальне казначейство, Єдиний соціальний процесинг, Електронне соціальне посвідчення. 2) Прикладні підсистеми ЄІССС: Субсидії, Соціальна допомога Пенсії, Внутрішньопереміщені особи, Соціальні послуги Особи, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, інших ядерних аварій та випробувань, військових навчань із застосуванням ядерної зброї, Жертви нацистських переслідувань, Особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною [6].

Крім цього на Урядовому порталі в розділі «Електронні послуги» міститься розділ Соціальний захист. Цей розділ складається з трьох підрозділів: Допомога та пільги; Народження дитини; Пенсія [7]. Відкривши будь яку вкладку із зазначених підрозділів можна заповнити потрібну інформацію та отримати довідку чи послугу в автоматичному режимі.

Розширення можливостей населення щодо отримання інформації про державну соціальну політику також забезпечує зростання довіри до державних інститутів. При цьому слід дотримуватися збалансованого підходу до використання новітніх каналів зв'язку з суспільством. Інформація має подаватися дозовано, в зручному і зрозумілому форматі, містити відповіді на конкретні запитання, пояснення щодо шляхів вирішення актуальних проблем. Натомість, слід уникати розповсюдження виключно оглядової інформації загального характеру про роботу державних органів, оскільки населення сприймає такі текстові масиви як імітацію діяльності [8, с.30].

Таким чином, застосування ІКТ в соціальній роботі допомагає створювати комунікативні процеси між населенням та державними органами, забезпечувати громадян повною та достовірною інформацією про державні послуги та способи їх отримання.

Список використаних джерел

1. Кочубей Л. особливості сучасних інформаційно-комунікативних технологій в Україні. *Наукові записки*. Випуск 3(89). С.44-70. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kochubei_osoblyvosti.pdf (дата звернення 8.04.2021)
2. Інформатизація. Інформаційне суспільство. URL: <https://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=6&language=uk> (дата звернення 8.04.2021)
3. Пальчук В. Соціальні інформаційні комунікації і розвиток діяльності сучасних інформаційних центрів. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3065:sotsialni-informatsijni-komunikatsiji-i-rozvitok-diyalnosti-suchasnikh-informatsijnikh-tsentriv&catid=81&Itemid=415 (дата звернення 8.04.2021)
4. Вільцанюк І. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в національно-патріотичному вихованні молоді URL: <https://dismp.gov.ua/vykorystannia-informatsijno-komunikatsijnykh-tekhnologij-v-natsionalno-patriotychnomu-vykhovanni-molodi/>(дата звернення 8.04.2021)
5. Дія. Державні послуги онлайн. URL: <https://diia.gov.ua/>(дата звернення 8.04.2021)
6. Соціальна політика. Цифрова трансформація соціальної політики (е-Соціальний захист). URL: <https://plan2.diia.gov.ua/projects> (дата звернення 8.04.2021)
7. Веб-портал соціального захисту населення URL: <https://www.kmu.gov.ua/servicesfilter#categories?category=3> (дата звернення 8.04.2021)
8. Остапеч Ю.О. Інформатизація суспільства як фактор трансформації державної політики в сфері соціальної безпеки. *Політичне життя*. 2020. №2(2020). С.28-33. DOI 10.31558/2519-2949.2020.2.4 (дата звернення 8.04.2021)

Державна соціальна політика в контексті євроінтеграції України

Ситник О. І., к. політ. н., доцент кафедри
соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Семенченко Ф. Г., д. політ. н., проф.,
зав. кафедри філософії, політології та українознавства
Херсонський національний технічний університет, м.Херсон

Соціальна політика і соціальна безпека: діалектика взаємозалежності

Актуальною проблемою сьогодення є формування ефективної соціальної політики держави, здатної забезпечити соціальну безпеку громадян. Конституція України декларує, що остання є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою [1]. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються як найвища соціальна цінність. Увага до людини, її прав і свобод та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Така увага до людини не може не відбитися на формуванні сучасної моделі соціальної політики з чітко визначеними метою, завданнями, пріоритетами.

Формування соціальної політики тісним чином пов'язано з забезпеченням соціальних прав людини і громадянина.

Як справедливо зауважують науковці, «... повністю формувати та реалізовувати соціальну політику повинна соціальна держава, у якій на перше місце необхідно ставити не інтереси різних соціальних чи демографічних груп та їх узгодження, а людину як основну складову будь-якої суспільної групи, а метою діяльності держави та суспільних інститутів має бути задоволення її життєвих потреб за неодмінної умови дотримання громадянських прав і свобод людини» [2, с.55].

Нині не існує чіткого визначення поняття «соціальна політика». Це створює певні методологічні труднощі в її розумінні. В основу визначення соціальної політики кладуть різні підстави: діяльність(держави, органів влади тощо); взаємодію та регулювання(органів влади, регулювання стосунків у суспільстві); сукупність ідей(положень, уявлень, підходів); сукупність (система, комплекс) заходів, програм, рішень; види та регулювання економічної політики.

Соціальна політика – це система методів і заходів державного регулювання, забезпечення та дотримання соціальних прав людини, мінімізація соціальних ризиків, дотримання соціальної безпеки.

Зазначимо, що «головною метою соціальної політики є подолання соціального напруження, досягнення рівноваги, стабільності, цілісності, консолідації, злагоди й динамізму суспільства» [2, с.64].

Головним завданням соціальної політики є забезпечення чіткого функціонування всієї системи соціально – політичних інститутів, які є суб`єктами такої політики, здійснення координації, узгоджувальної діяльності різних елементів системи.

Раціональна соціальна політика направлена на мінімізацію соціальних ризиків, конфліктів, поліпшення соціальної безпеки.

При цьому, соціальна політика держави «...має бути спрямована не на подолання наслідків тих чи інших соціальних хвороб, а на запобігання появи, усунення причин існуючих негативних соціальних явищ, причин виникнення соціальних ризиків, які виникають у державі; забезпечення декларованих соціальних гарантій

Соціальна безпека як основа соціальної політики це не лише запобігання небезпекам загалом, а також такий стан держави, суспільства та особистості, який дозволяє нарощувати творчий потенціал окремої людини та суспільства загалом, при якому з`являється впевненість у майбутньому та соціальна стабільність» [3, с.47].

В науковій літературі відсутнє чітке визначення поняття «соціальна безпека». Дане поняття є досить широким розмитим, а термінологічна чіткість запорука результативності в науці. Найбільш чітке визначення соціальної безпеки було дано О.П.Ковалем. З його точки зору «соціальна безпека – це відсутність загроз здоров'ю та життю людини. Її складниками є соціально – економічна, соціально – політична, соціально – біологічна та інші підвиди соціальної безпеки» [4, с.47].

Аналіз теоретичних підходів до феномена соціальної безпеки зводиться до її розуміння як результату реалізації соціальної політики, стану захищеності людини, підтримку поліпшення, забезпечення якості життя, засобу досягнення сталого розвитку.

Саме на державу покладається функція забезпечення безпеки особистості та суспільства.

Головною метою забезпечення соціальної безпеки є «...досягнення гідного рівня і якості життя населення й подолання бідності, захист соціальних інтересів особи, суспільства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз» [3, с.135].

Орієнтовними загрозами соціальній безпеці є:

- погіршення соціально – економічного становища:
- поширення бідності:
- незахищеність прав і свобод громадян:
- неефективна соціальна політика:
- низький рівень політичної культури.

На жаль, на законодавчому рівні не визначено засади соціальної безпеки. Закон України «Про національну безпеку України» [5] залишає соціальну безпеку поза сферою своєї уваги.

Слід зазначити, що в теоретичному плані соціальна політика і соціальна безпека мають спільний об'єкт – соціальну сферу. Якщо брати практичний результат соціальної безпеки, це реалізація соціальної політики.

Список використаних джерел

1. Конституція України URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/#Text> (дата звернення: 17.05.2021).
2. Історія та теорія соціальної політики України: Навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сухицька. За ред. А.О. Ярошенко. – К., НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. – 289 с.
3. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки [Текст] : монографія / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова [та ін.] / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості . — К. ; Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. — 184 с.
4. Коваль О.П. Семантика та сутність терміна «соціальна безпека». Стратегічні пріоритети. 2016. №2(39). С.58-65.
5. Про національну безпеку України. Закон України URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 17.05.2021).

***Соціальна робота і громадянське суспільство:
проблеми та пошуки нових можливостей для співпраці***

Артисюк І. В., ст. гр. СЗ-21

Науковий керівник: Жук О. М., к. і. н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Особливості системи соціальної допомоги в розвинених країнах Європи

Соціальна робота існуватиме допоки існує суспільство, тому що у світі є дуже багато категорій населення, котрі потребують професійної допомоги інших. Вона відрізняється від інших спеціальностей, бо заснована на гуманному ставленні людини до людини, допомоги особам у виробленні у них навичок самопомоги, розумінні соціальної взаємодії, соціальної згуртованості, соціального партнерства.

Вивчення особливостей організації соціальної роботи в найбільш розвинутих країнах Європи є актуальним для нас з огляду на те, що система соціальної роботи в Україні потребує нових підходів у роботі соціальних служб, адресності надання соціальної допомоги. Особливості системи соціальної роботи в країнах Європи досліджували такі вчені: Н. Дудик, В. Антропов, Т. Сидоріна, Л. Ярова, О. Палій, В. Скуратівський, В. Новіков, П. Шевчук, М. Лисюк, Е. Ліанова.

Мета дослідження полягає у висвітленні особливостей, основних компонентів соціальної роботи, методів соціальної допомоги в розвинених країнах Європи (Англія, Франція, Німеччина).

Чільне місце на сьогоднішній день посідають зміни соціальної роботи в країнах Європи. З появою нових викликів і загроз у світі збільшується кількість людей, які опинились в складних життєвих обставинах. Таким чином глобальні

виклики соціуму до професії частішають. Європейські країни активно працюють над вдосконаленням системи соціальної допомоги.

Як професія соціальна робота виникла у Великій Британії з добровільного громадського руху та ліберально-демократичної опозиції. Для сучасної британської соціальної служби характерним є домінування громадських соціальних служб, які співпрацюють з невеликими приватними та благодійними (волонтерськими) організаціями. Модель розвитку соціальної роботи від добровільної допомоги до професійної діяльності має у Великій Британії еволюційний характер розвитку. В Англії та Уельсі – це департаменти соціальної допомоги та пробаційної служби, в Шотландії – департаменти соціального захисту як система агенцій місцевих урядів, починаючи з 1971 року надають усі види соціальної допомоги від народження до смерті людини. Безпосередні обов'язки забезпечення соціальних служб ресурсами покладено на центральне керівництво уряду Великої Британії [4].

Функції соціальних служб полягають у соціальному захисті і допомозі різним категоріям громадян, які в силу вікових чи етнічних обставин, порушення фізичного чи психічного здоров'я потребують підтримки держави. Соціальні служби у Великій Британії є виключно бюджетними організаціями і надають населенню безкоштовну допомогу. Адміністративно вони підлягають місцевому керівництву (міста чи району), яке виділяє необхідні кошти для ефективної роботи системи соціальних служб [1].

Суттєвим фактором є те, що всі ці служби є незалежні від навчальних і інших установ, які відповідають за освіту, виховання і здоров'я підростаючого покоління. Головною функцією служб соціального захисту дітей і підлітків є безпосередній контакт із школярем і його сім'єю з метою надання необхідної педагогічної і психологічної допомоги. Існують різні категорії соціальних робітників, які займаються проблемами дитинства. Вони відрізняються за характером професійної підготовки і за назвою спеціалізації [1].

Також функціонує багато різнопрофільних центрів, які знаходяться на балансі соціальних служб. Ці центри обслуговують визначені категорії

населення, які проживають на конкретній території. Матеріально-технічна забезпеченість центрів достатньо висока [2, с. 116 -117].

Головний принцип соціальної допомоги у Франції: кожна людина, яка працює, сплачує відповідну суму, яка йде на допомогу тим, хто не працює. Франція посідає друге місце в Європі щодо обсягів витрат державного бюджету на соціальні потреби населення (1 місце – Швеція). Загальний обсяг витрат складає 30 % бюджету або 450 млрд. EUR на рік (у Швеції 31,2 %). У країні діє досить розгалужена система соціальних допомог. Їх близько 20 (мінімальна грошова допомога для кожного громадянина після 20 років, який не має свого доходу, – 580 EUR в місяць). Виходячи з цього, будь-яка людина, яка легально перебуває у Франції, буде забезпечена мінімальною соціальною допомогою, навіть на працюючі. Ця система має і свої недоліки, оскільки в певних випадках виховує патерналістський підхід людини у взаємовідносинах з державою. Тому сьогодні у сучасній Франції розглядаються нові підходи до можливого стимулювання людини на активні дії щодо забезпечення своєї життєдіяльності [2, с. 175 -176].

У Франції соціальні послуги здійснюються за різними напрямками діяльності з метою допомоги адресним групам відповідно до стандартів життя. Надання соціальних послуг відбувається через комплексну структуру державного забезпечення з великою чисельністю децентралізованих послуг регіональної та окружної влади й соціальних і соціально-медичних установ. Як витікає з аналізу наукової літератури, система соціального забезпечення громадян у Франції включає: 1) пенсійне забезпечення; 2) медичне забезпечення; 3) систему підтримки сім'ї; 4) допомогу по безробіттю [3, с. 102].

Цікавим у Франції виявився досвід створення єдиного телефонного номера для швидкої соціальної допомоги: уже кілька років діє єдиний телефонний номер швидкої соціальної допомоги – 115. Головна мета – можливість безкоштовно цілодобово зателефонувати на цей номер та отримати термінове розв'язання певної соціальної проблеми. (Приймають дзвінки одночасно декілька операторів. Розмова може вестися на основних чотирьох

мовах, якими говорять мешканці Франції, що дозволяє охопити всіх емігрантів) [2, с. 178].

У перші десятиліття соціальна допомога в Німеччині надавалася клієнтам тільки в критичних ситуаціях як прояв турботи. З розвитком законодавства по соціальному забезпеченню потребуючий соціальної допомоги став розглядатися як об'єкт благодійної діяльності, що надалі вплинуло на розуміння сутності професії і вибір терміну «соціальний працівник», що уже широко використовувався в інших країнах світу [2, с. 146].

Основними напрямками діяльності соціальних працівників і соціальних педагогів в країні є: соціальна допомога родині, окремим членам або групам людей, усі види діяльності соціальної служби, допомога дітям та молоді (виховні дитячі заклади, захист прав та свобод дітей та молоді, позашкільні молодіжні установи, заклади для дітей та молоді з особливими потребами), іншим віковим категоріям, людям похилого віку, інвалідам і хворим, проблемним категоріям населення (бездомні, ув'язнені, особи з поведінковими девіаціями, наркотичною та алкогольною залежністю, душевнохворі), консультування, охорона здоров'я, робота в притулках, з іноземними громадянами, психіатрична соціальна робота, робота із занедбанними дітьми і дорослими і т.п. [2, с. 149].

Людина, яка шукає притулку в країні, має повноцінне право на соціальну допомогу. Мігранти можуть отримувати допомогу у вигляді елементарних продуктів харчування; отримати кредитну картку і забезпечити себе базовими потребами. Після 14 місяців проживання в країні можна влаштуватись на роботу, але з умовою – влаштуватись на тій роботі, на якій громадянин Німеччини працювати не хоче.

Система соціальної допомоги у країнах Європи наразі є на високому рівні. Німеччина відрізняється підвищеною гнучкістю і толерантним ставленням до непередбачуваного розвитку подій. Країна зі всесторонньою системою забезпечення, у якій кожному громадянину, багатому чи бідному гарантується гідні аспекти соціальної допомоги. У Франції як і в інших країнах

велику увагу приділяють сім'ям, дітям та боротьби з бідністю і безробітними. Саме цій країні належить високий рівень фінансування соціальної допомоги, він займає друге місце, при чому за рахунок переважно внесків соціального страхування. Модель соціальної роботи (соціального захисту) сучасної Великої Британії постійно удосконалюється в руслі вирішення соціальних проблем, пристосовуючись до мінливих соціальних реалій сучасного світу. Велика Британія цінується особливою системою соціальних служб, які нагадують за механізмом діяльність дільничних лікарів наших вітчизняних районних поліклінік: туди приходять жителі певної території, які мають соціальні проблеми і співробітники районної соціальної служби, залежно від характеру проблеми, направляють відвідувачів до фахівців – у вузькопрофільні центри. В залежності від ситуації фахівці дитину можуть «вести» від народження до сімейного життя забезпечуючи її всіма базовими потребами.

Список використаних джерел

1. Дудик Н. Т. Організація та традиційні особливості соціальної роботи у Великій Британії. URL: https://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/11/visnuk_14.pdf (дата звернення 14.05.2021).
2. Кубіцький С. О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах: навч. посіб. 3-тє вид., доп. і перероб. Київ: Міленіум, 2015. 300 с.
3. Малюга Л. Ю. Соціальне забезпечення населення у Франції: зміст та шляхи вдосконалення соціального законодавства України. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 1(26). 2019. С. 100 – 108.
4. Шендеровський К.С. Альмонери – професійні соціальні працівники Великої Британії. Практична психологія та соціальна робота. 2001. №7. С.30-32.

Дацик З. С., начальник відділу молодіжної політики
департаменту молоді та спорту Луцької міської ради

Індекс благополуччя молоді: чи добре живеться у Луцьку молоді?

В Україні проживає шість з половиною мільйонів молодих людей (віком 10-24 років), які представляють шосту частину всього населення та незабаром визначатимуть майбутнє всієї країни. Молоді люди ухвалюють рішення, які не лише впливають на їх власний добробут, а й на становище їхніх сімей, громад та всієї нації. Суспільства, що орієнтовані на залучення молоді, мають більше можливостей для процвітання, в той час як ризики, пов'язані з виключенням молоді з громадського життя, включають депопуляцію, обмеженість економічного зростання, погіршення безпекової ситуації та порушення громадського спокою.

У 2020 році Луцька міська територіальна громада приєдналась до когорти громад, які запровадили Індекс благополуччя молоді (ІБМ). У 2019 році Індекс запрацював у Львові, Кременчуці та Миколаєві; у 2020 році – у Маріуполі, Мелітополі, Херсоні, Дніпрі та Тернополі.

Індекс благополуччя молоді – багатофакторне оцінювання стану благополуччя молодих людей на муніципальному рівні. Індекс дозволяє легко оцінити та відслідкувати благополуччя молоді у містах, які долучаються до розгортання платформи.

ІБМ розроблено Фондом ООН у галузі народонаселення (UNFPA) спільно з фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи Національної Академії наук України (ІДСД) та за підтримки Міністерства молоді та спорту України. Між Фондом ООН у галузі народонаселення та Луцькою міською радою було підписано меморандум про співпрацю. Згодом на сайті Луцької міської ради з'явилася окрема рубрика «Індекс благополуччя молоді», яка буде діяти на постійній основі.

Опитування охоплює 49 показників і дає змогу оцінити рівень добробуту молоді у наступних важливих сферах: освіта, здоров'я, економічні можливості, участь у політичному житті, участь у громадському житті, інформаційні та комунікаційні технології, безпека та захищеність.

У проєкті також взяли участь партнери – представники бізнесу, які надавали свої знижки/подарунки для молодих людей, які проходили опитування. Так, пройшовши опитування, молоді люди змогли обрати бонус від одного чи декількох партнерів проєкту. Таким чином представники бізнесу продемонстрували свою небайдужість до молоді та свою соціальну відповідальність.

Опитування у Луцькій міській територіальній громаді тривало з 26 листопада по 26 грудня 2020 року. Результат визначався також із урахуванням даних муніципальної статистики. Для цього збиралась статистична інформація з кожної сфери (як відкриті статистичні дані та показники, так і опитування в експертному середовищі з того чи іншого напрямку у форматі «фокус-груп».

У лютому 2021 року були проведені експертні зустрічі-обговорення за кожним з семи показників із трансляцією у мережі Facebook. До обговорень було залучено експертів з кожної сфери. Це були і представники органів місцевого самоврядування та органів державної влади, і представники комунальних закладів, вчені, педагоги, викладачі, громадські діячі, тренери, психологи, медики та інші представники.

Подекуди дискусії були палкими, але головне – конструктивними. Адже під час кожної зустрічі учасники не тільки аналізували отриманий показник по сфері, а й відразу напрацьовували рекомендації та ініціативи. Адже основа мета дослідження – розробити та прийняти (на основі отриманих даних) рішення щодо удосконалення того чи іншого напрямку молодіжної політики, розробки профільних програм, спеціалізованих заходів тощо.

Отже, Луцька міська територіальна громада отримала загальний індекс благополуччя молоді, що становить **0,68** (де мінімально – 0, максимально – 1).

Окремо за сферами:

- освіта (0,78);
- здоров'я (0,74);
- економічні можливості (0,69);
- участь у політичному житті (0,55);
- участь у громадському житті (0,64);
- інформаційні та комунікаційні технології (0,95);
- безпека та захищеність (0,37).

За допомогою Індексу стало зрозуміло, які саме сфери життєдіяльності та розвитку молоді можна вважати найбільш ефективними, а у яких ми потребуємо якісних змін, впровадження інновацій, посилення взаємодії усіх зацікавлених сторін.

Для прикладу, ми зрозуміли, що в громаді практично не має проблем із доступом до Інтернету, майже всі молоді люди ведуть свої сторінки у соціальних мережах. Доволі високо молоді люди оцінюють якість освіти (як загальної середньої, так і фахової передвищої та вищої). Це ж стосується і закладів охорони здоров'я та якості надання медичних послуг. Водночас, ми зрозуміли, що значної активізації потребують такі сфери як участь у політичному житті та участь у громадському житті.

Однак найбільш несподіваним для Луцької міської територіальної громади став показник субіндексу «безпека і захищеність» (0, 37). При загальному доволі високому показнику індексу (0,68) та більш гармонійними й рівними показниками з інших напрямків, саме цей субіндекс викликав нашу тривогу та посилену увагу. Відразу після підбиття підсумків опитування, ми почали стратегічну та локальну роботу як з аналізу причин, що детермінують загрозливо низький показник з цього субіндексу, так і напрацювання механізмів вирішення цієї проблеми. Так, у березні-травні реалізовувався проєкт «Помічник патрульного» (у минулому році він увійшов до кращих практик молодіжної роботи), з квітня триває масштабна програма «Школа дитячої безпеки», у червні стартує проєкт «Все вирішує твоє рішення». Усі

проекти спрямовані на безпеку підлітків та молоді (протиція домашньому насильству, булінгу, попередження вживання наркотичних речовин, безпека на дорозі, безпечне освітнє середовище).

Також саме зараз на етапі фінального доопрацювання та затвердження Луцькою міською радою перебуває проєкт профільної програми з протиції наркоманії у молодіжному середовищі та вже прийнято програму запобігання та протиції домашньому насильству.

У місті продовжується встановлення освітлення у районах, які цього потребують, а також активізується діяльність системи «безпечне місто» (встановлення камер відеоспостереження, які значно допомагають при виявленні злочинців, що порушують громадський спокій та порядок).

Сподіваємось, ці та інші проєкти допоможуть нам значно покращити безпеку у територіальній громаді, що також відобразиться на підвищенні показника «безпека та захищеність» у наступний період проведення опитування. І, звісно, громада паралельно працює над вдосконаленням та активізацією молодіжної політики у інших, не менш важливих, напрямках.

Так, ми очікуємо до кінця 2021 року затвердження Стратегії реалізації молодіжної політики у громаді. Це стане основним стратегічним документом, дорожньою картою для реалізації планової молодіжної політики у громаді.

Варто зазначити, що Індекс благополуччя молоді буде проводитися і у наступні роки з метою порівняння отриманих показників в часовій перспективі. Адже саме так міська рада зможе упевнитися чи у правильному напрямку рухається, чи покращується робота та благополуччя у тих сферах, які потребують активізації.

Ми хочемо, щоб молодь почувалася більш комфортніше у нашому місті, щоб молоді люди могли реалізовувати себе тут, на місцях!

Список використаних джерел

1. Індекс благополуччя молоді (офіційний сайт Фонду ООН у галузі народонаселення). URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/YWBImainpage> (дата звернення 14.05.2021)

2. Індекс благополуччя молоді (офіційний сайт Луцької міської ради).
URL: <http://ibm.lutskrada.gov.ua/> (дата звернення 14.05.2021)

Доротюк В.О., ст. гр. СЗ-11
Науковий керівник: Сільвестрова О. Ю., к.філос.н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Благодійність у сучасному суспільстві: зарубіжний та вітчизняний досвід

Суть благодійності – це безкорислива матеріальна чи фізична допомога. Звичайно, не всі люди однакові, одні займаються благодійністю з великим ентузіазмом, інші цього не розуміють і навіть вважають недоцільним, адже трапляються випадки, коли допомогу отримують ті, хто її не потребує.

Події останніх років показують, як швидко і активно українці можуть діяти, коли виникає гостра необхідність у цьому, коли це стосується власної держави і її громадян. Зважаючи на наполегливість наших громадян, можна прогнозувати подальший розвиток і активну діяльність благодійності. Головною умовою для цього є надійна підтримка з боку держави, забезпечення активних громадян усім необхідним, що знадобиться їм в процесі їх діяльності. Важливо розвивати інформаційну, нормативну та матеріальну базу, адже це допоможе знайти однодумців, отримати підтримку у законодавстві та мати змогу розширювати межі благодійності в нашій країні, що дасть змогу налаштувати новий потужний механізм і вийти на зовсім новий рівень організації. Благодійність є своєрідним проявом гуманності. Таким чином ми можемо показати повагу до кожного, до загальних прав кожної людини, які передбачають нормальний рівень життя, право здоров'я тощо. А оскільки через різні причини, не всі можуть забезпечити собі гідний рівень життєдіяльності, то саме тут має місце благодійність.

Динаміку зміни активності у благодійній діяльності можна прослідкувати у World Giving Index 2020, щорічному дослідженні благодійності у світі, яке проводить Charities Aid Foundation (CAF). Згідно нього, Україна посідає 101 місце зі 126 у світовому рейтингу благодійності [4]. Дослідження свідчать, що українці не завжди готові жертвувати своїми матеріальними благами на користь інших, проте воодночас вони показують готовність людей брати участь у благодійності безпосередньо, робити все, що у їх силах, а цей факт вже більше характеризує досвід інших, більш розвинених, країн, що також не може не тішити.

Таким чином, існує певний потенціал розвитку благодійності, який за певних умов може бути залучений до процесів розвитку соціальної відповідальності в суспільстві. На даному етапі доцільно зосередитися на організації та підтримці саме добровольчої благодійної діяльності, тобто залучення в першу чергу людських ресурсів (у першу чергу шляхом створення за допомогою соціального інвестування відповідної інфраструктури розвитку добродійної та волонтерської діяльності). Також слід відзначити загальносвітову тенденцію поступового переходу від простої допомоги тим, хто її потребує (у першу чергу фінансової) — до соціального інвестування, спрямованого на максимізацію соціально корисного результату і системне вирішення проблем через роботу з причинами, а не наслідками [1, с. 142].

Варто зазначити, що зарубіжні благодійні організації не стоять осторонь українських проблем. Вони активно беруть участь у вітчизняній благодійності, намагаються найефективніше вирішувати реальні проблеми, шукають альтернативні шляхи і підходи. Багато країн розгорнули діяльність своїх фондів в Україні, підтримуючи ініціативи українських організацій. За останнє десятиліття в Україні можна відзначити потужну діяльність зарубіжних фондів, які надають благодійну допомогу у різних сферах суспільного життя. Так, з 2011 року серед найбільших приватних донорів в Україні можна відзначити такі американські фонди, як Національний фонд підтримки демократії (гранти на моніторинг виборчого процесу та захист прав людини), Фундація на

підтримку відкритого суспільства (підтримка демократичних практик, прав людини та правосуддя, програми підтримки здоров'я громадян, соціальний капітал та ініціатива з підтримки аналітичних центрів тощо), Фондація Мотта (підтримка у створенні фондів громад, громадського фінансування, підготовці громадських активістів), Фонд Блумберга (програми підтримки здоров'я громадян) [3, с.13-19].

Серед німецьких благодійних фондів та організацій можна виділити Фонд Конрада Аденауера (підтримка ініціатив з євроінтеграції України, зокрема, розвиток громадянського суспільства, демократії, незалежних засобів масової інформації, консолідації демократичних інституцій), Фонд Фрідріха Еберта (долучення України до обговорення питань загальноєвропейської безпеки , Фонд Фрідріха Науманна за Свободу (підтримка діалогу між громадянським суспільством і державою, боротьба з корупцією, розвиток місцевого самоврядування, підтримка розвитку малого та середнього бізнесу тощо) [3, с.28-30].

Також в Україні активно діють фонди інших європейських країн (Великої Британії, Нідерландів, Польщі). При цьому деякі фонди (наприклад, польські) самі є отримувачами коштів від інших американських та європейських донорів. Однак загалом підтримка європейських фондів є незначною на фоні інших видів міжнародної допомоги для України, наприклад, міжнародної технічної підтримки [3, с. 51].

Діяльність вітчизняних благодійників активізувалась у останні роки, що було спричинено появою низки нових проблем (трудова міграція, анексія Криму, воєнні дії та Сході України). Проте рівень активності благодійних організацій значно нижчий порівняно з іншими країнами. Аналізуючи систему благодійності в нашій країні, бачимо велику кількість недоліків та проблем. Насамперед, слід виділити низький рівень науково-методичної та нормативно-правової бази, тобто, варто забезпечувати підтримку благодійної діяльності на законодавчому рівні, що є особливо важливим саме для організацій та фондів. Часто мотивацією для юридичних осіб є одержання віддачі від своїх

«капіталовкладень», що в подальшому набере ще більших обертів і призведе до певних змін в структурі благодійності. Низький рівень матеріального забезпечення не дозволяє розширювати і розвивати певні напрямки, а погана проінформованість громадян спричиняє появу хибної думки щодо реального стану справ. Відповідно до даних соціологічного дослідження на замовлення Фонду родини Загорій, що проведено компаніями Corestone Group та GfK Ukraine в 2018 році [2], першу п'ятірку благодійних організацій складають Міжнародний благодійний фонд «Альянс громадського здоров'я», благодійний фонд Ріната Ахметова «Розвиток України», благодійна організація «Мережа», благодійна організація благодійний фонд «Квітучий край», Міжнародний фонд «Відродження». Найбільш відомими організаціями, що збирають пожертви, є Товариство Червоного Хреста України (46%), «Армія SOS» (21%) та «Повернись живим» (18 %), більшість осіб, що знають ці організації, довіряють їм. Відповідно, з усіх благодійних організацій найчастіше респонденти жертвували кошти Товариству Червоного Хреста (7%), «Армії SOS» та «Повернись живим» (по 4%).

Основні витрати благодійників були спрямовані на охорону здоров'я (43 %) та сферу соціального захисту (40%), лідерами у цих сферах стали Всеукраїнська мережа ЛЖВ (люди які живуть з ВІЛ/СНІД) (здоров'я) та «Карітас Україна» (соціальний захист). Основний благодійний бюджет України складають 500-1000 організацій, головні офіси благодійних організацій розташовані переважно в Києві (36%), найменше їх на Сході (7%) [2]. Проте існує певне відставання України від європейських держав в підтримці благодійних ініціатив.

Отже, вивчення міжнародного досвіду організації благодійної діяльності та намагання адаптувати національне законодавство до міжнародних стандартів може бути важливим стимулом для розвитку благодійного руху в Україні. Оцінюючи практику державних процесів у країні, варто зазначити, що державне законодавство регулює розвиток благодійної діяльності та всіх її проявів не досить результативно через тривалу соціально-економічну кризу та

відсутність консолідації правового статусу, в першу чергу, некомерційних організацій [4, с. 58].

Отже, у системі вітчизняної благодійної діяльності дійсно є велика кількість проблем і тільки активна і ефективна робота допоможе позбутися їх. Усвідомлення їх існування стане для нас першим кроком на шляху до нового етапу розвитку. Переймаючи зарубіжний досвід, Україна зможе досягти рівня найрозвиненіших країн світу, для цього вона має величезний потенціал.

Список використаних джерел

1. Дейч М. Благодійність як прояв соціальної відповідальності: стан і перспективи розвитку. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2014. С. 137–143. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32608951.pdf> (дата звернення 13.05.2021)

2. Діяльність українських благодійних організацій: дослідження Corestone Group та GFK Ukraine на замовлення Фонду родини Загорій. URL: https://zagoriy.foundation/charity_funds_report.pdf (дата звернення 13.05.2021)

3. Іноземні недержавні фонди в Україні: напрями та масштаби діяльності / Ангел Є., Бураковський І., Кравчук В., Юхименко. Київ, 2018. URL : http://www.ier.com.ua/files//publications/Special_research/Funds_2018_ua.pdf (дата звернення 13.05.2021)

4. Метіль А. Міжнародні стандарти та правове регулювання благодійної діяльності. *Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи*. Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2019. С. 58-60. URL: <http://idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/blahodijnist.pdf> (дата звернення 13.05.2021)

5. World Giving Index 2020. *World Population Review*. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/most-charitable-countries> (дата звернення 13.05.2021).

Жук О.М., к.і.н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Сільвестрова О.Ю., к.філос.н., доцент
кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Інноваційні форми співпраці з роботодавцями у процесі реалізації освітньо-професійних програм кафедри соціогуманітарних технологій

Надзвичайно актуальним на сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні постало питання практично орієнтованого навчання. Ефективність взаємодії закладів вищої освіти і роботодавців значно зростає, коли партнери-роботодавці переходять з позиції спостерігачів і виключно споживачів освітніх послуг на позицію зацікавлених учасників освітніх і інноваційних процесів, що всіляко сприяють оволодінню студентами комплексом професійних компетенцій, які відповідають вимогам сучасного ринку праці. Вирішення цього завдання породжує нові форми соціального партнерства та взаємодії, які при максимальному узгодженні й реалізації взаємних інтересів сприяють навчальним закладам у підготовці конкурентоздатних фахівців [1].

Протягом трьох років реалізації освітньо-професійної програми (далі – ОПП) «Соціальне забезпечення» першого (бакалаврського) рівня налагоджена тісна співпраця із роботодавцями сфери соціального захисту м. Луцька, Луцького району та Волинської області. Зокрема, укладено договори про співпрацю з:

- Департаментом соціального захисту населення Волинської облдержадміністрації;
- Департаментом соціальної політики Луцької міської ради,
- Центром надання адміністративних послуг Луцької міської ради,
- Волинським обласним центром зайнятості;

– Волинським обласним відділенням Фонду соціального захисту інвалідів;

– Головне управління Пенсійного фонду України у Волинській області;

– Боратинською сільською радою Луцького району;

– Рівненською сільською радою Любомльського району;

– ГО «Молодіжний центр Волині».

В процесі реалізації освітньо-професійної програми «Освітні (Педагогічні) науки. Інклюзивна освіта» другого (магістерського) рівня укладено договори про співпрацю з Волинською обласною організацією УТОС, Володимир-Волинським інклюзивно-ресурсним центром. Налагоджується активна співпраця з Інклюзивно-ресурсним центром та навчально-методичним кабінетом психологічної служби управління освіти Луцької міської ради; Інклюзивно-ресурсним центром Ківерцівської районної ради, ГО «Сходинка в майбутнє»

Кафедрою соціогуманітарних технологій напрацьовано інноваційні форми співпраці із стейкхолдерами, які вже стали систематичними:

– Ознайомчі екскурсії у вищеперераховані установи системи соціального захисту та соціальної сфери, які проводяться в межах викладання предметів та в ході проведення практики у форматі Фахового тренінгу;

– Лекції запрошених практиків в межах вивчення окремих курсів за ОПІ та в межах фахового тренінгу;

– Підготовка та реалізація соціальних проєктів;

– Участь студентів та викладачів як волонтерів у заходах та проєктах, що реалізують установи-партнери;

– Участь роботодавців в обговоренні та рецензуванні освітніх програм (починаючи вже з відкриття ОПІ у 2018 р.);

– Участь роботодавців у проведенні науково-практичних конференцій та круглих столів (із виступами, і публікаціями). Зокрема, 24 квітня 2019 р. науково-практичний круглий стіл «Соціально-економічні та політико-правові засади підвищення рівня соціального розвитку регіону» та Всеукраїнська

науково-практичної конференції «Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності» (травень 2020 та 2021 років);

– Надання баз практик для студентів (та активне сприяння у проходженні практик);

– Організація виїзних екскурсій у територіальні громади Волинської області з метою детального знайомства з організацією роботи відділів соціального захисту та розвитку соціальної сфери загалом. Протягом 2020-2021 років відбулися поїздки у найпотужніші громади Волині – Боратинську та Прилісненську сільські ради;

– Благодійні акції та відвідування спеціалізованих закладів, зокрема: Будинку дитини в м. Луцьку та спеціалізованої школи-інтернату для дітей з вадами зору в с. Крупа Луцького району. Цьому навчальному закладу було презентовано тактильну карту історичної частини Луцька (для людей з вадами зору) та диски з аудіозаписами екскурсії до карти, що була розроблена викладачами Луцького НТУ.

У 2019-2020 навчальному році студенти спеціальності «Соціальне забезпечення» другого курсу проходили навчальну практику у державних органах соціального захисту населення Волинської та Львівської областей, зокрема: Департаменті соціального захисту населення Волинської облдержадміністрації; структурних підрозділах Луцької міської ради; Управлінні соціального захисту населення Радехівського району та Управління соціального захисту населення Новороздільської міської ради Львівської області; Волинському обласному центрі зайнятості та районних філіях (у Рожищі, Любомлі, Любешові, Турійську); Волинському обласному відділенні Фонду соціального захисту інвалідів; Службі у справах дітей виконавчого комітету Ковельської міської ради; Територіальному центрі обслуговуванні населення м. Ковель; Качинській сільській раді Камінь-Каширського району та Рівненській сільська рада Любомльського району Волинської області, громадська організація «Молодіжний центр Волині».

У 2021 році до перерахованих баз практики для студентів 3 курсу додалися Головне Управління Пенсійного фонду у Волинській області, а також територіальні громади Волинської та Рівненської областей.

Протягом 2020-2021 н.р. кафедрою проводилась низка заходів за участі роботодавців:

- Листопад 2020 р. – участь студентів спеціальності «Соціальне забезпечення у проведенні опитування жителів Боратинської громади в межах реалізації грантового проєкту «Громада спільних дій»;

- 2.11.2020 р. – он-лайн зустріч роботодавців зі студентами до Дня працівника соціальної сфери «Соціальний працівник – не просто професія, це – покликання», у якій взяли участь Директора Волинського обласного центру зайнятості Роман Романюк та заступники директора Департаменту соціальної політики Луцької міської ради Тетяна Корецька та Тетяна Янчук;

- 8.12.2020 р. – он-лайн зустріч з начальником відділу сім'ї та молоді Луцької міської ради Зариною Дацик, присвячена міжнародній акції «16 днів проти насильства»;

- 15.12.2020 р. – долучення студентів спеціальності «Соціальне забезпечення»(вже другий рік поспіль) до проведення урочистого нагородження Почесним званням Мати-героїня»багатодітних матерів у Департаменті соціальної політики Луцької міської ради;

- 26.02.2021 р. відбулось обговорення освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення»першого (бакалаврського рівня)»;

- 24.02.2021 р. – лекція від гостьового лектора – начальника по роботі з кадрами Головного управління Пенсійного фонду України у Волинській області Володимира Левчука;

- 31.03.2021 р. – обговорення ОПП «Психологія» першого (бакалаврського рівня) та ОПП «Інклюзивні/педагогічні науки (Інклюзивна освіта) другого (магістерського) рівня»;

- 31.03.2021 – лекція (гостьовий лектор Наталі Ігорівна Литвин, вчитель-методист, дефектолог-олігофренопедагог ГО «Сходинка в майбутнє», співзасновник Центру корекційного розвитку для особливих дітей);

- 17.03.2021 – лекція гостьового лектора – голови Волинської обласної організації УТОС Терпелюк Світлани Іванівни;

- 4.03.2021 – лекція гостьового лектора провідного юрисконсульта Волинського обласного відділення Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю Савчук Юлії Никодимівни;

- 1.04.2021 р. – ознайомча екскурсія-лекція директора Департаменту соціальної політики Луцької міської ради Вікторії Майбороди для студентів першого курсу спеціальності «Соціальне забезпечення»;

- січень-травень 2021 р. – реалізація партнерського проекту соціальної дії «Діалог поколінь – створення простору для міжкультурної комунікації» спільно з Боратинською сільською радою та ГО «Молодіжний центр Волині» в межах програми «Активні громадяни» за підтримки Британської ради в Україні.

Отже, з метою ефективної реалізації освітньо-професійних програм кафедрою соціогуманітарних технологій налагоджена тісна співпраця зі стейкхолдерами, відбувається знайомство студентів з кращими практиками розвитку соціальної сфери та надання адміністративних послуг соціального характеру в громадах, організації системи соціального захисту та формування інклюзивного середовища в освітньому та міському просторах.

Список використаних джерел:

1. Карпенко М.М. Перспективи розширення участі роботодавців у розвитку професійної освіти. Аналітична записка. *Національний Інститут стратегічних досліджень*: веб-сайт. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/perspektivi-rozshirennya-uchasti-robotodavciv-u-rozvitku> (дата звернення 16.05.2021 року)

Карпінчук Л. П., ст. гр. СЗ-21
Науковий керівник: Сільвестрова О. Ю., к.філос.н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Значення жіночого руху для розвитку соціальної роботи як професійної діяльності

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що жіночий рух є одним із чинників утворення соціальної роботи, і тісно пов'язаний з нею. Його витoki беруть початок з Європи та охоплюють весь світ. Завдяки ньому розпочинається історія суспільства та поширення демократичних і суспільних рухів. Загалом жіночий рух у соціальній роботі пов'язаний із відстоюванням жінками своїх прав, а із активною участю у діяльності благодійних організацій. Також можна зазначити, що соціальна робота як професійна діяльність була розпочата саме жінками з кінця ХІХ ст., і до цього часу благодійною діяльністю займалися теж переважно жінки. Об'єднання слабкої статі показало, що не тільки чоловіки можуть бути задіяні в політичній діяльності і різних благодійних заходах, але й жінки. Жіночий рух «відвоював» для жінок місце у соціумі та підняв роль жінки у суспільній діяльності. Даний процес мав місце не лише у Європі та США, а й в Україні. Тобто актуальність цієї теми полягає у тому, що жіночий рух—це невід'ємна частина соціальної роботи.

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених діяльності жінок та жіночих товариств у сфері соціальної допомоги та соціальної роботи, вона все ж не знайшла повного системного розкриття, або викликає певні сумніви щодо пояснення причин виникнення самих жіночих рухів в Європі, США та в Україні.

Основним предметом, що спонукав до вивчення цієї проблеми різних дослідників, став жіночий рух та різнобічні прояви ініціатив зі сторони жіночої статі. Безліч науковців активно доклали зусиль у вивченні історичної ідеології

і практики жіночого руху в Україні, зокрема здійснені вітчизняними науковцями такими, як: О. Байкова, А. Сав'юк, Т. Семигіна, Л. Сірик, Л. Сморяр. Внесок жінок Східної Галичини у розвиток національного шкільництва викладений у історико-педагогічному дослідженні С. Івак. Показовим щодо історичних аспектів виникнення соціальної роботи в США є дослідження О. Байкова, де проаналізовано діяльність його засновниць- Джейн Адамс та Мері Річмонд. Про особливості залученості жінок у громадсько-політичні процеси є в праці Н. Олійник. Та активний розвиток благодійних організацій як процес становлення в Україні досліджено А. Орловим, а також ін. науковцями.

Жіночий рух України не є абсолютно новим соціальним явищем в українському соціумі. Українське суспільство має давній історичний започаткований у 50-х–на початку 60-х рр. XIX ст., і сьогодні, на етапі становлення сучасного жіночого руху, в умовах пошуку об'єднавчої ідеї та формування ідеології надзвичайно важливим є знання історичних уроків жіночого руху першої хвилі, усвідомлення традицій самого руху [1, с.164].

Жіночий рух в Україні в другій половині XIX–на початку XX ст. розвивався значною мірою під впливом загальноєвропейського руху, однак мав ще й свої окремі вияви та шляхи розвитку, зумовлені специфічним становищем української нації під чужим поневоленням [1, с.164].

У Надніпрянській Україні, що входила до складу Російської імперії, перші його прояви належали до середини XIX ст.. Прагнення жінок до вищої освіти виявилось уже в 50-х рр. XIX ст., а в 1860 р. жінки здобули, хоч і на короткий період, можливість вступати до університетів. У цьому напрямку працювало одне з перших жіночих товариств України – «Товариство допомоги вищій жіночій освіті» [1, с.164].

До початку XX ст. суспільна активність жінок як Надніпрянської, так і Західної України виявлялася переважно у філантропії, доброчинній діяльності та опіці. Вона проявлялась в організації благодійних вечорів і зборів на користь нужденних, хворих, незаможної учнівської молоді. Хоча це певною мірою було

формою дозвілля, однак «філантропічна діяльність переходить від звичайної подачі милостині та традиційної системи пожертвувань до створення спеціальних закладів, які мали на меті не тільки звичайну матеріальну підтримку маргінальних прошарків населення, а й включення їх до повноцінного громадянського життя, що вказує на якісно новий ступінь розвитку громадянського суспільства» [6, с. 117], все ж можна говорити про участь жіноцтва у громадських справах у формах, офіційно визнаних за жінками суспільством [3, с. 272]. Оскільки жінки бачили, що їх дії в правильному русі, вони ще більше почали зацікавлюватися цим і сприяти тому, щоб покращувалося життя людей.

Зазначимо, що жіночі рухи беруть свій початок із того, що у більшість громадських справ починають «втручатися» жінки. Це дало поштовх розгортанню феміністичного руху.

Серед жінок, які досягли найбільшого успіху у соціальній роботі за кордоном, можна виділити трьох – це М. Річмонд, Д. Адамс, А. Соломон.

В Україні добродійність і благодійність завдяки жіноцтву набули організованих інституційних форм, виявили тенденцію до становлення важливих складових громадянського суспільства на українських землях у післявоєнний період. Прикладом може бути Український горожанський комітет, до роботи якого у секціях комітету. Українки спрямували зусилля на допомогу пораненим солдатам, біженцям, бездомним, дітям. Учасницями самаритянської секції стали О. Мрицівна, О. Бачинська, М. Ковалівна, М. Боберська, І. Кобринська, О. Косивачева [2, с. 164].

Жінки створили статистично-інформаційне бюро, що складало списки українських полонених, інтернованих, політичних в'язнів, померлих жовнірів на території Польщі й сусідніх держав [2, с. 165].

Починаючи з 50-х р. XIX ст., жінки здобули, хоч і на короткий період, можливість вступати до університетів. У цьому напрямку працювало одне із перших жіночих товариств України «Товариство допомоги вищій жіночій

освіті», яке було засвоєне в Києві, а далі поширилося в південному регіоні України [5, с. 280].

На сьогоднішній день жіночі благодійні організації працюють над широкими операційними програмами, спрямованими на рішення певних проблем у різних сферах. Для кожного регіону є своя специфіка благодійної діяльності та значна різниця рівня розвитку та популяризації організацій, що займаються благодійністю. 14 червня 2012 р. в Києві, в американському суспільстві 84% всіх благодійних пожертв роблять жінки. Цей факт підтверджують і чоловіки, 92 % яких зазначає, що на їхні рішення про надання чи ненадання благодійної допомоги, про вибір фонду та напрямків підтримки впливають саме жінки [4, с. 63].

Жінки-засновниці соціальної роботи зробили значний вплив не лише на політичній, але й загальносоціальний розвиток суспільства. Бажання жінок проявитися не тільки в ролі домогосподарки, а в інших сферах діяльності, зокрема у соціальній роботі, сприяло як її розвитку, так і вдосконаленню форм та методів допомоги.

Характеризуючи жіночі рухи в Україні, можна сказати, що вони теж мали філантропічний напрям. Провідного значення набувала освіта, і саме завдяки жінкам було відкрито школи, училища, гуртки, у яких жінки могли себе проявити і навчатися. Активно ці рухи діяли в Наддніпрянській Україні, Галичині, Буковині у таких сферах діяльності, як літературна творчість, політична діяльність, освітня діяльність, участь у благодійних організаціях задля допомоги дітям, незаможним та збіднілим дівчатам, особам похилого віку тощо.

Педагогічно-просвітницька діяльність жінок Західної України була невід'ємною частиною соціально-культурного розвитку українського суспільства, сприяла відродженню національної освіти і педагогічної думки. В той час розвивалися різні організації, які були засновані при церквах і базувалися на благодійності, меценатстві та допомозі людям. Але на відміну

від країн Європи, жіночі рухи в Україні не набирали таких обертів та активності в благодійній діяльності.

Багато жінок з різних країн були задіяні в утворенні жіночих рухів. Вони себе проявили найбільше в тих напрямках, які були спрямовані на допомогу. Але можемо зазначити, що жінок, які брали участь в цьому було більше за кордоном, ніж в Україні. Усі родоначальниці жіночого руху в Європі – освічені, фінансово забезпечені жінки. Зазвичай їх діяльність розвивалася в певному напрямку і мала різне значення, проте їх об'єднувала спільна мета – допомога людям, як в матеріальному, так і в моральному плані. Робота, якою почали займатися жінки-засновниці соціальної роботи, не була даремною, а стала індикатором соціального розвитку. Тому, в підсумку, можемо сказати, що й утворення різних напрямків у соціальній роботі багато в чому було започатковано жінками, у тому числі, і жіночими рухами.

Список використаних джерел

1. Життя і пам'ять: науковий збірник, присвячений пам'яті В'ячеслава Івановича Шамко /відп. ред. В. М. Букач. Одеса : Homeless Publishing , 2015. 204с.
2. Кись О. Українські жінки у горнилі модернізації. *Благодійна і культурно-освітня праця жіноцтва в таборах українських військових полонених, висиленців і депортованих осіб : уривок з книги*. Харків. 2017. 304 с.
3. Кобченко К. А. Гендерні зміни в українському суспільстві сер. XIX – на поч. XX ст. як складова європейських цивілізаційних процесів : українознавчий альманах. 2012. №8. С. 272.
4. Оформлення наукового етапу соціальної роботи у XIX ст. Історія соціальної педагогіки та соціальної роботи : веб-сайт. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-5128.html> (дата звернення: 13.05.2021).
5. Потапюк Л. М. «Жіночий рух та освіта на західній Україні: історико-педагогічний аспект». Вісник ВПІ, вип. 6. 2010. С. 15–19.

6. Союз українок. Вікіпедія : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/ohRMR1z>
(дата звернення: 13.05.2021).

Майборода О.Л., к. іст. н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Сімейна медіація як спосіб вирішення сімейних спорів

Сімейні конфлікти завжди різні. Дехто відразу звертається з позовом до суду, а дехто - розмірковує і вдень і вночі, яким чином діяти. У будь-якому випадку поняття «розійтись», «розлучитись» набагато ширші, ніж просто поставити «штамп у паспорті» про розлучення. Перебуваючи в епіцентрі конфлікту, пара не може тверезо надати оцінку ситуації. Особливо, якщо є діти та мета кожного з подружжя – це спричинити біль іншому, зробивши це свідомо чи несвідомо. При цьому другий, як правило захищається, а отже, перебуває в стані «афекту». Немає довіри, сварки, дії на зло іншому – усе це лише закручує нестерпність буття та бажання зникнути, викинути все це з голови. Слід зазначити, що більшість сімейних конфліктів супроводжується сильними емоціями та високим рівнем стресу(за рівнем стресу «Шкали Холмса и Рея» шлюбно-розлучні конфлікти знаходяться на другому місці після втрати близької людини [3]).

Слід зазначити, що окрім сильної емоційної напруженості існує і характерна поведінка кожного з подружжя на певній стадії розлучення. Так, Р. Кочюнас, аналізуючи шлюбно-розлучні ситуації, для опису самого процесу розлучення, скористався моделлю Кюблер – Росс, яка виокремила такі стадії перебігу:

1) Стадія заперечення. Спочатку реальність, що відбувається, заперечується. На цій стадії ситуація з розлученням сприймається з вираженим

захистом, за допомогою механізму раціоналізації знецінюються шлюбні взаємини: «Нічого такого не сталося», «Усе добре».

2) Стадія озлобленості. На цій стадії від душевного болю захищаються озлобленістю ставлення до партнера. Нерідко маніпулюють дітьми, намагаючись привернути їх на свій бік.

3) Стадія переговорів. Третя найскладніша стадія. Робляться спроби відновити шлюб і використовується безліч маніпуляцій один стосовно одного. Іноді вдаються до тиску на партнера з боку оточуючих.

4) Стадія депресії. Пригнічений настрій наступає, коли заперечення, агресивність і переговори не приносять ніяких результатів. Людина відчуває себе невдахою та зменшується рівень самооцінки.

5) Стадія адаптації. Мета – «перейти» в стадію пристосування до умов життя, що змінилися. У тих випадках, коли після розлучення залишається неповна сім'я, дітям теж потрібна підтримка в адаптації до нової ситуації [2, с.256-257].

Серед спорів мирного вирішення, зокрема і сімейних, основними є переговори та медіація, крім того, це й колаборативна процедура, інститут омбудсмена, експертна оцінка ситуації. Віднедавна, із внесенням відповідних змін до процесуальних кодексів України, такою можна вважати й процедуру врегулювання спору за участю судді. Усі вищеназвані процедури об'єднує те, що вирішення спору відбувається не в судовому порядку та ухвалення рішення по суті спору, як правило, перебуває в компетенції сторін конфлікту. Вирішення сімейних спорів мирним способом має низку значних переваг, зокрема, це – відсутність втручання держави у процес вирішення спору на кінцеве рішення; договірний характер, що передбачає взаємоузгодження процедур та виконання ухвалених рішень; універсальність як щодо видів спорів, що можуть вирішуватись, так і щодо їх суб'єктивного складу; гнучкість, тобто сторони визначають прийоми, варіанти процедур, умови та порядок їх здійснення; конфіденційність, адже проведення переговорів, медіація та врегулювання спору за участю судді не є публічними процесами, відсутнє їх

фіксування та, як правило, відкрита інформація не підлягає розголошенню; мінімізація фінансових витрат та часу, потрібного для вирішення спору.

Адвокатам – практикам відомо, що сімейні спори є однією з найбільш чутливих категорій справ, які пов'язані із високим рівнем емоційної складової комунікації. Тому не менш важливою перевагою мирних спорів є зниження емоційної напруги та можливість подальшої взаємодії сторін (наприклад, у випадку, коли спір тим чи іншим чином стосується дітей, батьки матимуть потребу вирішувати певні питання і у майбутньому).

У процесі сімейної медіації сторони можуть порозумітися з таких питань:

- мирного розлучення;
- способів утримання, виховання та розвитку дитини її матір'ю та батьком;
- врегулювання конфліктів між батьками та дітьми (підлітками або повнолітніми);
- опіки та піклування;
- врегулювання конфліктів між усиновлювачами та усиновленими;
- сімейних особистих та майнових конфліктів у розширеній родині;
- при розподілі спадщини;
- конфліктів у сімейному бізнесі
- інших конфліктів у сімейних відносинах [1].

Сімейна медіація є гнучким процесом, отже, не має чіткого прописаного та обов'язкового регламенту. Однак, як і інші види переговорів, сімейна медіація має логічні етапи, які дозволяють дійти ефективного вирішення конфлікту. Це процес самостійного ухвалення сторонами взаємоприйняттого рішення за допомогою визначення в процесі власних цінностей, інтересів, потреб, а також критеріїв, за якими сторони самостійно оцінюють себе та свої можливості. Ключовими аспектами процесу медіації є його принципи, а саме:

- Добровільність – накладає відповідальність за результат процесу, що є додатковою мотивацією для пошуку спільного рішення.
- Нейтральність – відокремлює медіатора від сторін і допомагає вести процес із збереженням рівноцінного балансу сил.

- Конфіденційність – створює безпечний простір для спілкування та спільного пошуку рішення.

- Самовизначення – підвищує рівень виконуваності рішень, знайдених у процесі медіації.

Медіатор – людина, яка знає, як поводити себе в конфлікті інших осіб та безоціночно, за допомогою спеціальних технік комунікації і навичок, допомагає відродити крихти довірливого спілкування між сторонами. Він почує та донесе до другої сторони потреби, істинні інтереси один одного.

Важливо звернути увагу на те, що сімейна медіація – важкий та емоційно наповнений процес для сторін, так і для медіатора. Тому, за загальним правилом, із сімейними конфліктами медіатори працюють у парах ко-медіаторів. Це дає змогу сторонам бути почутими, а процесу – найбільш ефективним.

Список використаних джерел

1. Гаро Г.О. Мирне вирішення сімейних спорів. Харків: Фактор, 2019. 80 с.
2. Психологія молодого сім'ї: монографія Раїса Петрівна Федоренко. Вид.2 – ге, доповнене та змін. Луцьк: Вежа – Друк, 2020. 392 с.
3. Шкала стресу Холмса і Рея. URL: <https://www.nmikhaylova.ru/shkala-stressogenosti-holmsa-rahe/> (дата звернення 26.05.2021).

Науковий керівник: Сільвестрова О.Ю. к. філос. н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Основні пріоритети та напрями державної соціальної політики в Україні

Соціальна політика є визначальним напрямом внутрішньої політики держави. Соціальна політика — це складова загальної політики, втілена в соціальні програми та різноманітні заходи, спрямовані на задоволення потреб та інтересів людей і суспільства. Зрозуміло, що соціальна політика має бути адекватною стану економіки, але ігнорування соціальними проблемами може призвести до значних економічних втрат [1, с.3]. Соціальна політика зосереджується на формуванні ефективних умов життя всіх членів суспільства, відносин між соціальними групами, забезпеченні ефективної зайнятості, створенні соціальних гарантій і умов для поліпшення добробуту населення.

Різні дослідники в своїх означеннях виходять з різних поглядів на зміст та вилі соціальної політики. Наведемо деякі підходи до дефініції поняття «соціальна політика».

Перший підхід полягає розумінні понять “соціальне” і “суспільне” як тотожних, відповідно соціальна політика – це суспільні дії щодо вирішення загальносуспільних проблем. Її метою є досягнення цілей всього суспільства. Зрозуміло, що при такому підході особисті проблеми людини, приміром, – втрата роботи, хвороба, похилий вік тощо, – залишаються на другому плані.

Другій підхід виходить із необхідності першочергового вирішення питань захисту соціально вразливих верств населення через систему державних допомог та благодійної діяльності. За таким підходом активність державних та громадських інститутів обмежується лише частиною суспільства.

Третій підхід ставить за мету пом’якшення негативних наслідків індивідуальної та соціальної нерівності через систему заходів по перерозподілу

соціальних благ (зокрема, спрямування податкової політики на вирівнювання диференціації прибутків).

Четвертий підхід базує соціальну політику на принципах соціальної справедливості та соціального партнерства як основних цінностей сучасного громадянського суспільства.

П'ятий – виходить із необхідності регулювання, перш за все, соціально-трудових відносин, в першу чергу, між найманими працівниками та роботодавцями, і відповідно усі соціальні заходи будуються на цій основі [4].

Основні завдання та пріоритети в соціальній політиці [3]:

1. Проведення економічних реформ, які були б тісно пов'язані з такими, що чітко дотримуються, соціальними гарантіями для усіх працівників (робітників, селян, інтелігенції, підприємців тощо).

2. Докорінна реструктуризація всієї системи соціальної інфраструктури суспільства та недопущення знищення наявних соціальних надбань.

3. Створення для працездатних осіб умов для отримання роботи відповідно до рівня кваліфікації. Можливостей ефективною та якісною праці, отримання справедливого заробітку, можливості підвищення кваліфікації, зміни професії, а також забезпечення права на оздоровлення та відпочинок.

4. Для узабезпечення тенденції до вимирання нації забезпечити підтримку сімей із дітьми. У кризовий період спрямувати адресну допомогу на сім'ї, у яких доходи на кожного члена не досягають фізіологічного мінімуму.

5. Створити для молоді незалежно від статі рівні стартові можливості для отримання безоплатної якісної освіти і кваліфікації та ефективного працевлаштування.

6. Забезпечити соціальний захист осіб з інвалідністю та пенсіонерів шляхом приведення мінімальних розмірів пенсій у відповідність із розмірами фізіологічного мінімуму споживання. Усі дотації пенсіонерам та особам з інвалідністю надавати у вигляді грошової допомоги безпосередньо конкретним особам. Запровадити та реалізовувати поряд із державним соціальним забезпеченням пенсійне страхування.

Визначення пріоритетних напрямів соціальної політики ґрунтується на об'єктивній оцінці економічної ситуації. Серед негативних проявів економічної ситуації – функціонування «тіньової економіки» та поширення незадекларованих доходів у значної частини зайнятого населення, низький рівень оплати висококваліфікованої праці, високий рівень розшарування населення за рівнем доходів.

Зважаючи на цю специфіку та враховуючи світовий досвід, можна окреслити дві моделі можливого розвитку вітчизняної соціальної політики: демократичну або аристократичну. Демократична модель базується на принципі реалізації людиною своїх можливостей, вдосконаленні та покращенні системи розподілу через скорочення розриву у рівні життя між бідними і більш забезпеченими верствами населення, дотриманні високого рівня соціальних зобов'язань держави перед своїми громадянами. Аристократична модель допускає наявність у суспільстві глибокої соціально-економічної диференціації, передачу соціального статусу від покоління до покоління, існування нерівних можливостей громадян у користуванні державною та суспільною власністю [2].

Соціальна політика ґрунтується на законодавчо встановлених основних соціальних гарантіях і правах громадян України, зафіксованих Конституцією. Серед основних напрямів соціальної політики, викладених в одному з послань Президента до Верховної Ради України, можна виділити [5] :

- досягнення соціальної злагоди на основі мирних відносин та співпраці і соціального партнерства представників різних класів, соціальних груп та прошарків, разом із суб'єктами соціального регулювання та ринкового господарства;

- утвердження у суспільстві соціальної справедливості як невід'ємної та вагомий суспільної цінності, забезпечення свободи задоволення потреб та інтересів людини, створення та забезпечення умов для соціальної безпеки;

- розширення можливостей для реалізації творчого соціального потенціалу людини, забезпечення свободи вибору нею напрямів самореалізації

у сфері соціального буття, забезпечення можливостей альтернативної діяльності у процесі суспільного розвитку;

- формування у суспільстві соціальної культури, яка би ґрунтувалася на морально-етичних соціальних цінностях; утвердження суспільного світогляду в єдності із суспільною діяльністю, забезпечення самореалізації людини;

- формування та розвиток соціально-ринкової економіки, яка базується на засадах економічної свободи, зміцненні соціальної безпеки людини і суспільства, соціальної захищеності особистості;

- розвиток суспільних відносин у єдності елементів нової соціальної структури. Головним завданням є формування потужного середнього класу як базового чинника соціально-політичної та економічної стабільності суспільства, а також створення умов для соціальної мобільності ;

- регулювання розвитку етнонаціональних відносин на основі принципу рівності всіх націй і етнічних груп, єдності національного та загальнолюдського, етнічного та соціального;

- регулювання сімейно-шлюбних відносин, спрямованих на зміцнення сімейних цінностей, розв'язання суперечностей між сім'єю і державою, сім'єю і суспільством;

- регулювання процесів соціально-територіального розвитку (розселення, урбанізація, міграція);

- створення та забезпечення умов для заохочення продуктивної трудової діяльності, стимулювання соціально-економічної активності населення, забезпечення мотивації трудової діяльності кожної людини, яка спроможна до праці;

- вироблення та створення гнучкої, динамічної, справедливої системи оплати праці;

- формування гнучкої системи соціального захисту;

- створення та впровадження концепції розвитку соціального страхування у різних видах (пенсійне, медичне, страхування на випадок

хвороби, на випадок безробіття) на основі справедливого розподілу фінансових витрат між працівниками, роботодавцями і державою;

- реформування системи пенсійного забезпечення через функціонування системи як обов'язкового, так і добровільного страхування, забезпечення функціонування поряд із державною системою недержавної на засадах добровільного страхування;

- регулювання ринку праці, здійснення політики зайнятості для максимального забезпечення роботою працездатного населення, запобігання масовому безробіттю;

- глибока структурна реформа державної житлової політики [5].

Як бачимо, соціальна політика безпосередньо пов'язана із забезпеченням інтересів людини. Повного узгодження суспільних і особистих інтересів можна досягнути лише через реалізацію низки соціальних рішень, які приймаються керівниками усіх рівнів управління, здійснюють прямий і часто вирішальний вплив на поведінку людини [4].

Отже, проаналізувавши сучасні напрями та перспективи розвитку соціальної політики в Україні, можна зробити висновок, що соціальна політика базується на соціальних гарантіях і правах громадян України, зафіксованих на законодавчому рівні, а її ефективна реалізація залежить від злагодженої співпраці усіх суспільних ланок.

Список використаних джерел

1. Новікова О.Ф. Соціальна орієнтація економіки/ НАН України. Ін-т економіки. Донецьк, 2009. 220 с.

2. Пріоритети соціальної політики в Україні. URL: https://pidru4niki.com/14990528/ekonomika/prioriteti_sotsialnoyi_politiki_ukrayini (дата звернення 13.05.2021)

3. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 09.11.2017, № 2189-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення 10.05.2021)

4. Соціальна політика в Україні: основні напрями та протиріччя. URL: <https://xreferat.com/84/29-1-soc-al-na-pol-tika-v-ukra-n-osnovn-napryami-ta-protir-chchya.html> (дата звернення 09.05.2021).

5. Сучасні напрями та перспективи розвитку соціальної політики в Україні. URL: <https://buklib.net/books/32426/> (дата звернення 10.05.2021).

Сільвестрова О.Ю., к.філос.н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м Луцьк

Ідея соціального громадянства в теорії і практиці соціальної роботи

Одну із ключових заяв про належну мету добробуту держави зробив англійський соціолог Т.Х.Маршалл у своєму нарисі «Громадянство та соціальний клас» [2]. Він зробив висновок, що розвиток громадянства підбувається від громадянських (цивільних) прав (свобода слова, думки, віросповідання, право на володіння власністю, право на правосуддя) до прав політичних (виборче право), а від політичних – до соціальних, ключовим із яких є право на добробут. Таким чином, становлення трьох елементів громадянства відбувалося впродовж трьох століть: громадянських прав – до XVIII ст., політичних – до XIX ст., соціальних – до XX ст. [2, р.21]. Якщо у XVIII ст. спостерігалось поступове прийняття ідеї рівних громадянських прав, то у XIX ст. відбулося розширення і універсалізація політичних прав, а у XX ст. столітті почало формуватися соціальне громадянство, причому право на матеріальні ресурси та соціальні послуги все частіше розглядалось як невід’ємна складова пакету прав кожного громадянина.

Саме становленню соціальних прав Маршалл надавав найбільшої ваги. І якраз ідеальний досвід громадянства передбачає доступ до політичних, громадянських та соціальних прав у державі. На думку Т.Х. Маршалла,

соціальне громадянство включає широкий спектр прав, починаючи від права на мінімальне економічне благополуччя та безпеку (наприклад, медичне допомогу, предмети споживання, житло та освіту) і завершуючи правом на повну участь у соціальній спадщині та правом жити як цивілізована істота відповідно до стандартів, що переважають у суспільстві [2, р.54]. Ці права надаються або безпосередньо державою, або опосередковано закладами освіти та соціальними службами.

Проте є загроза розходження між законно забезпечуваними правами індивіда та їх якісною реалізацією. Так, досить просто надати можливість кожній дитині до певного віку провести необхідну кількість годин у школі, і багато важче задовольнити законне сподівання, що освіту повинні давати професійно підготовлені вчителі і в класах середнього розміру. Так само для кожного громадянина є можливість записатися на прийом до лікаря, і багато складніше забезпечити належне лікування його захворювань [2, р.58-59].

Стверджуючи, що сучасне суспільство характеризується поступовим поширенням соціальних прав на більшу кількість осіб, Т.Х.Маршалл передбачав, що це поширення відбуватиметься паралельно із зростанням економічної інтеграції усіх громадян, і що через десятиліття після Другої світової війни відбудеться «підпорядкування ринкової ціни соціальній справедливості» [2, р.68].

Розглядаючи громадянство як динамічну концепцію, Маршалл водночас не давав конкретного визначення соціального громадянства. За його словами, громадянство – це процес встановлення рівноваги між характером прав та обов'язків, і він повинен підлаштовуватися під час (епоху) та контекст (економічні, політичні, соціокультурні умови тощо).

Із проголошенням у ХХ ст. багатьма європейськими державами права на загальний доступ до охорони здоров'я, освіти, житла та соціального страхування, новий набір соціальних прав замінив попередні ідеї надання матеріальної допомоги лише як вияву благодійності або, як було зазначено у

законодавствах про соціальне забезпечення попередніх століть, яке передбачало надання державної допомоги лише за умови втрати отримувачами своїх громадянських або політичних прав.

Уявлення про громадянство, сформульовані Маршаллом, лягли в основу сучасних концепцій соціальної держави, у тому числі концепції Г. Еспінг-Андерсена [3]. Визначальним критерієм соціальної справедливості він називає згладження соціальних відмінностей і допомогу потребуючим. Соціальна держава частково (більшою або меншою мірою) бере на себе відповідальність за соціальну допомогу індивідам, які опинилися у складних життєвих ситуаціях, завдяки чому вони можуть підтримувати соціально прийнятний рівень життя [3, р. 21-23].

Маршалл підкреслював, що соціальні права не надаються приналежністю особи до певного класу чи потребою, а надаються самим статусом громадянства, водночас розширення соціальних послуг не є засобом вирівнювання доходів. Соціальні права передбачають абсолютне право на певний стандарт цивілізації, обумовлений виконанням загальних обов'язків громадянства. У їх основі лежить загальне зменшення ризиків та незахищеності, вирівнювання відмінностей між більш і менш щасливими на всіх рівнях: між здоровими та хворими, працевлаштованими та безробітними, старими та працездатними й активними, одинаками та багатодітними тощо. Таке вирівнювання відбувається не стільки між класами, скільки між окремими людьми у популяції, яка задля цього поводить ся так, ніби є одним класом. Отже, зміст соціальних прав не залежить від економічної значущості особистості, яка претендує на них, а рівність статусу важливіша за рівність доходу.

Ідея соціального громадянства викликала й суттєві критичні зауваження, зокрема, від прихильників неолібералізму та фемінізму. Неолібералізм, виходячи з ідеї «вільного ринку», закликав державу утримуватися від економічного захисту, вважаючи саме це ознакою «хорошої держави». Дорікали неоліберали Маршаллу і за те, що програми соціального забезпечення

сприятимуть зростанню пасивних очікувань серед бідних, створюючи культуру залежності. На противагу вони запропонували (і запровадили) концепцію держави добробуту, яка базується на виконанні зобов'язань.

Американські феміністки Ненсі Фрейзер і Лінда Гордон в есе «Контракт проти благодійності: чому в США немає соціального громадянства?» [4] висвітлили проблему домінування чоловічої статі у сфері договорів щодо заробітної плати та у суспільних відносинах загалом, зауваживши, що такий підхід ігнорує соціальні права жінок і ті перешкоди, які постають на шляху їх реалізації. На думку прихильниць фемінізму, подібний підхід нівелює соціальну значимість жіночої роботи по догляду за залежними членами сім'ї і підтримці домашнього господарства. Міркування про громадянські права, орієнтовані лише громадянина-чоловіка, фактично «забувають» про жіночу половину людства [1].

Есе Т.Х. Маршалла про соціальне громадянство породило багато дискусій, які вийшли за межі даної проблеми. Багато розвинених країн розглядають соціальне громадянство як свою відповідальність, навіть забезпечуючи своїх громадян добробут за межами власних кордонів. Соціальна робота, спираючись на ідею соціального громадянства, постає як поле теоретичної та практичної діяльності, спрямоване на інтеграцію всіх громадян та підтримку й заохочення власної відповідальності, соціальної відповідальності та реалізації соціальних прав.

Соціальне громадянство підкреслює соціальні права та обов'язки, необхідні для того, щоб бути частиною рівних можливостей, переваг та статусу в громаді. «Соціальні громадяни» – це активні, обізнані та відповідальні громадяни, які знають свої права та обов'язки, цінують різноманітність, виявляють повагу та співпереживання до інших, турбуються про добробут інших людей. Соціальне громадянство формує такі цінності, як повага, уважність та відповідальність.

Список використаних джерел

1. Бороздина Е.А. Забота и социальное гражданство. *Социологические исследования*. 2015. № 10. С. 84-93. URL : <http://socis.isras.ru/article/5791> (дата звернення 28.05.2021)
2. Citizenship and Social Class and Other Essays. By T. H. Marshall. New York: Cambridge University Press. 1950. Pp. 154. URL : http://www.jura.uni-bielefeld.de/lehrstuehle/davy/wustldata/1950_Marshall_Citizenship_and_Social_Class_OCR.pdf (дата звернення 28.05.2021)
3. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Cambridge: Polity Press, 1990. URL : <https://lanekenworthy.files.wordpress.com/2017/03/reading-espingandersen1990pp9to78.pdf> (дата звернення 28.05.2021)
4. Fraser N., Gordon L. Contract versus charity: why there no social citizenship in the United States? URL : https://www.researchgate.net/publication/288520382_Contract_versus_Charity_Why_Is_There_No_Social_Citizenship_in_the_United_States (дата звернення 28.05.2021)

Сушик І. В., к. іст. н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,

Козловська Х. О., ст. гр. СЗ-31

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Гендерна структура менеджменту в Україні: зміна стилів управління

У сучасному суспільстві досить гостро постає питання рівних можливостей жінок та чоловіків у сфері управління. З початком нового тисячоліття у світі досягнуто значного прогресу у просуванні принципу гендерної рівності. Уряди, ділові кола, профспілки, громадські організації

докладають багато зусиль з подолання дискримінаційних стереотипів, що створюють перепони на шляху забезпечення рівності в суспільстві.

Складовою соціальної політики демократичних країн є гендерна рівність. Міжнародна спільнота постійно здійснює моніторинг стану справ із забезпеченням рівних прав і можливостей. Питання гендерної рівності включено до низки провідних міжнародних звітів, що свідчить про важливість цінності гендерної рівності. Як зазначає американський політолог Рональд Інглхарт, «гендерна рівність – це чутливий індикатор, який демонструє, наскільки розвинутою і демократичною є держава». Питанню тісного взаємозв'язку політичного представництва жінок і рівня демократичності суспільства вчений присвятив окрему працю – «Гендерна рівність і демократія». Висновки вченого доводять, що країни з високими показниками представництва жінок у політичних інституціях мають не лише вищий рівень забезпечення громадянських прав і свобод, такі держави більш економічно розвинуті, оскільки створюють умови для політичного й економічного різноманіття, толерантності, інклюзивності та міжособистісної довіри.

Дослідження науковців останніх років доводять, що розвинуті суспільства поступово переходять від жорстко ієрархічного стилю управління до більш колегіального. Ієрархічний стиль або умовно «чоловічий» акцентує увагу на домінуванні та змаганні. Тоді як колегіальний стиль і, відповідно, «жіночий» ставить на перше місце в лідерстві – кооперацію та підтримку. Колегіальний стиль управління витісняє ієрархічний і бюрократичний тип лідерства і вважається більш ефективним для підтримки стабільності суспільних інститутів [1].

Рівняючись на цивілізовані держави Україна почала активно проводити гендерну політику, основу якої складають загальновизнані міжнародні норми, що зафіксовані в Загальній декларації прав людини, Конвенції про політичні права жінок, Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та інших документах. Україна поділяє принципи Організації Об'єднаних Націй

(ООН) і розуміння гендерної рівності як необхідної умови досягнення сталого розвитку країни.

Однією з ознак забезпечення гендерної рівності в управлінні є залученість жінок на рівні з чоловіками у сферу політики. Як зазначає соціологиня Т. Марценюк, найбільш успішним стосовно залучення жінок до політики є регіон Європейського Союзу. У країнах ЄС жінки посідають у середньому 29% місць у парламентах, що більш ніж удвічі перевищує число жінок у Верховній Раді України – лише 12%. Серед 28 країн ЄС перші місця за представленістю жінок у національному парламенті посідають – Швеція, Фінляндія та Іспанія. Найгіршою є ситуація з представництвом жінок у топ-політиці – в Угорщині, на Кіпрі, на Мальті, у Румунії, Ірландії, Латвії, Словаччині та Чехії, тобто у країнах, які стали нещодавніми членами ЄС та були належними до т. зв. соціалістичного простору.

Найкращою стосовно участі жінок у політиці на рівні прийняття рішень є ситуація саме у Швеції, у якій протягом десятиліть на державному рівні розробляються механізми забезпечення гендерної рівності задля покращення нерівного розподілу прав і можливостей для чоловіків та жінок. Швеція є прикладом «поступального шляху» (incremental track) на противагу «швидкому шляху» (fast track) у впровадженні гендерної політики, тобто покрокового покращення стану гендерної рівності в країні. Окремо слід зазначити про активний жіночий рух, що зумів поставити питання гендерної рівності на політичний порядок денний і вивести приватні питання у публічну сферу [2, с. 236].

Як засвідчує історія розвитку української політики, лише з початком 2000-х років українська жінка перейшла зі статусу «об'єкта» державної політики в статус «суб'єкта». Станом на 2020 рік Україна займала 60 місце з 160 країн за Індексом із гендерної рівності (Gender Inequality Index). Дані Державної служби статистики України за 2020 р. свідчать, що серед населення України кількість жінок на сім відсотків перевищує кількість чоловіків (22

389,3 у відсотках 53,6 % – жінок та 19 343,4, у відсотках 46,4 % – чоловіки з 41 732,7 тис. осіб) [3].

Результати дослідження «Жінки і чоловіки на керівних посадах в Україні: 2017-2020», проведеного Українським центром суспільних даних доводять, що в Україні 59% усіх керівних посад займають чоловіки, в той час, як жінки займають 41%. Незважаючи на те, що за останні роки кількість суб'єктів господарювання суттєво зросла, гендерна структура менеджменту в Україні за ці роки особливо не змінилася: 40,48% керівників – жінки, 59,52% – чоловіки. Незначне збільшення частки жінок-керівників за останні роки пояснюється збільшенням кількості жінок як фізичних осіб-підприємців. У приватному секторі розрив дещо більший, ніж загалом по країні. Так, 70% керівних посад у юридичних осіб займають чоловіки і 30% керівників юросіб – жінки. Серед керівників ФОПів відповідно 53,40% – чоловіки і 46,6% – жінки. Жінок-керівників більше лише в галузі освіти, здоров'я, державного управління та соціального страхування, зокрема, 73% керівників в освіті та 72% ФОПів є жінками [4].

За даними гендерних профілів 24 областей України та м. Києва, ситуація в регіональному розрізі дещо інша. Так, серед керівників восьми закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації Волинської області станом на 01.07.2018 р. чоловіків у 3 рази більше ніж жінок, у той час як частка жінок серед викладачів складає 59,8%.

Представництво жінок і чоловіків в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування у Волинській області станом на 01.08.2018 р. виглядало наступним чином. В 41 об'єднаній територіальній громаді (ОТГ) головами ОТГ працювало 33 чоловіків і вісім жінок. Депутатами об'єднаних територіальних громад було 530 чоловіків і 366 жінок. Найнижчим було представництво жінок депутаток на рівні обласної ради (2010–2014 роки: 71 чоловік і 9 жінок; у 2015–2018 роках : 57 чоловіків і 7 жінок) [5].

Гендерний дисбаланс спостерігається і на військовій службі. За даними Центру Разумкова, у Збройних Силах України служать понад 15 тис. жінок, з

яких майже 2 000 мають офіцерські звання. Жінки-військовослужбовці обіймають посади, пов'язані переважно з виховною та кадровою роботою, медициною, фінансами, юриспруденцією та тиловим забезпеченням. Для порівняння, у збройних силах США служать понад 200 тис. жінок, чимало з них мають генеральські звання. Є генерали серед жінок в арміях Великої Британії, Італії та Франції. В Україні також чимало жінок мають звання старших офіцерів (зокрема, полковників, особливо у військовій медицині), проте армійських генералів серед українок поки немає. В Німеччині, Іспанії, Норвегії жінки обіймають посаду Міністра оборони [2].

Вищенаведені дані говорять про поступову зміну в свідомості українців за давнього стереотипного образу матері-берегині на новий архетипний образ жінки-менеджера. Якщо лідерська роль на долю чоловіка випала ще за часів первісного суспільства, то стереотипи стосовно професійної спроможності жінок існують донині.

Вчені зазначають, що підґрунтя цих стереотипів базується на фізіологічних, психологічних особливостях жінок. Деякі з них великою мірою перебільшені, мають характер упереджень. Причини криються в патріархальних поглядах на роль жінки, укорінених в масовій свідомості. Століттями виховувалося сприйняття жінки як хранительки домашньої, виховательки дітей і господині.

Зауважимо, що в більшості розвинених зарубіжних країн ставлення до домашньої праці жінки принципово інше. Наприклад, у США жінок, які працюють на повній ставці та виконують більше 80 % обов'язків у домашньому господарстві, зараховують до працівників, що поєднують дві роботи [6, с. 96]. Соціально-психологічний аналіз типів управління доводить, що жінка-керівник нічим не поступається чоловікові в умінні управляти. В світовій історії жінки не раз опинялися біля керма держави. В управлінській практиці гендерні особливості проявляються, насамперед, у підходах до: вирішення проблем; стилю управління; формування міжособистих відносин; технологій лідерства; кар'єрного розвитку; вирішення конфліктних ситуацій.

Підсумовуючи сказане зауважимо, що з кінця минулого століття з активізацією гендерних досліджень, популярними стали питання гендерних аспектів управління. Світовий досвід та аналіз гендерної структури менеджменту в Україні дозволять змінити стереотипні уявлення стосовно ролі жінок в суспільстві та переглянути політику держави щодо гендерних питань.

Список використаних джерел

1. Про гендерну політику в Україні. URL: <https://gendercenter.sumdu.edu.ua/index.php/news/314-pro-hendernu-polityku-v-ukraini>
2. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. Центр Разумкова, 2016. URL: <https://razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf>
3. Державна служба статистики України. URL: <http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/view.asp?ma=>
4. Жінки займають 41% керівних посад в Україні – дослідження. URL: <https://suspilne.media/120141-zinki-zajmaut-41-kerivnih-posad-v-ukraini/>
5. Гендерні профілі 24 областей України та м. Києва. Волинська область. Гендерний профіль. URL: <https://www.minregion.gov.ua/about/politika-gendernoyi-rivnosti/tsikavo-ta-korisno-pro-gender/genderni-profil-24-oblastej-ukrayiny-ta-m-kyyeva/>
6. Пампуха Л. О. Гендерні аспекти ефективного менеджменту. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2009. С. 95–99.

Переосмислення змісту соціального піклування за часів Середньовіччя та Реформації

Суспільству на будь-якому етапі його розвитку були притаманні функції допомоги і підтримки, хоча спосіб їх реалізації суттєво відрізнявся у процесі соціогенезу. Роль держави у забезпеченні добробуту її громадян неоднаково визначалася в різні періоди історії, адже кожне суспільство організовувалося відповідно до свого способу життя, своєї релігії, етики, моральних цінностей, демографічних, економічних та політичних реалій [1, с. 64].

Деконструкція античного світу з усією гостротою поставила перед ранньосередньовічними товариствами Європи питання про вироблення нової основи і апробації не менше ефективних, ніж попередні, інструментів регулювання суспільного життя. До V-VI ст. в Європі почали складатися інституалізовані практики участі держави, сільських громад і професійних корпорацій у вирішенні проблем, які сьогодні прийнято відносити до предметної сфери соціального захисту, таких як стимулювання залучення соціальних агентів в економічну діяльність, підтримку соціальної стабільності в рамках соціальної спільності, перерозподіл суспільних благ, забезпечення соціальної підтримки осіб, які опинилися у важкій життєвій ситуації.

Ідейні основи конструювання нової парадигми соціального захисту в Європі були закладені християнським віровченням. Воно привнесло в європейську духовну культуру не властиві їй перш «східні» цінності ієрархії, порядку, безкорисливості і людинолюбства, які були реалізовані в соціальних практиках християнських «братств» і далі в діяльності їх прямих спадкоємців – гільдій і цехів [4, с. 67].

Підсумком взаємодії варварства, християнства і античної спадщини був складний синтез цих компонентів, які і визначили вигляд європейської цивілізації. У сільській місцевості ще довгий час практикувалися архаїчні форми общинної взаємодопомоги, але їх, очевидно, в тяжкі роки неврожаю і голоду, було недостатньо. Пізніше християнська церква, єдина в Європі централізована структура і уже зовсім не бідна, в особі єпископів бере на себе турботу про найбільш бідних парафіян. В сільських районах значиму соціально-економічну роль стали грати монастирі, які допомагали мандрівникам і годували місцевих жебраків і бідних.

У Західній Європі періоду раннього Середньовіччя монастирі були найбільшими благодійними установами. В кінці X – на початку XI ст. роздачі милостині стали настільки частими, що ними відала окрема особа – монастирський подавець милостині. У великих монастирях для роздачі милостині були відведені окремі будови, причому на неї витрачалася фіксована частина монастирського доходу. Із монастирської братії була окрема людина (воротар), який розпоряджався однією десятою монастирського доходу, наділяючи їжею і одягом бідняків, які приходять до воріт монастиря з проханням про допомогу.

Поступово відбувається усвідомлення необхідності створення більших і багатофункціональних стаціонарних закладів. У VII ст. з'являються перші міські притулки (hospitals), які синтезують діяльність богоділень, прочан будинків і частково медичних установ. У XII в. Відбуваються зростання торгівлі і загальний економічний підйом, що сприяло збільшенню масштабів благодійної діяльності та зростання кількості притулків.

Саме в пізньому Середньовіччі закладено початок формуванню системи державного піклування про бідних та осіб, які потребували підтримки. Про це свідчать відповідні закони про бідних і жебраків, прийняті в 1597 і 1601 рр. англійським парламентом. За законом «Про забезпечення бідняків» (1597) розрізняли три категорії бідних: працездатні, непрацездатні, діти незаможних батьків.

Працездатним пропонували роботу. Тих, хто не бажав працювати, карали. При цьому ставили на перший план організацію їхньої трудової зайнятості. Для утримання непрацездатних бідних передбачалося відкрити спеціальні богадільні. Дітей незаможних осіб церковні старости й наглядачі за бідними могли за згодою двох мирових суддів віддавати на навчання до ремісників для здобуття професійних навичок. Тоді ж, у 1597 р., в Англії був прийнятий ще один закон, що стосувався жебраків. Він називався «Про шахраїв, бродяг і працездатних жебраків». Цим законодавчим актом відмінялися всі попередні закони з цього питання, що містили наджорстокі заходи покарання [3, с. 77].

Доба ренесансу з ідеями гуманізму сприяла формуванню нової концепції добродійності. Традиційний релігійний підхід у цьому питанні будувався на ставленні до благодійного діяння як до неодмінної вимоги віри, як до особливої релігійної заповіді, обов'язку кожного віруючого й виконання волі Господа Бога. Відповідно до ідей гуманізму добродійність і милосердя розглядали поза межами релігійності як усвідомлену потребу в турботі про найдосконалішу істоту – людину. Гуманістична концепція добродійності, на відміну від релігійної, заснована на безкорисливій допомозі людям, які потребують підтримки, і реалізується не лише через церкви, монастирі, приходи й братерства, а й через суспільство в цілому, включаючи його державні інститути.

Для прикладу наведемо роздуми іспанського гуманіста і педагога Хуана Вівеса (1492–1540). Згаданий вчений опрацьовував різні плани й проекти допомоги бідним, інвалідам та іншим особам, що потребували підтримки. План допомоги бідним, складений ним у середині 1520-х рр., мав такі положення: виявлення непрацездатних осіб і їхню реєстрацію; надання допомоги грошима, продуктами тим, хто не може працювати; сприяння в працевлаштуванні здорових жебраків. З метою залучення необхідних засобів для допомоги бідним передбачалося організувати збір приватних пожертвувань. Вівес розробив проект створення шкіл для бідних, а також план надання допомоги сліпим [2, с. 94].

Незважаючи на розбіжності, релігійні і гуманістичні уявлення добродійності не були взаємовиключними системами поглядів. Їх не варто протиставляти. Важливо бачити раціональні сторони, властиві релігійному й гуманістичному світогляду, що відстоюють ідеї безкорисливої допомоги знедоленим. Саме гуманістична концепція добродійності з її орієнтацією на пріоритет людської особистості, на залучення ширшого суспільного кола до вирішення проблем знедолених багато в чому сприяла становленню соціального законодавства й активнішому залученню муніципалітетів і держави в систему соціальної допомоги в європейських державах.

Нові соціальні ідеї, що генерували в епоху Відродження, торкнулися й самої церкви. Католицька церква з її нескінченними вимогами пожертвувань, численними випадками непристойної поведінки первосвящеників, які оточували себе розкішшю, суперечили їхнім же настановам для простих людей жити скромно, задовольнятися найнеобхіднішим. Особливе незадоволення, обурення в щиро віруючих людей викликало явище безсоромної торгівлі індульгенціями – 43 грамотами про відпущення гріхів, які видавала католицька церква від імені папи римського.

Християнський церковно-релігійний, духовно-суспільний та політичний рух оновлення в країнах Західної та Центральної Європи в XVI ст. отримав назву Реформації. Він був спрямований на повернення до біблійних першоджерел християнства, набувши форми релігійної боротьби проти католицької церкви папської влади. Реформатори запропонували нові підходи й у сфері соціальної політики, що знайшло відбиття в модернізації систем соціальної допомоги європейських країн в XVI ст. М. Лютер, критикуючи сформовану практику милосердя, відзначав її нерозбірливість, безсистемність, що сприяли зростанню «професійного» жебракування. Разом із моральною місією віруючого допомагати ближньому М. Лютер ставив і важливість особистої праці й самовідповідальності.

М. Лютер обґрунтував необхідність диференціювати жебраків на здатних працювати й непрацездатних. Перших зобов'язували працювати, другі мали

право одержувати допомогу. Діти жебраків повинні були навчатися ремеслу. М. Лютер запропонував місцевий, територіальний підхід до піклування про старців: цим займалися церква, а також органи місцевого самоврядування, збираючи на забезпечення зазначеної діяльності спеціальні податки. У той же час мандрівних жебраків виганяли з міст.

Каральна спрямованість політики відносно жебраків простежується і в англійському законодавстві 30 – 40-х рр. XVI ст. Так, законодавчий акт 1530 р. передбачав покарання працездатних жебраків в'язницею, батогами й примусовим відсиленням на батьківщину. За законом 1536 р. тих, хто не мав дозволу (посвідчення) збирати милостиню, суворо карали. Звичайною практикою тоді було ув'язнення бродяг у колодки, прилюдні бичування. У ринковий день їх везли через усе місто, б'ючи до крові. Потім ці бурлаки присягалися, що вони повернуться на батьківщину й почнуть працювати. У випадку вторинного затримання їм відрізали половину вуха. Якщо жебраки попадалися втретє, то їх страчували [3, с. 100]. Жорстокі заходи істотно не знижували гостроту проблеми жебракування. Навпаки, вони підсилювали озлобленість нещасних людей.

Отже, не дивлячись на економічну і політичну нестабільність, складну ситуацію в релігійній сфері, відбулася подальша інституціоналізація благодійності, яка, залишаючись за змістом християнською, проте, ставала все більш світською.

Список використаних джерел

1. Історія та теорія соціальної політики України : курс лекцій : навч. посіб. / А. О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н. В. Сухицька ; Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2018. 288 с.
2. Генезис европейской благотворительности в Средние века (VI-XV вв.) *Вестн. Том. гос. ун-та*. 2019. № 442. DOI: 10.17223/15617793/442/13
3. Глазунов, С.В. Нариси з історії соціальної роботи : навч. вид. / С.В.Глазунов. Д.: РВВ ДНУ, 2015. 116 с.

4. Проблема жебрацтва за кордоном в епоху середньовіччя, початковий етап державного піклування про бідних. URL: <http://um.co.ua/2/2-5/2-52869.html>

Реалізація прав і можливостей людей з особливими потребами у сучасному суспільстві

Власюк О., студентка 4 курсу спеціальності
«Соціальне забезпечення» ЧДТУ (4 напрямки)
Науковий керівник: к.е.н., доцент Журба І. О.

Проекти для молоді з інвалідністю, які втілює ГО «Молодіжна організація інвалідів «Перехрестя» – як один з шляхів реалізації можливостей осіб з інвалідністю

Основна мета соціальної держави – соціальна інтеграція людей з обмеженими можливостями здоров'я. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, з кожним роком чисельність людей з обмеженими можливостями здоров'я зростає. У структурі суспільства з'являються великі групи, що мають ознаки, які обмежують їх життєдіяльність.

Враховуючи швидке зростання видів соціального захисту та кількості установ соціального забезпечення в м. Черкаси та Черкаській області, постала нагальна потреба у збільшенні кількості фахівців зі спеціалізованою вищою освітою в сфері соціального захисту та соціального забезпечення [1].

У місті Черкаси з 2003 року проблемами осіб з інвалідністю займається Громадська організація «молодіжна організація інвалідів «Перехрестя». Основною метою організації є: задоволення та захист законних соціальних, економічних, творчих та інших спільних інтересів людей з інвалідністю, в тому числі людей з обмеженими фізичними можливостями, людей з хронічними захворюваннями, такими як ВІЛ/СНІД, туберкульоз, гепатити, онкозахворювання, надання їм допомоги в професійній, трудовій і соціальній реабілітації, утвердженні статусу рівноправних громадян, підвищенні рівня життя цих людей, їх близького оточення, формуванні толерантного [2] відношення суспільства до вищезазначених людей.

Громадська організація «Перехрестя» працює 17 років із дітьми, підлітками та молоддю, що живуть з ВІЛ та з їх найближчим оточенням. Організація проводить групи підтримки, зустрічі для дітей і їх батьків, для того щоб підтримати сім'ї, сформувати прихильність до лікування у ВІЛ-позитивних дітей, підлітків і молоді, знаходить можливості для фінансової допомоги малозабезпеченим сім'ям, завдяки цьому прослідковується позитивна динаміка змін у поведінці підлітків, набуття корисних навичок піклування про себе та своє здоров'я.

Станом на 2020 – 2021 роки громадська організація «Перехрестя» втілює наступні проекти для осіб з інвалідністю:

1. Назва проекту – **«Підтримка +»**. Пріоритетним завданням, якого є соціально-психологічна допомога дітям та підліткам, що живуть з ВІЛ, підліткам та дітям, що мають у своїй сім'ї ВІЛ-позитивних рідних, підліткам та дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, мають проблеми зі спілкуванням, лікуванням, відчувають себе, наляканими та розгубленими, або мають складнощі у налагодженні порозуміння з рідними.

Цільова аудиторія – діти та підлітки, що живуть з ВІЛ та їх сім'ї постійно стикаються із стигмою, дискримінацією та мають високий рівень самостигми. Частина з дітей, потребує спеціалізованого лікування, але через нестачу коштів, родина не може оплатити регулярний курс лікування. Також, є сім'ї, які мають проблему із фінансами та потребують продуктів харчування (пандемія ковід-19 загострила проблему, з відсутністю можливості забезпечити продуктами харчування дітей через втрату роботи батьками та відсутність державної допомоги у даній ситуації). Також, діти, підлітки та молодь мають потребу у послугах соціального працівника та психолога з питань безпечної поведінки, подолання випадків домашнього насильства, побудова відносин з батьками та опікунами, піклувальниками. Також проект включає в себе зустрічі-групи підтримки для дітей, підлітків та молоді.

2. Назва проекту – **«Табір вихідного дня»**.

Мета: соціально-психологічна допомога дітям та підліткам, що живуть з ВІЛ, підліткам та дітям, що мають у своїй сім'ї ВІЛ-позитивних рідних, підліткам та дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, мають проблеми зі спілкуванням, лікуванням, відчувають себе, наляканими та розгубленими, або мають складнощі у налагодженні порозуміння з рідними. Для реалізації проекту «Табір вихідного дня» проводиться 5 одноденних таборів. Програма таборів направлена на формування адекватної самооцінки, розвитку самостійності та відповідальності, обізнаності щодо прав та відповідальності, розвитку лідерства, національної самосвідомості й гідності. Обов'язковим елементом програми є проведення занять з формування здорового способу життя та питань статевого виховання, репродуктивного здоров'я, відповідального батьківства, також з профілактики соціально-небезпечних захворювань, ненасильницькому спілкуванню, занять з прав людини, розвитку творчих здібностей, формування соціальної активності та активної життєвої позиції в суспільстві серед підлітків.

Перехрестя активно працює з підлітками, дівчатами та жінками, які живуть з інвалідністю, з жінками, які ВІЛ, жінками з, жінками із дітьми з числа переселенців, жінками, які постраждали від насилля та потребують допомоги та підтримки.

Щоденно в Україні фіксують близько 348 випадків насильства в сім'ї, а близько 68% жінок страждають від домашнього насильства на постійній основі. Лише 20% звертається за допомогою до поліції, психологів чи кризових центрів. 40 % соромиться, замовчує та приховує дійсність.

3. Назва проекту – **«Жіночий терапевтичний табір «Жіночий активізм»** для жінок, які мають інвалідність, в тому числі ВІЛ-позитивних, які опинилися у складних життєвих обставинах та постраждали від насильства. Метою проекту є надати якісну допомогу для формування активної життєвої позиції дівчатам-підліткам, дівчатам та жінкам з інвалідністю, в тому числі ВІЛ-позитивним, які опинилися у складних життєвих обставинах та постраждали від насильства, застосовуючи навчання з основ гендерних понять,

теорії фемінізму, дотримання прав людини та терапевтичних заходів для подолання самостигматизації, покращення психологічного та фізичного стану.

Жінки, які мають інвалідність досить часто страждають від внутрішньої стигми, мають низький рівень життя та знань, щодо покращення свого психологічного та фізичного здоров'я. Визнають низку проблем та потреб (сімейні обов'язки, насильство в сім'ї та з боку партнера, зґвалтування та психічні розлади, страх втратити опіку над дітьми тощо). Влітку 2019 року для 23 жінок, які мають інвалідність, в тому ВІЛ-позитивних, жінки які постраждали від насильства організація провела 3-х денний тренінг з виїздом та проведенням навчання з основ економічної самостійності і покращення психологічного та фізичного стану, формування активної життєвої позиції. Також було проведено роботу з жінками, з питань гендерної обізнаності, самоповаги та реалізації особистих здібностей та організація творчого дозвілля та тематичних заходів. Результатом цієї роботи стало зниження рівня самостигматизації учасниць, покращення емоційного стану, підвищення рівня мотивації щодо піклування учасниць про себе, як «жінку», активна участь жінок у подальших заходах, які проводить організація, волонтерська діяльність деяких учасниць. Атмосфера безпеки та комфортні умови справили гарне враження на учасниць, які раніше не могли відкритись та вільно проявляти власні почуття. Багато жінок розповіли свої історії, пов'язані з насиллям в їхньому житті та наслідками, які вони відчувають. Під час заходу відбулось дві незаплановані індивідуальні консультації з залученим фахівцем/психотерапевтом та заплановано подальшу роботу з учасницями.

Всі проєкти фінансуються Департаментом соціального захисту населення Черкаської обласної державної адміністрації з визначення програм, розроблених громадськими організаціями та об'єднаннями ветеранів та осіб з інвалідністю, для реалізації яких надається фінансова підтримка з обласного бюджету.

Список використаних джерел

1. Підготовка фахівців з соціального забезпечення в Черкаському державному технологічному університеті, Журба І., Ядвіга О. – 2020.
2. Статут громадської організації «Молодіжна організація інвалідів «Перехрестя» – 2020.

Гринюк І. Г., асистент вчителя в інклюзивному класі,
КЗЗСО «Жидичинський ліцей № 31 Луцької міської ради»

Реалізація гуманістичного принципу виховання через викладання предмета «Основи християнської етики» в сучасній школі

Вчення про духовне життя та християнську етику сприяють, у першу чергу, соціалізації особистості та її духовно-моральному зростанню [1]. Предмети даного напрямку належать до світоглядних, а їх засвоєння спрямоване на людину, яка реалізовує ставлення до себе, оточуючих і світу загалом. Курс «Основи християнської етики» має світський характер, адаптований для викладання в умовах багатоконфесійності на засадах екуменізму і не містить культових обрядів. В ході вивчення курсу, фундаментальною основою якого є Святе Письмо, опановуються християнські чесноти: любов, віра, надія, милосердя, справедливість, чесність [2].

Основними принципами вивчення предметів духовно-морального спрямування є принцип:

- принцип відокремлення школи від Церкви;
- принцип свободи совісті, що передбачає право вибору батьками відповідних курсів на підставі світоглядних переконань;
- принцип особистісної орієнтації навчання, що передбачає:
- врахування психологічних особливостей кожного учня;

- доступність матеріалу, його адаптованість до вікових особливостей учня;
- орієнтація учнів на свідоме й особисте практичне використання засвоєних цінностей і моральних принципів представників інших культур, народів, релігій [3].

Зміст предметів духовно-морального спрямування та їх викладання не повинні передбачати катехизацію, також неприпустимим є нав'язування учителем власних поглядів у ставленні до тих чи інших церков і релігійних організацій, примус дітей до молитви під час уроків (крім випадків, коли учні та їхні батьки не заперечують проти проголошення під час уроків молитви, зокрема «Отче Наш»), відвідування церковних служб тощо (крім випадків, якщо таке відвідування носить ознайомчий характер, а навчальна програма передбачає ознайомлення з діяльністю різних релігійних організацій та батьки не заперечують проти присутності дитини на богослужінні) [2].

Трактуючи основні поняття з предметів духовно-морального спрямування, вчитель покликаний наголошувати на спільних для всіх конфесій моральних аспектах. З метою вивчення сакральних пам'яток рідного краю видається доцільним проведення уроків-екскурсій з відвіданням таких пам'яток. Викладання «Основ християнської етики» та інших предметів духовно-морального спрямування в закладах загальної середньої освіти відбувається за умови письмової згоди батьків.

Розв'язання завдань духовно-морального виховання сучасною системою освіти пов'язано з діяльністю та особою вчителя предмету «Основи християнської етики», який згоден стати духовним наставником дитини. Духовно-моральну особистість може сформувати тільки особа з високим рівнем сформованості духовно-моральних цінностей, високою культурою. Даний курс необхідно викладати у тісній співпраці з батьками, інформувати батьківську громадськість про особливості предмету, давати батькам можливість відвідувати уроки і позакласні заходи з предметів духовно-морального спрямування.

Висновки. Зважаючи на актуальність педагогіки партнерства у сучасній шкільній реформі, доцільним є проведення у рамках духовно-морального виховання учнів годин спілкування за участю учнів, їхніх батьків і педагогів. Актуальною стає тісна взаємодія між закладами освіти та громадами в освітній діяльності з метою не втратити спадку християнської педагогіки. Оскільки особистість не може творитись самотійно, громада є тією об'єднувальною ланкою, яка координує та організовує чітку роботу на шляху виховання підростаючого покоління, використовуючи основи моральних принципів.

Педагоги, що викладають даний предмет, мають право на розробку та реалізацію власних дидактичних матеріалів для навчальних тем у рамках програми. З метою популяризації та утвердження духовно-моральних цінностей, здорового способу життя у шкільному середовищі для учнів початкової школи необхідно запропонувати ранкові зустрічі, руханки на етичну тематику (художньо-естетичного циклу). Головною метою інтегрованих уроків має бути не виклад максимального обсягу інформації, а формування цілісної картини світу та підвищення пізнавального інтересу здобувачів освіти.

Інший напрям інтеграції християнських цінностей в освітній процес НУШ є констатація християнських поглядів учених із наведенням висловів щодо християнської віри чи прикладів діяльності, які виражають християнський світогляд.

«Я пізнаю світ із Суперкнигою» — це інноваційний навчально-методичний комплект, розрахований на підготовку дітей до знайомства з біблійними словом і християнськими цінностями в актуальному для сучасних дітей форматі сприйняття світу й довкілля. Реалізація запропонованих рекомендацій має ґрунтуватися на спільних зусиллях сім'ї, Церкви, державних інституцій, закладів освіти, громадських організацій. Лише такий підхід допоможе виховати високоморальних громадян і патріотів України задля встановлення миру, добросусідства, забезпечення успішного розвитку й процвітання нашої держави.

Список використаних джерел

1. Роздуми про духовне життя. У 2-х книгах. Книга 2: навч. книга / [А. Білик]. – Видавництво: Богдан, 2012. – 104 с.
2. Християнська етика. Посібник-хрестоматія. 5 клас.: навч. підр. для учнів 5 кл. / [О. Пацерковська]. – Видавництво: Богдан, 2014. – 188 с.
3. Основи християнської етики: Навчальний комплект. Підручник для учнів 5 кл. / [В. Жуковский, Н. Лахман, Т. Саннікова, С. Филипчук, О. Гаврисюк, М. Николин]. – Видавництво: Літера ЛТД, 2008. – 224 с.

Полухтович Т.Г., к.пед.н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Прийняття суспільством дітей з особливими потребами

Присутність дитини з особливими потребами в соціумі визначають і зворотнє ставлення інших членів соціуму до неї. Велика кількість наукових праць присвячена дослідженню розвитку неповносправних дітей, їхньому майбутньому, важливим відкриттям і досвіду, здобутим у цій сфері, зміною усієї парадигми, що інклюзія – це мистецтво креативності, що діти з фізичними вадами такі ж самі як і здорові діти, тільки виконують роботу повільніше. Сьогодні презентується міжнародний досвід як допомогти батькам, вчителям у навчанні та вихованні таких дітей. Адже протягом десятиліть радянська система вчила не цікавитись проблемними аспектами життя людей з фізичними вадами, ми не бачили і не знали один одного, неповносправність була прихованою, ізольованою. На жаль, таке явище зустрічається сьогодні: викликає сум'яття почуттів, коли стикаємося зі світом неповносправності. Чи готові ми прийняти людину з фізичними вадами до колективу, товаришувати з нею? Чи готові прийняти її без жалю? Чи готові ми зробити суспільство, у

якому кожна особистість буде пошанована. Адже «цивілізованість суспільства визначається його ставленням до людей неповносправних.....» [1,с.7]. Через випробування людина виростає внутрішньо і відкриває для себе життя. «Кожна людина неповносправна, кожен із нас має свої обмеження, тільки неповносправність деяких людей більш видима і її нелегко приховати» [1,с.8].

Наше суспільство змінюється, докорінного оновлення потребує і соціальна сфера надання послуг дітям з особливими потребами, відкривати нові можливості для них. Головною умовою, на наше переконання, є цілісне бачення таких дітей в соціумі, що допоможе їм всебічно розвиватися, реалізувати себе, щоб життя їхнє відбулося. Держава повинна бачити майбутнє неповносправних дітей. Не тільки в теорії, а й на практиці переймати міжнародний досвід, змінити акценти й підходи до людей з фізичними вадами розвитку. На жаль, рівень освіти фахівців, моделі послуг ще є недосконали. Аналізуючи дослідження науковців з інклюзивної проблематики, зазначимо не тільки соціальний контекст, а й сімейний, як сім'я, у якій виховується неповносправна дитина, взаємодіє з суспільними стереотипами, цінностями тощо. Адже неповносправність впливає на усіх членів сім'ї, чиї життя пов'язані з життям дитини. Вони – найважливіші у визначенні майбутнього дитини. Сім'ї – це своєрідні цикли, ланцюжки взаємодій, і всі члени сім'ї впливають один на одного. Фахівці, що допомагають дітям, мають усвідомлювати важливість сім'ї для дитини, а також того соціального і культурного середовища, у якому живе сім'я. Неможливо допомогти дитині, не допомагаючи її сім'ї»[1,с.11]. Зазначимо, що сім'я стикається з великими труднощами, додаються й конфлікти, які виникають від фізичної втоми, неперервної турботи, також і страх за майбутнє дитини. Як вказують психологи, деякі батьки надмірно опікують свою дитину, а інші перебувають у депресії, відчаї, що суспільство не турбується і є не толерантним до неповносправної дитини. Проте, попри велику кількість труднощів більшість сімей все ж змогли подолати кризу. Звернемо увагу на такі позитивні наслідки, як: поліпшення психологічної атмосфери в сім'ї та особистісне зростання

батьків, їхньої терпеливості й любові. Розуміння реакції батьків на неповносправність дитини є актуальною проблематикою у дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. «Народження неповносправної дитини – це великий переворот у житті сім'ї. Це не те, про що мріяли батьки, не те, до чого вони готувалися... Їхня дитина не буде найкращою, її розвиток відставатиме від розвитку ровесників: чи зможе вона ходити, бігати? Чи буде говорити? Чи зможе ходити до школи і вчитись як інші діти? Їх дитина не буде найгарнішою... І доля її не та, про яку мріялось: неповносправність, з якою доведеться жити усе життя; чи матиме вона друзів? свою сім'ю? професію? чи знайде вона своє місце у світі, суспільстві? і що з нею буде потім, коли батьки постаріють і уже не зможуть турбуватися про неї...» [1, с.16].

Науковці виокремлюють чотири компоненти втрати, коли батьки дізнаються про неповносправність дитини:

- 1) втрата очікуваного образу своєї дитини;
- 2) втрата майбутнього, про яке мріяли батьки для своєї дитини;
- 3) втрата мрій і планів на майбутнє;
- 4) втрата нарцистична (мається на увазі, що народження здорової дитини є для батьків своєрідним підтвердженням їхнього статусу перед суспільством) [1, с.18].

Психологи, науковці зазначають, що батьки повинні прийняти неповносправність дитини, навчитися жити і спрямувати свої сили на те, що можна змінити. Прийняття реальності є умовою рухатися далі. В кожній сім'ї цей шлях індивідуальний. Дослідники цього питання виокремлюють такі фази:

- 1) шок;
- 2) заперечення неповносправності чи її наявності;
- 3) усвідомлення реальності, що супроводжується різними почуттями;
- 4) поступове прийняття реальності.

Наведемо критерії патологічної реакції заперечення батьків:

- 1) батьки відмовляються від реабілітації дитини;
- 2) батьки заперечують хворобу дитини, проводять постійні обстеження;

3) батьки цікавляться реабілітаційними програмами, щоб швидко отримати позитивний результат;

4) самоізоляція сім'ї, щоб ніхто не побачив їхню хвору дитину;

5) стійка відмова бачити реальність;

6) батьки піддають дитину ризикованим «зціленням» [1,с.28].

У питанні навчання і виховання дитини з особливими потребами ми звертаємось до міжнародного досвіду. Так, у США ще у 1975 році був прийнятий Акт про освіту для неповносправних дітей, що змінило життя не тільки дітей з фізичними вадами розвитку, а й усе суспільство. Таких дітей не ізолюють у спеціальні заклади, а вони вчать разом зі здоровими дітьми, не відчуваючи принижень. У сьогоднішніх українських реаліях двері різних закладів освіти відчинилися і для дітей з особливими потребами. Зазначимо професійність роботи і якісну допомогу, яку надає батькам, вчителям спеціалізований центр «Коло Сім'ї» у різних містах України у відповідності до сучасних стандартів і наукових знань.

Список використаних джерел

1. Романчук О. Неповносправна дитина в сім'ї та в суспільстві: практичний посібник. Львів:Літопис. 2008. 334 с.

Полухтович Т. Г., к.пед.н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,

Гордовський Б. С., ст. гр.ОПНм-11

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Академічна інклюзія і соціальна адаптація

У сьогоднішніх реаліях української вищої освіти, у Луцькому національному технічному університеті, зокрема, активно звертаються до ідеї інклюзивного навчання: доступності освіти для молодих людей з особливими

освітніми потребами. Так, у 2020 році відкрилась спеціальність «Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)» (магістр), пов'язана з підготовкою висококваліфікованих фахівців для вищої освіти, повної загальної середньої освіти, спеціалізованої освіти, які будуть впроваджувати елементи інноваційної діяльності в сфері інклюзивної освіти (вчитель спеціалізованих навчальних закладів; викладач закладів вищої та середньої освіти; професіонал в галузі методів навчання; інспектор навчальних закладів; директор інклюзивно-ресурсного центру; фахівець у галузі соціального захисту населення; фахівець у галузі спеціалізованої (особливої) освіти; асистент викладача з соціальної педагогіки; інспектор із соціальної допомоги тощо.

Випускник має розуміти потреби неповносправних учнів, виявляти чутливість до специфіки їх фізичного розвитку; усвідомлювати необхідність ведення індивідуальної педагогічної діяльності стосовно дітей з особливими потребами, приймати професійні виклики; розуміти необхідність постійного професійного навчання й розвитку, оцінки власної компетенції, вдосконалення навичок під час здійснення діяльності в галузі інклюзивної освіти реабілітаційного й освітнього характеру. Проявляти активність в професійній діяльності, співпрацюючи з організаціями та установами, які вживають заходів у галузі спеціальної освіти з акцентом на інклюзію; вміти конструктивно спілкуватися з людьми, які є і не є фахівцями у даній галузі. Незаперечним є усвідомлення важливості професіоналізму у своїй роботі, бути переконаним у необхідності дотримання етичних норм.

У Луцькому НТУ навчаються студенти з особливими освітніми потребами і, відповідно, для них має бути відповідне технічне оснащення. В сучасних умовах використання тільки інформаційно-комунікативних технічних засобів, мультимедійних проекторів і комп'ютерів з різним прикладним програмним забезпеченням, – є недостатньо. Ми погоджуємось, що технічні засоби освіти підвищують ступінь наочності, доступність засвоєння матеріалу для усіх категорій студентів і є важливим джерелом інформації, але, перш, ніж навчати, необхідно створити умови і для студентів з фізичними відхиленнями.

Скажімо, у нашому університеті є проблемним переміщення осіб з однієї аудиторії до іншої на різних поверхах без допомоги батьків чи однокурсників. Тобто має бути не просто включення такої категорії студентів з інвалідністю у навчальний процес, а й реалізація заходів з надання додаткових послуг для отримання професійної освіти. Для прикладу, навчання студентів з порушенням зору й оволодіння ними освітньою програмою, ускладнюється відсутністю навчальних і методичних посібників на мові Брайля. На нашу думку, орієнтація вишу на їх випуск є важливим фактором створення спільного освітнього середовища, доступності освіти, соціально-психологічної адаптації особистості на дидактичному рівні. Інклюзивна освіта розвивається сьогодні в дихотомії з традиційною та спеціальною системами освіти для реалізації потреб осіб з обмеженими можливостями здоров'я й інвалідністю.

Дослідник Аріщенко А.С., аналізуючи соціальну інтеграцію молодих людей з обмеженими можливостями, процес навчання і виховання в інклюзивному просторі, пропонує конструктивний підхід до практичного вирішення освітньої проблеми, спираючись на унікальний зарубіжний досвід. Підтримка студентів з інвалідністю, які навчаються в університетах США, практикується «наставництвом» студентів або ж аспірантів. Аріщенко А.С. розглядає засади програми інклюзивного навчання «Наступні кроки». (Next Steps Program) в Університеті Вандербільта [1, с.5]. Студенти-волонтери займаються такою діяльністю до 10 годин на тиждень. Вони виконують 4 ролі: академічний репетитор, тайм-менеджер, тренер і ланч-партнер. Репетитор допомагає у навчанні, у виконанні домашніх завдань. Тайм-менеджер – організовує час на кампусі, скерує діяльність студента з обмеженими можливостями до навчання, стажування, соціальної роботи. Від волонтерів-тренерів студенти отримують допомогу на заняттях спортом. Ланч-партнери зустрічаються зі студентами з інвалідністю під час обідньої перерви на території університетського містечка та поза його межами. Учасники програми є групою, яка об'єднує від 8 до 12 осіб і називається «колом підтримки» [1, с.5]. Кількість залежить від потреб студента. Можливе навіть

зменшення кількості наставників, оскільки метою програми є розвиток навичок самостійності осіб з обмеженими можливостями [1, с.6].

Волонтери заповнюють он-лайн форму, що засвідчує їх відповідальне ставлення до майбутньої діяльності. Кожне «коло підтримки» обирає голову, посередника між співробітниками програми і волонтерами. Для наставників проводяться тренінги, їх інформують з нормативними засадами, а також пропонують за допомогою метода «мозкового штурму» вирішити ту чи іншу ситуацію [1, с.6].

Використання такого досвіду, на нашу думку, сприятиме успішній академічній інклюзії, комунікації та соціальній адаптації в українських умовах.

Список використаних джерел

1.Аріщенко А.С. Наставництво у процесі інклюзивного навчання в університетах США. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю: тези доповідей XVII Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ.22 листопада 2017 р.). Частина 1. К.: Університет «Україна», 2017. 355 с.*

Приступа А.С., ст. гр. СЗ-21,
Науковий керівник: Жук О. М., к. і. н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м Луцьк

Доступність міського простору: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку

Проблема рівності та справедливості у суспільстві нині є дуже актуальною. Говорячи про рівність на увазі слід мати не лише рівність між

чоловіками та жінками або рівність у доходах усіх членів суспільства. Важливою складовою рівності є доступність міського простору для маломобільних категорій населення, а саме інвалідів, людей з функціональними порушеннями, людей похилого віку, вагітних жінок та маленьких дітей тощо.

Доступність міського простору передбачає можливість вище перелічених категорій населення вести свою життєдіяльність у місті на рівні з усіма іншими людьми, мати доступ до споруд громадського призначення та транспорту, вільно пересуватись та реалізовувати свої права. Рівень доступності визначається рівнем пристосованості міської архітектури, вулиць та транспорту до особливих потреб мало мобільних категорій населення.

Для того, щоб назвати місто доступним, його простір має відповідати критеріям універсального дизайну що передбачає наявність пандусів при вході до будівель, розширених дверей та ліфтів для людей на інвалідних візках, тактильної плитки та табличок зі шрифтом Брайля для людей з порушенням зору а також голосового озвучення в громадському транспорті та на пішохідних переходах тощо.

Сьогодні, на шляху до справедливого суспільства, практично в кожному місті влада прагне забезпечити гідний рівень доступності міського простору для кожного. Це зумовлено не лише принципами людської толерантності та рівності, а й передбачено на законодавчому рівні. Згідно з будівельними нормами України безбар'єрний простір є обов'язковою умовою. Це означає що усі споруди громадського призначення та інша необхідна інфраструктура повинні проектуватися з елементами доступності [1].

Громадська організація Доступно.UA у 2019 році запустили рейтинг доступності українських міст «Гостер». Мета проєкту полягає в перевірці рівня архітектурної доступності українських міст для маломобільних груп населення, відстеження динаміки зміни інфраструктури українських міст, мотивації міської влади та введення конкурентної складової до створення зручної інфраструктури. До трійки лідерів рейтингу потрапили Чернігів, Вінниця та Черкаси [2].

Проте, як би влада українських міст не намагалась впроваджувати безбар'єрність міського простору, багато проблем усе ж лишаються очевидними. Болючою залишається ситуація з громадським транспортом, адже більшість застарілих міських маршруток не здатні забезпечити достатній рівень доступності, комфорту та безпеки. Серед основних недоліків громадського транспорту слід виділити відсутність голосового озвучення маршруту та зупинок, відсутність місця для людей на інвалідних візках, відсутність висувних пандусів тощо.

Ще однією проблемою вартою уваги є доступність багатоповерхових житлових будинків. Для того, щоб будинок був доступним, у ньому, безумовно, повинні бути наявні пандуси а також розширений ліфт у який можна заїхати на інвалідному візку. Часто не зовсім добросовісні будівельні компанії нехтують будівельними нормами універсального дизайну, тому ця проблема потребує посиленого контролю з боку влади та громадськості.

Перелік проблем в міському дизайні можна продовжувати і далі. Нажаль це свідчить про недостатній рівень відповідальності та справедливості у нашому суспільстві. Проте, якою не була б ситуація, її можна змінити.

Вплинути та розвиток рівня доступності міського простору можна через активну роботу громадських організацій, які проводять дослідження у цьому напрямку а також привертають увагу широких мас до цієї проблеми. Міська влада повинна дбати про своїх жителів та прислухатись до висновків і порад, які дають громадянські об'єднання. У той же час на державному рівні необхідним є посилення законодавчого контролю за дотриманням будівельних та транспортних норм в країні та збільшення відповідальності за нехтування цими нормами.

Отже, за останні роки можна побачити певні позитивні зміни у рівні доступності українських міст, проте велика кількість очевидних проблем усе ж залишилась. Досі далеко не усюди є пандуси та тактильна плитка, а ситуація з громадським транспортом залишає бажати кращого. Проте, наше суспільство не стоїть на місці і активно бореться за рівність та справедливість. За допомогою

взаємодії міської влади та громадських організацій, а також загальнодержавному контролю за дотриманням будівельних та транспортних норм, можна ефективно вплинути на поточну ситуацію та зробити міста України більш відкритими та доступними.

Список використаних джерел

1. Як виглядає псевдодоступність українських міст. *SUPRUN.DOCTOR*: веб-сайт. URL: <https://suprun.doctor/kultura/yak-viglyadae-psevdodostupnist-ukrayinskix-mist.html?=&page1017>
2. Щаслива тринадцятка «Тостера». Хто на вершині? *DOSTUPNO.UA*: веб-сайт. URL: <https://dostupno.ua/tpost/o5pym21so1-schasliva-trinadtsyatka-tostera-hto-na-v>
3. Місто рівних можливостей – місто без бар'єрів. *УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН*: веб-сайт. URL: <https://ud.org.ua/statti/74-misto-rivnikh-mozhlivostej-misto-bez-bar-eriv>

Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності». Луцьк, Луцький НТУ, 2021. 149 с.

Враховуючи свободу наукової творчості, редколегія приймає до друку тези доповідей і тих авторів, думки яких не в усьому поділяє.

Матеріали представлено у авторській редакції. Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність посилань, достовірність матеріалів несуть автори публікацій. Передрук і відтворення опублікованих у збірнику матеріалів будь-яким способом дозволяється тільки при посиланні на «Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності».

Редакційна колегія залишає за собою право редагувати та скорочувати текст.

Комп'ютерний набір і верстка: О. Сільвестрова

Редактор: О. Жук

Підп. до друку «__»_____2021 р. Формат 60x84/16. Папір офс.

Гарн. Таймс. Ум. друк. арк. 8,6

Тираж 50 прим.

Інформаційно-видавничий відділ
Луцького національного технічного університету
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75
Друк – ІВВ Луцького НТУ